

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia õppekava

Marion Tamberg
**UUSISSERÄNDAJATE KOHANEMINE - VÄLISSPETSIALISTIDE ABIKAASADE
KOGEMUSED**
Magistritöö

Juhendaja: Dagmar Narusson, MA

Tartu 2019

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
ABSTRACT	7
1 KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMIPÜSTITUS	9
1.1 Uussisserändajate kohanemine	9
1.2 Välispetsialistide partnerite kohanemine	15
1.3 Sotsiaalsed suhted ja kohanemine.....	21
1.4 Uurimuse kontekst	25
1.4.1 Eesti rände sihtriigina.....	25
1.4.2 Kohanemise valdkond Eestis	27
1.5 Probleemipüstitus ja eesmärk	30
2 METOODIKA	33
2.1 Metodoloogilised ja teoreetilised lähtekohad	33
2.2 Uurimuse käik ja analüüsimetod.....	34
2.2.1. Andmekogumine	34
2.2.2. Interpreteeriv fenomenoloogiline analüüs (IPA).....	35
2.3 Intervjueeritavate profiil	36
2.4 Refleksiivsus ja uurimuse eetilised aspektid	38
3 TULEMUSED JA ANALÜÜS	42
3.1 Eestisse tulek kui võimalus või paratamatus	42
3.2 Suhted pereliikmetega.....	49
3.3 Kuidas ja kellega tekivad suhted ning mida need pakuvad?.....	51
3.4 Teisi toimetulekustrateegiaid	56
4 ARUTELU	60
KOKKUVÕTE	66
KASUTATUD KIRJANDUS	68
LISAD	77
Lisa 1. Intervjuu kava	77
Lisa 2. Originaalsitaadid inglise keeles	79
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	89

Autorideklaratsioon

Olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Marion Tamberg

27.05.2019

SISSEJUHATUS

Käesolev magistritöö käsitleb uussisserändajate kohanemist Eestisse tööle või õppima asunud välismaalaste abikaasade/partnerite vaatenurgast. Ränne on Eestis suurema avaliku tähelepanu all olnud peamiselt seoses 2015.-2016. aastal haripunkti jõudnud Euroopa rändekriisiga. UNHCRi¹ (2019) andmetel on maailmas umbes 68,5 miljonit põgenikku, kellest 40 miljonit asuvad ümber riigisiselt ja ülejäänud otsivad väljastpoolt varjupaika. Perioodil 1997–2018 on Eestilt rahvusvahelist kaitset taotletud 1101 korral ja rahvusvaheline kaitse antud kokku 481 välismaalasele (Politsei- ja Piirivalveamet, 2019), seega kriisist Eestis rääkida ei saa. Lisaks on ränne palju laiem nähtus ja hõlmab ka vabatahtlikult teistesse riikidesse tööle, õppima või mis tahes muul põhjusel elama asunud inimesi. Seetõttu on Eestis rändevaldkonnas viimasel ajal fookuses pigem seaduslik ränne ja küsimus majanduse konkurentsivõimest majanduskasvu, rahvastiku vananemise ja tööjõupuuduse olukorras (Jakobson, 2018: 18). Kuigi enamik inimesi asub ümber riigisiselt, on hüppeliselt kasvanud ka rahvusvahelise rände osakaal: kui 1975. aastal oli ülemaailmne rändajate arv 90 miljonit, siis 2000. aastal 173 miljonit, 2015. aastal oli see arv juba 244 miljonit (IOM, 2017: 15) ja 2017. aastal 258 miljonit inimest (ICDMP, 2017: 21). Põhjuseid on erinevaid: rännet mõjutavad näiteks majanduslikud, poliitilised, sotsiaalsed ja keskkondlikud tegurid (Anniste, 2018: 9).

Kuigi Eesti on Euroopas üks väikseima sisserändajate arvuga riike, asub siia järjest enam välismaalasi elama ja järjest rohkem eestlasi pöördub tagasi kodumaale: Statistikaameti (2019) andmetel kasvas Eesti rahvaarv 2018. aastal positiivse välisrändesaldo tõttu ligi 0,4% ehk Eestisse saabus rohkem inimesi elama, kui siit lahkus. Tähtajaliste elamislubade statistika järgi on peamisteks Eestisse saabumise põhjusteks siia tööle või õppima asumine ja pereränne, kusjuures tööränne on võrreldes varasemate aastatega hüppeliselt kasvanud (vt peatükk 1.4.2).

Sageli tulevad Eestisse tööle asuvad inimesed koos partneri/abikaasa ja perega ja kui välismaalast vastuvõtval asutusel (nt tööandjal või ülikoolil) võib tema kohanemisel üsnagi oluline toetav roll olla, siis tööle asunud välismaalase pereliikmel see toetuspunkt esialgu puudub ja seega ka igapäevased kontaktid kohalikega (Copeland, 2015). Välisriiki tööle asujate pereliikmete

¹ ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet ehk UNHCR

kohanemist uurides on leitud, et kui kaasa tulnud pereliige ei suuda kohaneda ja on rahulolematu, siis on see üks peamisi põhjuseid, miks koduriiki tagasi pöörduakse (Andreason, 2008; Gupta, Banerjee ja Gaur, 2012; Shaffer ja Harrison, 2001). Seetõttu on oluline pöörata tähelepanu ka kaasa tulnud pereliikmetele ja seda eriti olukorras, kus nad uude riiki saabudes kohe tööle ei asu ega ole muul moel hõivatud. Välisspetsialistide pereliikmete kohanemise teemat käsitlenud autorid on leidnud, et sotsiaalsete võrgustike ja suhete loomine on üks peamisi raskusi uude riiki kolides, aga ka üks võtmetegureid edukaks kohanemiseks (vt peatükk 1.3). Kuna sotsiaalsed suhted on edukaks kohanemiseks ja integratsiooniks hädavajalikud (Drolet ja Moorthi, 2018), vajab see eluvaldkond erilist tuge ja tähelepanu. Et aga tuge pakkuda, on vaja mõista probleemi olemust. Kuna pererändega tulijate kohanemist ei ole Eestis eraldi uuritud, on asjakohane alustada kvalitatiivsest uuringust, et selgitada välja sihtgrupi vaade olukorrale, kogemused, vajadused ja probleemi olemus.

Magistritöö eesmärk on välja selgitada Eestisse tööle saabunud välisspetsialistide abikaasade/partnerite tõlgendused rändekogemuse, sellega kaasneva kohanemise, sotsiaalsete suhete kujunemise ning teiste sotsiaalsete vajaduste osas. Selleks esitan järgnevad uurimisküsimused:

- Missugune on partneri/abikaasaga pererände raames kaasa tulnud inimeste kohanemise spetsiifika?
- Kuidas tõlgendavad pererändega Eestisse tulnud välisspetsialistide abikaasad/partnerid oma kohanemisprotsessi- ja kogemust?
- Kuidas ja missugused võrgustikud välisspetsialistide abikaasadel/partneritel tekivad?
- Millistes eluvaldkondades vajavad pererändega tulijad täiendavat tuge?

Kuigi kirjanduses eristatakse sageli lühi- ja pikaajalist rännet ning rahvusvahelist mobiilsust (Lauren, 2018), ei ole käesolevas magistritöös eraldi kategooriasse jagatud neid välismaalasi, kes tulevad Eestisse tööle teatud ajaperioodiks ja liiguvad vastavalt töö iseloomule riigist riiki (näiteks diplomaadid) ning neid välismaalasi, kes tulevad riiki eesmärgiga siia (püsivalt) elama või tööle asuda. Töös kasutan pigem katuserännet, et tähistada vähem kui viis aastat Eestis elanud Euroopa Liidu kodanikke ning välismaalasi, kellele on antud tähtajaline elamisluba välismaalaste seaduses või välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduses sätestatud alusel (Kohanemisprogrammi määrus, 2017). Eestis kasutatav uussisserändaja mõiste tähendab mitmekesisest sihtgruppi, kelle riiki tuleku põhjus, kultuuriline taust ja kohanemisega seonduvad probleemid võivad olla väga erinevad. Uussisserändajate hulka arvatakse näiteks rahvusvahelise

kaitse saajaid, aga ka Eestisse tööle, õppima või pereliikme juurde elama tulnud välismaalasi ning uussisserändajad on ka minu töö fookuses olevad välisspetsialistide partnerid/abikaasad (ingl *expatriate spouses*).

Töö koosneb neljast osast: **esimeses osas** annan ülevaate uussisserändajate kohanemisteooriatest ning välisspetsialistide partnerite kohanemist seletavatest teooriatest, lisaks vaatlen käsitlusi, mis seletavad uussisserändajate sotsiaalsete võrgustike teket ja nende olulisust. Seejärel annan ülevaate uurimuse kontekstist ehk Eestist kui rände sihtriigist koos värske statistikaga eelkõige töörande kohta ning Eestis pakutavatest kohanemist toetavatest tegevustest ja seadusandlikust kontekstist. **Teises osas** selgitan valitud metodoloogilisi lähtekohti, uurimuse läbi viimise põhimõtteid ja andmeanalüüsi võtteid. **Kolmandas osas** esitan empiirilise osa tulemused koos analüüsiga ning asetan uurimuse tulemused teooria konteksti. **Neljandas osas** arutlen magistritöö tulemuste ja uurimisküsimuste vastuste üle laiemal tasandil.

ABSTRACT

Adaptation of newly arrived foreigners: the experiences of expatriate spouses in Estonia

The aim of this thesis is to shed light on the adaptation experiences of expatriate spouses who have relocated to Estonia in recent years. Workplace mobility is a growing trend across the world and more and more foreigners come to Estonia to work or study. It follows that Estonia is taking part in the global talent hunt and in the context of increasing labour shortage; the goal of the migration policy is to facilitate the migration of highly skilled specialists who could contribute to the Estonian society and economy.

Expatriates often relocate with their families. In most cases, one of the spouses has to give up their professional career to follow their partner, thereby becoming an “accompanying spouse”. Studies have shown that the adaptation process of an accompanying spouse is different and more complex than the partner’s whose career initiated the relocation. The mobility experience affects the spouse’s self-esteem, can lead to a loss of identity as well as support networks and requires reconstructing new ones. The spouse’s inability to adapt has been found to be one of the main reasons for expatriates departing international assignments prematurely. Thus, it is important to support the accompanying spouses in reconstructing new careers, forming new relationships and finding meaningful activities.

No previous research has been conducted on this particular target group in Estonia. The thesis at hand provides an initial understanding of the mobility and adaptation experiences of the expatriate spouses in Estonia. To understand the phenomenon of being an accompanying spouse, a qualitative study approach was used and semi-structured in-depth interviews were carried out with expatriate spouses who have relocated to Estonia over the past five years. The material was analysed following the procedures of interpretative phenomenological analysis.

Four meaningful topics emerged. First, relocation as an opportunity or an inevitable necessity to follow the husband’s career choices; second, dramatic loss of meaningful relationships; third, strategies and barriers to forming new social networks; fourth, coping mechanisms with adaptation difficulties. With regard to sociocultural adaptation, understanding and coping with unfamiliar cultural practices was the most difficult part.

Three contact-making strategies were found: 1) using social media networks to find other expatriates or compatriots living in Estonia; 2) through activities the interviewees participated in (job clubs, welcoming programs, language courses) that led to contacts with other foreigners; 3) random encounters with people in the streets who looked ethnically similar. Thus, the participants were able to form monocultural networks and networks within the international community. Nevertheless, there were obstacles in forming relationships with locals in the host country.

Three main coping mechanisms with adaptation difficulties were found: relying on religion and/or compatriots' community; engaging in activities and finding a job as soon as possible post-arrival to avoid being isolated; third, finding and participating in special support groups.

The findings of this study demonstrated that the perceptions of the relocation experience and the needs of each interviewee were very different. Adaptation is a dynamic process that affects one's self-esteem and mental well-being; relocating to an unfamiliar environment requires intercultural communication skills and the ability to overcome culture shock. As social relationships are crucial in facilitating the adaptation process, and accompanying spouses do not always have direct access to different networks, it is important to support this life sphere and to understand that a spouse's well-being has a spillover effect on their partner's, therefore making international assignments more likely to turn out successful.

Keywords: expatriation, adaptation, expatriate spouse, accompanying spouse, trailing wife

1 KIRJANDUSE ÜLEVAATE JA PROBLEEMIPÜSTITUS

Uude riiki elama asudes läbib inimene mitmeid protsesse, mis kujundavad tema rändekogemust. Käesolevas peatükis annan ülevaate kohanemise erinevatest käsitlustest, peamistest uussisserändajate kohanemist seletavatest teooriatest ja toon välja, missuguseid etappe inimene uude riiki elama asudes läbib. Lisaks toon välja aspektid, mis on kaasa tulnud pereliikme kohanemisel olulised isiklikul, peresuhete ja laiema keskkonna tasandil (ptk 1.2) ning kuidas tekivad uussisserändajatel suhtlusvõrgustikud (ptk 1.3). Seejärel annan ülevaate uurimuse kontekstist ehk Eestist kui rände sihtriigist ja toon lühidalt välja olemasolevad uussisserändajate kohanemist toetavad teenused ja võimalused (ptk 1.4).

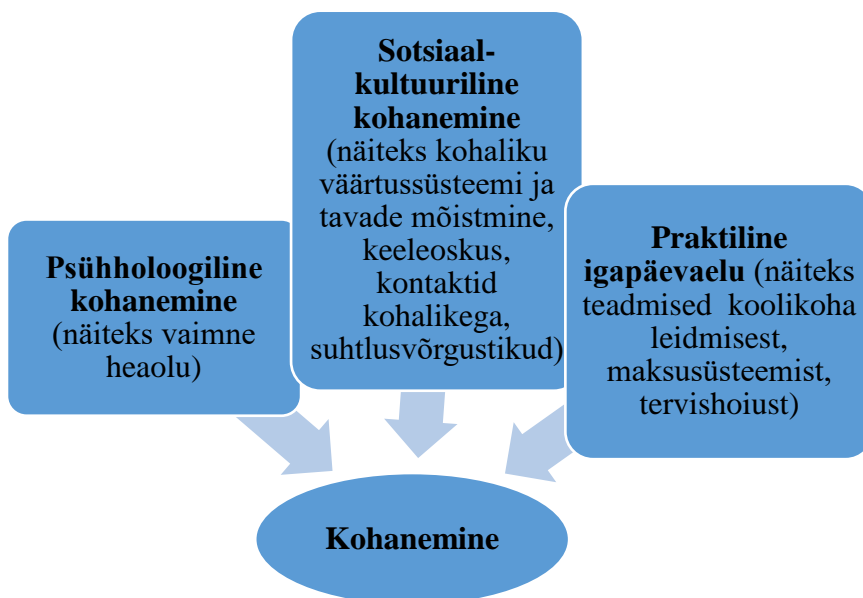
1.1 Uussisserändajate kohanemine

Kohanemine (ingl *adjustment, adaptation*) tähendab Wardile ja Kennedyle (1999) tuginedes uues keskkonnas hakkama saamiseks ja mugavalt tundmiseks vajalike teadmiste ja oskuste omandamist. Kohanemisprotsessi iseloomustab teadmiste ja oskuste omandamine, mis aitab toimida nii igapäevaelu puudutavas sfääris (elukoha leidmine, kooli- ja lasteaiakohad, maksud, tervishoiu- ja sotsiaalteenused jne), riigisfääris (ühiskonna korraldus, seadusandlus, riigi toimumispõhimõtted, teise riigi kodakondsusega isikute õigused ja kohustused, elamisloa ja elamisõigusega seonduv jne) kui ka kultuurilises sfääris (esmane arusaam vastuvõtva ühiskonna alusväärtustest, kultuurilistest tavadest, esmatasandi keeleõpe jne) (Tamm jt, 2016: 6).

Ward ja Kennedy (1999) on eristanud psühholoogilist ja sotsiaal-kultuurilist kohanemist: psühholoogiline kohanemine on seotud näiteks inimese isiksuseomadustega, elumuutuste ja sotsiaalse toe olemasoluga ning sotsiaal-kultuurilist kohanemist mõjutab kultuuridevaheline õppimine ja sotsiaalsete oskuste omandamine. Seega võib psühholoogilise kohanemise puhul rääkida näiteks inimese võimest stressiolukordadega hakkama saada ja sotsiaal-kultuurilise kohanemise puhul kohalikest tavadest ja väärtustest arusaamist või näiteks kohaliku asjaajamise mõistmist (Ward ja Kennedy, 1999).

Kultuurilist kohanemist on defineeritud ka vaimse rahulolu ja tuttava tundena uues keskkonnas (Black, 1990) ning keerulise protsessina, mille käigus õpib inimene uue keskkonna kultuurilisi norme ja reegleid (Kim, 2001). On leitud, et kultuurilisel kohanemisel on kolm mõõdet: üldine

kohanemine (rahulolu ja tuttavlikkus ümbritseva keskkonnaga, näiteks missugune on ilm, toit, elamistingimused), tööalane kohanemine (rahulolu tööalaste küsimustega, näiteks võimusuhted töökohal) ja kohanemine teistsuguste suhtlusviiside, kommunikatsiooniga (näiteks sotsialiseerumine kohalike inimestega) (Takeuchi, Yun ja Tesluk, 2002: 655).

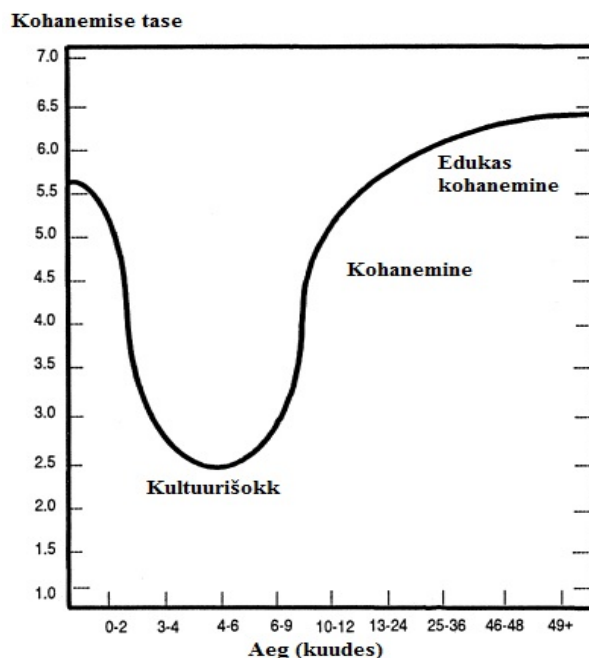
Joonis 1. Kohanemise elemendid (autori koostatud, tuginedes kohanemise erinevatele käsitlustele)

Hess, Markson ja Stein (2000: 144) kirjeldavad kohanemist kui protsessi, mille käigus vähemuse liikmed teadvustavad endale domineeriva kultuuri vorme ja väärtusi, kuid ei tarvitse muuta oma norme ja väärtusi ehk teisisõnu, nad kohanduvad domineeriva kultuuriga ilma selles täielikult osalemata. Selles definitsioonis on rõhuasetus nähtusel, mida võib nimetada ka akulturatsiooniks (ingl *acculturation*) ehk protsessiks, kus uussisserändajad kohanduvad uute väärtuste, normide ja sümbolitega, omandavad uusi rolle ja oskuseid, et vastata uue asukohamaa ootustele (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 105). Berry (2005) käsitluses on akulturatsioon kahe-suunaline protsess, kus vähemusgrupp võib uues keskkonnas domineeriva kultuuri omaks võtta, kuid säilitades seejuures enda identiteedi. Sam ja Berry (2010) käsitlevad kohanemist kui akulturatsiooni tulemust ja arutlevad, et tegemist on küllaltki sarnaste protsessidega. Kui akulturatsioon tähistab kultuuriliste ja psühholoogilisi muutuste protsessi, siis kohanemine tähendab juba saavutatud psühholoogilist heaolu ja hakkama saamist sotsiaal-kultuuriliselt (Sam ja Berry, 2010: 472).

Käesolevas magistritöös käsitlen kohanemist kui uues keskkonnas mugavalt tundmiseks vajalike teadmiste ja oskuste omandamist kolmel tasandil: psühholoogilisel, sotsiaal-kultuurilisel ja praktilisel (vt Joonis 1). Magistritöö fookuses on Eestisse kolinud välisspetsialistide

partnerid/abikaasad, kelle riigis viibimise periood ei pea olema kindlaks määratud, pikaajaline ega püsivalt riiki jäämise eesmärgiga. Seega ei lähe käesolev töö kohanemise definitsiooniga detailsemaks ega ava sügavamalt kontseptsioone nagu akulturatsioon, assimilatsioon, integratsioon, mis Sami ja Berry (2010) käsitluses on omavahel tihedalt seotud ja mille piirid on kohati hägused.

Kohanemist mõjutavad erinevad individuaalsed tegurid (näiteks kultuuridevahelised teadmised ja kompetentsus, oskused ning keeleoskus) ja keskkonnast tulenevad tegurid, näiteks vastuvõtva ühiskonna vastuvõtlikkus, kui suurt kultuurilist konformsust tulijatelt eeldatakse ja missugune on vastuvõtva riigi rändepoliitika (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 86). Nimetatud tegurid võivad seega kas soodustada või luua tõkkeid uussisserändajate kohanemisprotsessis. Kuigi uussisserändajate taust ja oskused võivad olla väga erinevad, on leitud, et kohanemisprotsess läbib siiski sarnaseid etappe. Üks levinumaid kultuurilise kohanemise seletusi on kohanemise U-kõver (ingl *U-curve adjustment*), mille töötas 1955. aastal välja Norra sotsioloog Sverre Lysgaard (Black ja Mendenhall, 1991). U-kõvera teooria kohaselt läbib inimene kultuuridevahelises kohanemises kolm etappi: esmane kohanemine, tavaliselt esialgse vaimustuse ja positiivsuse faas; kriisi etapp ehk kultuurišokk ja kolmas etapp, kus uussisserändaja õpib uues keskkonnas toime tulema (Black ja Mendenhall, 1991: 227).

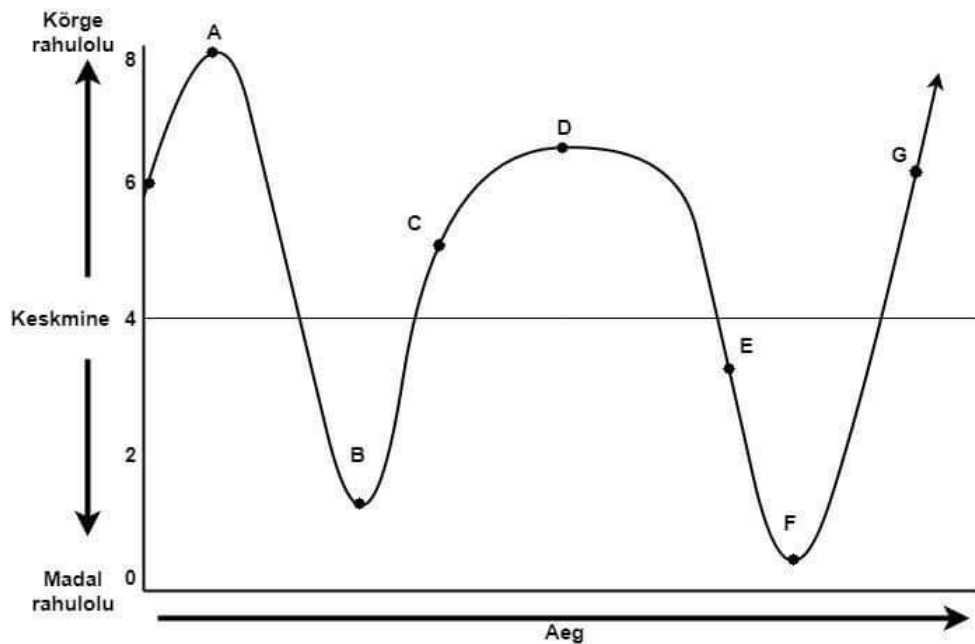

Joonis 2. Kohanemise U-kõver (Allikas: Black ja Mendenhall, 1991: 227)

U-kõvera kohanemise mudelit on kritiseeritud, tuues välja, et sellel puudub piisav empiiriline tõestus (Berry, 2006) ega paku seletust, miks inimesed ühest etapist teise liiguvad, vaid toob välja lihtsalt kirjelduse (Black ja Mendenhall, 1991). Lisaks on välja toodud, et U-mudeli kaudu kultuuridevahelise kohanemise seletamine on protsessi liigne lihtsustamine, sest mudelit ei saa kõigile sisseerändajatele laiendada ning kõvera peamine tugevus seisneb vaid selles, et suudab kohanemisega kaasnevaid etappe hästi illustreerida (Onwumechili, Nwosu, Jackson ja James-Hughes, 2003). Onwumechili jt (2003) arutlesid, et kultuuriline kohanemine on sügav ja väga individuaalne nähtus, mis ei ole kuidagi etteaimatav või lineaarne ja kuigi kõik taolised mudelid on mingil määral üldistavad, teeb seda U-kõver liigselt, mistõttu on mitmed autorid mudeli kasutamisest täielikult loobunud. Black ja Mendenhall (1991) on leidnud, et hoolimata kontseptuaalsetest probleemidest ja liigsest kirjeldavast iseloomust leidub siiski mudelile piisavalt empiirilist toetust, et kasutamisest mitte täielikult loobuda, kuigi ka päris kõhklusteta seda toetada ei saa.

Seetõttu on mitmed autorid U-kohanemise mudelit edasi arendanud ja leidnud, et inimene läbib selles protsessis veel täiendavaid etappe. Näiteks Gullahorn ja Gullahorn (1963) töötasid välja kohanemise W-kõvera (ingl *W-curve adjustment*), kus inimene läbib kolme asemel viis etappi: esialgse vaimustuse etapp ehk „mesinädalad“, kultuurišokk, esialgne kohanemine ehk kohaliku kultuuri mõistmise etapp, isolatsiooni ja tagasilanguse etapp, millele järgneb edukas kohanemine. Kohanemise W-kõvera teooria võttis esmakordselt arvesse ka seda, et inimene läbib neid samu etappe pärast kodumaale naasmist, st liigub kohanemise „teljel“ rohkem kui üks kord (Onwumechili jt, 2003).

Ting-Toomey ja Dorjee (2019) eristasid teatud eesmärgiga ja perioodiks riiki saabunud uussisseerändajate (näiteks välisüliõpilased, rahvusvaheliste ettevõtete töötajad, sh ka tippspetsialistid ja nende pereliikmed) kohanemist nende välismaalaste kohanemisest, kelle eesmärk on end pikaajaliselt sisse seada ja püsivalt elama asuda (näiteks sundrändega saabunud). Peamine erisus seisneb selles, et kui inimesed saavad riiki lühiajaliselt või teatud kindlaks perioodiks (ingl *sojourners* või *expatriates*), eeldatakse neilt ka vähem konformsust ega esitata ülemäära kõrgeid nõudmisi ning vastuvõttev ühiskond on nende osas üldiselt vastuvõtlikum ja sõbralikum (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019). Et seletada just esimese grupi kohanemist, arendasid autorid W-mudelit edasi ja pakkusid välja omapoolse seitsme-etapilise kohanemise mudeli (vt Joonis 3).

Joonis 3. Kohandatud W-mudel. A: mesinädalad; B: pingeseisund ehk kultuurišokk; C: kohaliku kultuuri esialgne mõistmine; D: sisse elamine; E: vastuoluliste emotsioonide etapp; F: uus kultuurišokk; G: resotsialiseerumise ehk eduka kohanemise etapp (Allikas: Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 87)

Kohanemise esimeses, „mesinädalate“ etapis (ingl *honeymoon phase*), omandab uussisserändaja võõraste keskkonda asudes uusi teadmisi ning on enamasti esimeses vaimustuses ja ootusärevuses eesootava kogemuse suhtes (Lysgaard, 1955; Gullahorn ja Gullahorn, 1963; Chang, 1973; Surdam ja Collins, 1984; Ting-Toomey ja Dorjee, 2019). Selles etapis on inimesed uudishimulikud, soovivad õppida ja kogevad esimesi sõbralikke kontakte kohalikega, kuigi ei pruugi täielikult mõista verbaalset ja mitteverbaalset käitumist, mis neid ümbritseb (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 88). Mesinädalate faasi teket seletatakse sageli sotsiaalse õppimise teooriaga (ingl *social learning theory*): uude kultuuri sattudes pööravad inimesed sageli esmalt tähelepanu nendele kultuuri elementidele, mis on sarnased nende kodusele kultuurile ja selline valikuline tajumine aitab märgata vaid neid erinevusi, mis on eriti silmapaistvad (Black ja Mendenhall, 1991: 236). Kuna „mesinädalate“ faasis on inimene alles lühikest aega uues keskkonnas viibinud, pole erinevad negatiivsed kogemused veel kuhjunud, seega ei pöörata nendele kogemustele veel erilist tähelepanu ega looda negatiivseid seoseid (Black ja Mendenhall, 1991: 237).

Teine kohanemise etapp, kriis ehk kultuurišokk on stressiolukord, mida inimene uude kultuuri sattudes kogeb ning millega toimetulekust võib sõltuda kohanemise edukus: kultuurišoki kogemise tugevus oleneb mitmetest teguritest, näiteks päritoluriigi ja uue asukohariigi

kultuurilistest erinevustest (Ward, 2015: 207), aga ka isiklikest ootustest rändekogemusele (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 74). Selles etapis kogevad inimesed ebakindlust ja tekivad esimesed suhtlustõrked (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 88). Seega on kultuurišokk tõenäoliselt väiksem rännates kultuuriliselt võimalikult sarnasesse riiki, näiteks soomlastel Eestisse elama asudes ning kultuurišokk suurem kolides kultuuriliselt erinevamasse keskkonda, näiteks eestlastel Lähis-Ida riikidesse. Näiteks Grzymala-Kazlowska (2014) uuris Ukraina ja Vietnami sisserrändajate kogemusi Poolas ja leidis, et erinev kultuuriline taust ja päritolu kollektivistlikust või individualistlikust ühiskonnast on olulised tegurid, millest kohanemine oleneb.

Copeland (2015) leidis, et perega uude riiki elama asudes võivad kultuurišokki tuua kaasa muutused peresuhetes ja rollide ümber mõtestamine ning kui üks abikaasast ei tööta, siis ka tema professionaalse identiteedi kaotus. Teisisõnu, uues keskkonnas pole enam tuttavat tugivõrgustikku, kellelt näiteks lastega seotud küsimuste puhul abi küsida või kui abikaasa töö pärast uude riiki kolinud pereliige ei leia enda jaoks rahuldavat või oskustele vastavat rakendust, tekitab see temas segadust ja lisastressi.

Kultuurišokki ja sellele järgnevat kohanemist aitab seletada ka mudel, mis koosneb kolmest tasandist: emotsionaalne, käitumuslik ja kognitiivne (ingl *culture shock ABC model: affective-behavioral-cognitive*) ehk oskus tulla toime stressiga, oskus uues keskkonnas arusaadavalt suhelda ja oskus luua suhteid (Ward, 2015: 208). Emotsionaalne tasand tähendab seda, et kui uussisserrändajad kogevad kultuurišoki etapis ärevust, sisemist segadust ja soovi kodumaale tagasi pöörduda, siis on see normaalne emotsionaalne reaktsioon, mis kaasneb uues keskkonnas toimuvate muutuste ja väljakutsetega (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 80). Käitumusliku tasandi puhul on tegemist teadmatuses tuleneva segadusega, missugused on kohalikus kultuuris tavad ja normid ja kuidas normidele kohaselt (näiteks mitteverbaalselt) suhelda ehk küsimus on kultuurispetsiifilistes kommunikatsioonioskustes (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 80). Kognitiivne tasand tähendab kultuurišoki etapis piisava kultuurilise kompetentsuse puudumist, mis aitaks mõista ja tõlgendada tundmatut või võõrast käitumist uues keskkonnas (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 80).

Autorid on enamasti ühel meelel, et kultuurišoki etapile järgneb uuesti tõus: U-kohanemise mudelis järgneb kultuurišokile järk-järguline edukas kohanemine, kuid nii Gullahorn ja Gullahorn (1963) kui ka Ting-Toomey ja Dorjee (2019) käsitluses on selle etapi positiivne meeleolu ajutine ja eelneb veel mitmele tõusule ja mõõnale. Järgmises positiivses etapis õpivad inimesed olukorraga leppima, erinevusi huumoriga võtma, hakkavad mõistma kultuurilisi erinevusi ja

nendega toime tulema ning hakkavad tekkima esimesed suhted ja sotsiaalsed võrgustikud kohalikega (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 90). See tähendab, et näiteks naljadest aru saamiseks ja nalja tegemiseks või kohaliku mitteverbaalse suhtluse mõistmiseks on omandatud piisavalt kultuurilist kompetentsust, mis võimaldab vastavates olukordades end mugavalt tunda ja hakkama saada.

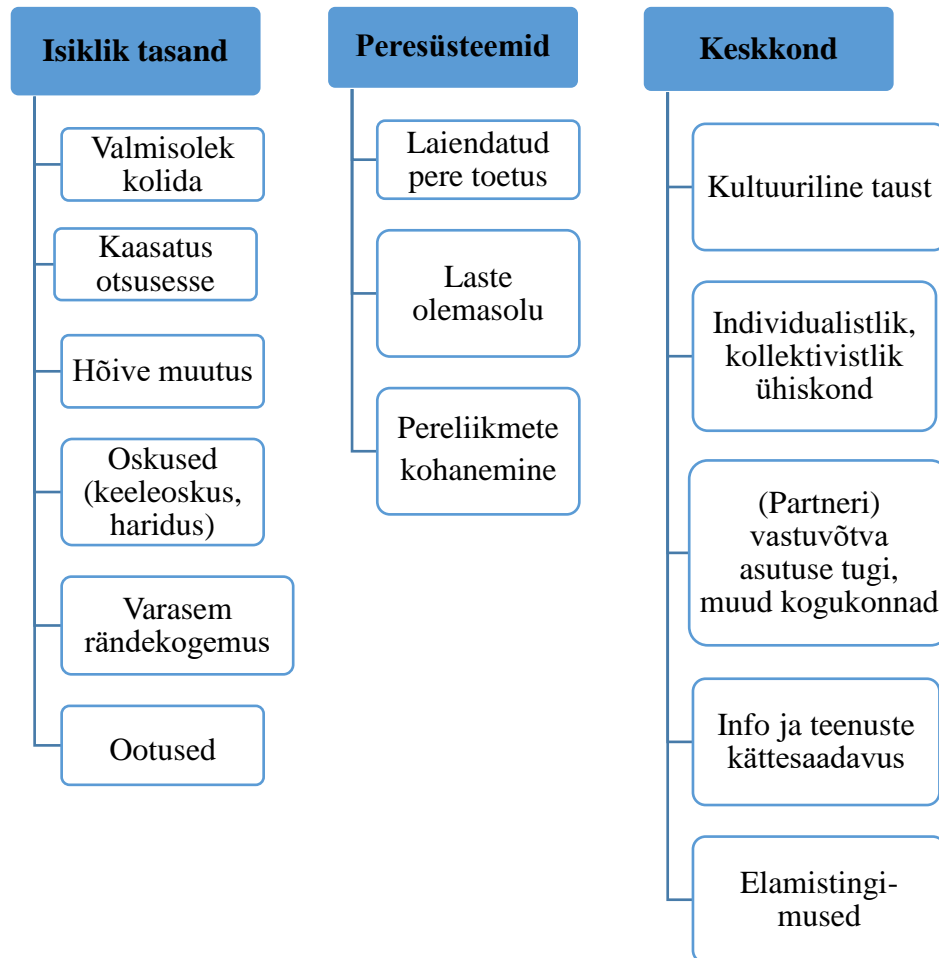
Järgmises kohanemise etapis hakkavad inimesed end kodusemalt, turvaliselt ja aktsepteerituna tundma ning oskavad erinevat kultuurilist käitumist ja tavaid juba kõrgemal tasemel tõlgendada: selles etapis tuntakse end enesekindlalt ja mugavalt ning see on aeg, kui enamasti pöördutakse tagasi, näiteks ülikooliõpingute või välisriigis töötamine perioodi lõppemise tõttu (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 90). U-kõvera kohanemise mudel lõpeb selle etapiga, kuid W-kõvera mudelis on ka järgmised etapid välja toodud, kuigi võivad alles pärast koduriiki tagasi pöördumist ilmned.

Viies ehk eelviimane etapp on vastuoluliste emotsioonide aeg, kus inimesed kogevad kergendust, aga samas ka kurbust ja nostalgiat (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 90). See puudutab näiteks hargmaised eestlasi, kes pöörduvad tagasi kodumaale. Kuuendas etapis, pärast koduriiki naasmist, kogevad inimesed tugevamat kultuurišokki ja stressi kui välisriigis elamise ajal ning on leitud, et mida edukamalt oli inimene võõras kultuuris kohanenud, seda keerulisem on tagasipöördumise järgne kultuurišokk (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 91). Viimases etapis võetakse tuttavad rollid ja käitumine uuesti omaks, see on justkui taaskohanemise faas, kus rikastatakse koduriigi kogukonda oma uute kogemuste ja väärtustega (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 91).

1.2 Välispetsialistide partnerite kohanemine

Välispetsialistide kohanemist uurides on eelkõige keskendutud majanduslikule aspektile ja välispetsialistidesse on suhtutud kui majanduse edasiviijatesse (ingl *individual economic actors*) (Salgado ja Bastida, 2017) mistõttu on vaadeldud peamiselt nende isiklikke rändekogemusi. Järjest enam on tähelepanu hakatud pöörama ka välispetsialistide kaaslastele, pereliikmetele ja sellele, kuidas kogu pere kohanemine teise riiki tööle kolimise edukust mõjutab. Mitmed autorid on leidnud, et kui kaasa tulnud pereliige ei kohane, on see üheks oluliseks otseseks kui kaudseks põhjuseks, miks loobutakse tööst ja pöördutakse tagasi kodumaale (Andreason, 2008; Shaffer ja Harrison, 2001) lisaks välispetsialistist endast tulenevatele põhjustele: kultuuriline kohanemine, isiksuseomadused ja organisatsioonipoolne tugi (Salgado ja Bastida, 2017). Shaffer ja Harrison (2001) tõid välja, et kuigi välispetsialisti ja temaga kaasa tulnud partneri kohanemist võivad mõjutada sarnased tegurid, ei pruugi välispetsialistide kohanemist seletavad teooriad suuta

seletada kaasa tulnud pereliikme kohanemise protsessi, millel on oma spetsiifika. Näiteks Büchele (2018) intervjueris välisriiki tööle asunute kaasa tulnud abikaasasid ja märkas, et kõik intervjueritavad leidsid, et nende rändekogemus erineb märgatavalt abikaasa omast: nad arvasid, et tavapärane elu on häiritud ning leidsid, et abikaasadele oli võimaldatud täisväärtuslik elu, kuna asusid kohe tööle ja olid seeläbi sotsiaalsesse ellu kaasatud. Vastavalt kirjandusest välja tulnud elementidest koosnevale kokkuvõtvale joonisele (vt Joonis 4), annan järgnevalt ülevaate kaasa tulnud partnerite kohanemisega seonduvast.

Joonis 4. Välisspetsialistide partnerite kohanemine (autori koostatud)

On võimalik, et kaasa tulnud pereliige peab loobuma oma tööst ja harjumuspärasest elust, et välismaale tööle asuva kaaslasega ühineda ning see võib tekitada segadust seni tuttavate rollide kadumise tõttu. Shaffer ja Harrison (2001) leidsid, et välisspetsialistide kaaslased kogevad suure töönaosusega mingisugust rollikonflikti või segadust oma identiteedis. Kui tööle asuvatel abikaasade kohanemist ja heaolu toetab vastuvõttev institutsioon (näiteks ülikool või töökoht), siis kaasa tulnud pereliikmed jäävad sageli ilma erialasest eneseteostusest, kuuluvustundest ja sotsiaalsest suhtlusest (Slobodin, 2018). Burke'i (1991) identiteedi segaduse teooria (ingl *identity*

disrupture theory) kohaselt kogevad inimesed sageli rollikonflikti, kui nad satuvad võõrasse kultuuri, kus täidavad uusi rolle: sellises olukorras ei pruugi inimese senine arusaam enda identiteedist ühtida sellega, kuidas tema roll vastuvõtvas ühiskonnas paistab. Sellisesse olukorda võib näiteks sattuda varem koduriigis karjääri teinud lastega naine, kes nüüd täidab kodu ja laste eest hoolitsemise rolli. Seega võib tekkida vajadus enda senisest identiteedist loobuda, võtta omaks uus või mõtestada senine identiteet ümber (Slobodin, 2018).

Identiteedi- ja rollikonflikti üheks põhjuseks võib olla ka teadmatuse ja määramatuse tunne, mida kaaslasena välisriiki kolimine võib kaasa tuua. See haakub eelmises lõigus välja toodud seniste rollide kadumisega, aga segadust põhjustavad ka seniste tugisüsteemide asendumine tundmatu keskkonnaga, enda karjäärist loobumine ja uues kultuuris hakkama saamine (Slobodin, 2018). Rolli ja enda elu üle kontrolli säilitamise küsimus on välisspetsialistide partnerite kohanemisel ka teisest küljest oluline. Shafferi ja Harrisoni (2001) uuringust tuli välja, et välisspetsialistide kaaslase jaoks on oluline, et välisriigis elamise periood oleks ette teada ja kindlaks määratud, sest see aitab saada selgust oma rollis ja saavutada olukorra üle kontroll. Lisaks on leitud, et kohanemist mõjutab ka see, kuivõrd kaasa tulnud pereliige sai välisriiki kolimise otsuses kaasa rääkida (Copeland, 2015) ehk teisisõnu, kuivõrd oli see otsus tema „oma“.

Identiteediga haakub ka küsimus „kaaslasele järgnemisest“ või välisriiki tööle asuva pereliikmeka pererände raames „kaasa tulemisest“, mis asetab „kaasatulijad“ passiivsesse rolli, kus nad ei ole justkui enda elu peategelased. Selline sõnakasutuse problemaatika on eriti aktuaalne ingliskeelses kirjanduses, kus antud sihtgruppi puudutavates uuringutes kasutatakse väljendeid *accompanying spouse, trailing spouse, trailing wife, expat spouse*. Braseby (2010: 4) leiab, et selline sõnakasutus viitab vähestele agentsusele ja kaasa tulnud pereliige on kui passiivne tegija, kes ei ole oma valikutes ja elukorralduses vaba. Copeland (2015: 501) nõustub, et väljend *trailing spouse* on lausa alandav või inimese väarikust kahtluse alla seadev. Eesti keeles pole samuti ühtses lihtsas terminis kokku lepitud, kuigi ka „välisspetsialistide kaaslased“ määratleb inimesi kellegi teise kaudu ning võib taastoota rollisegadust.

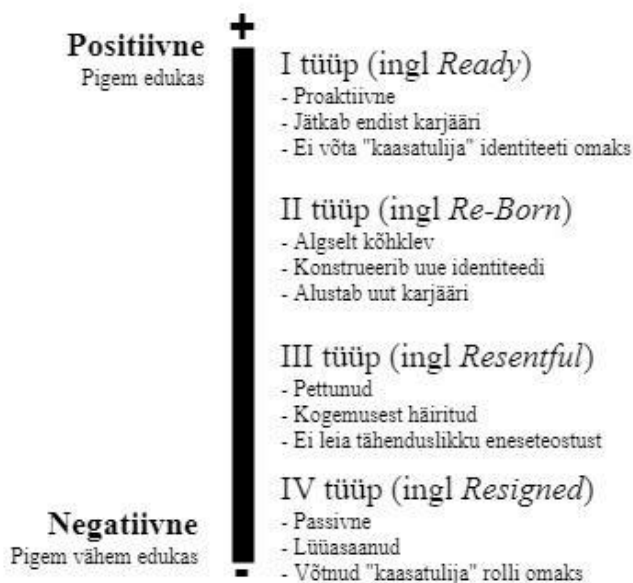
Henri Tajfeli (1981) sotsiaalse identiteedi teooria kohaselt (ingl *social identity theory*) kujuneb inimese identiteet selle kaudu, millistesse gruppidesse kuulutakse ning seetõttu käitutakse erinevalt nendega, keda peetakse endaga samasse gruppi kuuluvaks ja keda mitte. Sellise kategoriseerimise käigus jagatakse inimesed kaheks: „meie ja nemad“ (Tajfel, 1981: 254). Smith ja Bond (1994: 80) arutlesid Tajfeli teooriale tuginedes, et teatud rahvusgruppidesse kuuluvad inimesed omistavad endaga samasse gruppi kuuluvatele inimestele positiivseid omadusi, samal

ajal omistades negatiivseid omadusi enda rahvusgrupist väljapoole. Ting-Toomey ja Dorjee (2019) arutlevad, et „meie“ gruppi kuuluvatesse inimestesse suhtutakse positiivsemalt, kuna väärtused ja käitumine on sarnased, erinevalt inimestest grupist väljaspool, kelle kultuurinormide kohta puuduvad teadmised ja sellega kaasneva hirmu tõttu. Ehk teisisõnu on küsimus ühistes jagatud väärtustes ja sellest tulenevas emotsionaalses sidemes.

Individuaalsetest kohanemist mõjutavatest teguritest on välja toodud veel kaasa tulnud pereliikme huvi ja valmisolekut välisriiki elama asuda (nt Black ja Gregersen, 1991b; Copeland, 2015, Konopaske, Robie ja Ivancevich, 2005), seiklushimu ja avatust muutusteks (Konopaske jt, 2005), varasemat sarnast rändekogemust (Black ja Gregersen, 1991b) ning oskusi, näiteks võõrkeelte, sh kohaliku keele valdamist (Shaffer ja Harrison, 2001). Lisaks on leitud, et kohanemist mõjutavad ka erinevad isiksuslikud tegurid. Kuigi ekstravertsete iseloomujoontega inimesed loovad kiiremini sõprussuhteid ja tulevad seetõttu uues riigis tekkiva üksindusega toime, siis mõnel juhul võib ka introvertsus kasulik olla, kuna selliste omadustega inimesed ei vaja tingimata suurt sotsiaalsõprust ja tunnevad end seetõttu ka üksinduses mugavamalt (Gupta jt, 2012: 25). Hõive muutus võrreldes varasema eluga mõjutab välisspetsialistide kaaslase kohanemist, näiteks kui partner peab ohverdama karjääri, et koos pere või abikaasaga teise riiki kolida (Caligiuri, Hyland ja Joshi, 1998; Mohr ja Klein, 2004). Leitud on, et kaasa tulnud pereliige kohaneb paremini, kui tema koduriigi harjumuspärane elu ja uues riigis omandatud roll ei erine oluliselt (Shaffer ja Harrison, 2001).

McNulty ja Moeller (2017) töötasid välja kaasa tulnud partnerite tüpoloogia ja leidsid, et üldiselt võib eristada nelja tüüpi välisspetsialistide kaaslaseid, mille kaudu seletada, miks mõned „kaasatulijad“ on edukamad kui teised (vt Joonis 5). Esimest tüüpi pereliikme karjääri tõttu välisriiki kolinud partnerid (ingl *ready*) on ise aktiivsed, leiavad võimalusi senise karjääri jätkamiseks ega lase end määratleda sellel, et on oma abikaasaga lihtsalt „kaasas“; teist tüüpi kaaslased (ingl *reborn*) on samuti aktiivsed, kuid neil ei õnnestu kohe soovidele vastavat rakendust leida, kuid pärast esialgset tagasilangust konstrueerivad uue identiteedi ja alustavad seejärel uut karjääri; kolmandat tüüpi välisspetsialistide kaaslase (ingl *resentful*) kogemus on negatiivsem, sest on suurest elumuutusest häiritud ja pidevas frustratsioonis; neljandat tüüpi (ingl *resigned*) partnerid on passiivsed ega võta midagi ette, kuna on olukorraga ja „kaaslaseks“ olemisega leppinud (McNulty ja Moeller, 2017). McNulty ja Moeller (2017) arutlesid, et välisriiki kolinud välisspetsialistide kaaslased jäävad oma tavapärasest elust ilma ja võivad seetõttu läbida klassikalisi leinaga toimetuleku etappe (eitamine, viha, kauplemine, depressioon, aktsepteerimine)

ehk kolmas tüüp takerdub selles tsüklis viha etappi, kuid neljas tüüp jõuab välja viimasesse, aktsepteerimise faasi, võttes „kaasatuliija“ rolli ja identiteedi omaks.

Joonis 5. Välisspetsialistide partnerite tüpoloogia (Allikas: McNulty ja Moeller, 2017: 271, autori kohandustega)

Lisaks intrapersonaalsetest suhetest tulenevatele teguritele on ka pere ja lähisuhete roll välisspetsialisti kaaslase kohanemisel mitmest aspektist oluline. Esiteks on koduriiki maha jäänud pereliikmed ja seni olulist tuge pakkunud tugivõrgustikud (Huckerby ja Toulson, 2001) ning vanemad või vanemaealised sugulased, kellele tahetakse lähedal olla (Konopaske jt, 2005), teiseks võivad koos välisriiki kolinud kaaslased üksteisele ainsaks või peamiseks toeks olla (Shaffer ja Harrison, 2001) ning kui kolitakse koos perega, tuleb tähelepanu pöörata peresüsteemidele, sest ühe pereliikme kohanemiskeskkond võivad häirida kogu pere tasakaalu (Caligiuri jt 1998). Välismaale kolimine võib suhet tugevdada, sest sõltutakse teineteisest rohkem kui varem ja toetatakse just oma kaaslasele, aga võib tuua kaasa ka pinget (McNulty, 2012: 422). Peresüsteemide teooria (ingl *family systems theory*) kohaselt on pere kui sotsiaalne süsteem, mida on võimalik mõista vaid tervikuna, kus on oluline iga pereliige ning pere saab üksteisele emotsionaalset tuge pakkuda (Smith, Hamon, Ingoldsby ja Miller, 2009: 124). Kuigi välisriiki ümber asumine mõjutab kõiki pereliikmeid, on see kogemus just naissoost kaasa tulnud abikaasade jaoks kõige stressirohkem (Holopainen ja Björkman, 2005).

Võttes arvesse ülekandumisteooriat (ingl *spillover theory*) sõltub välislähetuse edukus sellest, missugused on peresised suhted ja võimekus kohaneda, kuidas suhtub kogu pere teise riiki

kolimisse ning kuidas kohaneb kogu pere kultuuriliselt (Caligiuri jt, 1998: 317). Ülekandumisefekt võib toimida ka teistpidi: kui välisspetsialisti tööalane kohanemine on edukas, sest kohalikud töökaaslased pakuvad vajalikku sotsiaalset tuge, siis kandub see üle ka töövälisele elule, tuues kaasa rahulolu ja edukama kohanemise laiemalt, sealhulgas mõjutades pere kohanemist (Takeuchi jt, 2002: 657). Seega käsitletakse ülekandumisteoorias valdkondade-üleste kohanemist ehk teisisõnu, kuidas ühes eluvaldkonnas hakkama saamine mõjutab teises eluvaldkonnas toimetulekut, näiteks tööl-kodus.

„Ristumise“ efekt (ingl *crossover effect*) tähendab kultuurilise kohanemise protsessis aga seda, kuidas välisspetsialist ja partner mõjutavad üksteise kohanemist (Takeuchi jt, 2002: 658) ehk käsitleb valdkondade asemel inimestevahelist ülekanduvust. See võib eriti asjakohane olla just välisspetsialistide ja partnerite kohanemisel, kuna enamasti on nad üksteisele peamiseks toe pakkujaks ja kui näiteks üks pereliige kogeb tööl stressi, kogeb seda ka kodus olev partner; või kui tööl käiv partner saab tööl teada vajalikku infot näiteks kohalikest normidest, saab ta teadmisi ka oma partneriga jagada (Takeuchi jt, 2002: 658).

Liikudes intrapersonaalsetest ja lähisuhtes toimivatest interpersonaalsetest protsessidest kaugemale, on oluline tuua välja ka keskkondlikud aspektid, mis on välisspetsialisti partneri kohanemisel olulised. Mitmed autorid on leidnud, et välisspetsialisti partneri kohanemisel on üks olulisi tegureid kodu- ja uue elukohariigi kultuurilised erinevused ehk nn kultuuriline uudsus uues asukohariigis (Black ja Gregersen, 1991b; Copeland, 2015; Gupta jt, 2012; Shaffer ja Harrison, 2001), kuigi võib arvata, et see on pigem universaalne kohanemist mõjutav tegur, mis on ka laiemale uussisserändajate grupele laiendatav. Kultuuriline uudsus (ingl *cultural novelty*) tähendab seda, kuivõrd igapäevanähtused ning tavad endale tuttavas ja uue asukohariigi kultuuris omavahel erinevad (Shaffer ja Harrison, 2001: 244). Ka eelmises peatükis tuli välja, et mida suuremad on kultuurilised erinevused kodu- ja asukohariigi vahel, seda tõenäolisem on kultuurišokk (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019; Ward, 2015).

Keskkondlike aspektide hulka kuulub ka vastuvõtva asutuse poolt pakutav tugi kohanemisel. Antud tähenduses on vastuvõttev asutus välisspetsialisti töökoht ning on leitud, et efektiivne organisatsiooni-poolne tugi peaks koosnema praktilisest, sotsiaalsest ja professionaalsest toest (McNulty, 2012: 418). Seega peaks organisatsioon lisaks uue töötaja sisse elamisele toetama ka kaasa tulnud pereliikmeid ja pakkuma neile vajalikku infot, võimalusi sotsialiseerumiseks ja toetama karjääri jätkamist ka uues riigis. Lisaks abikaasa/partneri vastuvõtvale organisatsioonile on kohanemisel oluline roll ka teistel kohalikel asutustel ja institutsioonidel, näiteks koolidel,

kohalikel omavalitsusel, kolmanda sektori organisatsioonidel (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019). Kohalikud institutsioonid saavad seega kohanemist soodustada, pakkudes välisspetsialistide partneritele vajalikku tuge, näiteks saab kool olla ühenduslüliks kohaliku kogukonnaga, kaasates lapsevanemat kooliellu ja soodustades seeläbi kontakte või saavad seda rolli täita kohalikud kodanikuühendused, vahendades informatsiooni või kaasates oma tegevustesse piirkonnas elavaid välismaalasi.

1.3 Sotsiaalsed suhted ja kohanemine

Kirjandusest tuleb selgelt välja, et üks peamisi probleeme uude riiki kolides on suhtlusvõrgustike loomine. Seda on kinnitanud uuringud Eestis: näiteks Kallas jt (2014) ja Kaldur (2017) leidsid, et välismaalastel on keeruline kohalikega suhteid luua ja peamised kontaktid leiavad aset tööl või koolis. Kaasa tulnud pereliige ei pruugi kohe tööle asuda ja sel juhul on kontaktide loomine eelduslikult veelgi keerulisem. Sotsiaalsete suhete puudumine ja isolatsioon võivad aga mõjuda vaimsele tervisele, heaolule ning seega ka üldisele kohanemisele uues riigis, mistõttu tuleb mõista uussisserändajate sotsiaalsete võrgustike tekkimise protsessi ja saada sügavamalt aru, kuidas need võrgustikud pakuvad kohanemiseks vajalikku tuge (Ryan, 2011). Seetõttu toon järgnevalt välja käsitlusi, mille kaudu on seletatud sisserändajate suhtlusvõrgustike teket ja tekkimise takistusi.

On leitud et sotsiaalsed suhted saavad kohanemist mitmel moel soodustada (Bayraktar, 2019; Wang, 2002):

- 1) pakuvad emotsionaalset ja psühhosotsiaalset tuge stressiolukordades ning soodustavad aktsepteerituse ja kuuluvuse tunnet,
- 2) pakuvad praktilist tuge (näiteks töö leidmisel, transpordiabi, abi blankettide täitmisel või tõlget ametiasutuses),
- 3) vahendavad vajalikku informatsiooni (teadmised kohaliku kultuuri, töökommete, tervishoiusüsteemi, oluliste seadusemuudatuste vms kohta).

Ting-Toomey ja Dorjee (2019: 85) arutlevad, et sotsiaal-kultuuriline kohanemine oleneb sellest, missuguseid suhteid uussisserändaja suudab luua järgmistes võrgustikes: primaarsed-monokultuurilised võrgustikud rahvuskaaslastega või keeleliselt ja kultuuriliselt sarnaste inimestega; bikultuurilised võrgustikud vastuvõtva ühiskonna liikmetega ja multikultuursed võrgustikud. Monokultuurilised võrgustikud tähendavad tavaliselt lähedasi suhteid inimestega, kes jagavad sarnaseid väärtuseid ja kultuuritausta (näiteks Nigeeria tudengid, kes moodustavad

kogukonna teiste Aafrika üliõpilastega); bikultuurilised võrgustikud on nn nõrgad suhted kohalikega, mis aitavad kaasa näiteks professionaalsete eesmärkide saavutamisele ja multikultuuriliste võrgustike ehk teiste sisserändajatega suhtlemise eesmärk on peamiselt ühine vaba aja veetmine ilma tähenduslikemate suhete loomiseta (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019: 84).

Võib eeldada, et uussisserändajate sotsiaalsed suhted uues elukohariigis tekivad teistsuguste mustrite järgi kui püsielanikel või inimestel nn tavalises elusituatsioonis. Uude riiki kolides muutuvad senised olemasolevad suhtlusvõrgustikud (inimeste vaheliste suhete ja sidemete kogumid) vähem oluliseks ja kuni uute võrgustike loomiseni võib tekkida ebakindlus ja rahulolematus (Liu ja Shaffer, 2005: 236). Üks võimalik lähenemisviis on sotsiaalse kapitali kontseptsioon², mida on viimastel kümnenditel erinevates uurimisvaldkondades järjest enam kasutama hakatud, sealhulgas ka sisserändajate kohanemise ja integratsiooni uurimisel (Li, 2017: 1). Sotsiaalse kapitali põhielemendid on seotud sotsiaalsete ressursside, kontaktivõimaluste, sotsiaalse struktuuri, normide ja võrgustikega (sõbrad, tuttavad, kolleegid jne) (Liu ja Shaffer, 2005: 237) ning on seega asjakohane lähenemine analüüsima uussisserändajate kohanemise sotsiaalset aspekti. Mitmed rändeuurijad (nt Dekker ja Engbersen, 2014; Guzman ja Garcia, 2018; Ryan ja Mulholland, 2014) on sisserändajate sotsiaalsete võrgustike käsitlemisel lähtunud Pierre Bourdieu sotsiaalse kapitali, Mark Granovetteri tugevate-nõrkade sidemete (ingl *strong ties* ja *weak ties*) ning Robert D. Putnami sotsiaalse kapitali teooria edasiarendusest, sildu ehitavate-siduvate sidemete kontseptsioonist (ingl *bonding* ja *bridging ties*).

Putnam (2000) eristas kahte tüüpi sotsiaalset kapitali: siduvad suhted, mis esinevad homogeense ja juba omavahel seotud grupi sees ning sildu ehitavad (silduvad) suhted, mis ühendavad erinevatesse gruppidesse kuuluvaid inimesi. Siduvad on näiteks suhteid rahvuse-, klassi- või peresiseselt ning sildu ehitavad sidemed on suhted sellest kitsamast ringist väljaspool asuvate gruppidega. Sildu ehitav sotsiaalne kapital võimaldab rahvusvahemustel liikuda edasi laiematesse sotsiaalsetesse gruppidesse, mis on väga olulised näiteks töö leidmisel ning tugevad siduvad

² Sotsiaalse kapitali mõiste võtsid esmalt kasutusele Pierre Bourdieu (1986) ja James Coleman (1990), kuid laiemalt sai kontseptsioon tuntuks tänu Robert Putnami (2000) tööle. Bourdieu (1986) defineeris sotsiaalset kapitali kui ligipääsu suhtlusvõrgustikele ning rõhutas, et ligipääs sõltub võrgustike loomisele pühendatavast ajast, pingutusest ja olemasolevatest ressurssidest. Coleman (1990) lähtus aga sotsiaalse kapitali puhul sellest, missugust kasu inimesed tänu sellele saavad või millist eesmärki aitab sotsiaalne kapital saavutada.

suhted pakuvad küll vaimset ja praktilist tuge ning põhinevad vastastikkusel usaldusel, aga võivad jätta isolatsiooni ja ilma vajalikest sidemetest (Putnam, 2000; Demireva ja Heath, 2017). On leitud, et välisriiki kolimise järgselt toetuvad sisse­rändajad algul sidu­vale sotsiaalsele kapitalile, kuid liiguvad edasi sildu ehitavatele suhetele (Ryan, Sales, Tilki ja Siara, 2008), mis võib tähendada, et algul pakuvad kohanemisel tuge näiteks samast riigist pärit rahvuskas­lased (Hendrickson, Rosen ja Aune, 2011) ja kaasas olevad pereliikmed (McNulty, 2012). Suhted rahvuskas­lastega luuakse peamiselt ühesuguse kultuurilise tausta põhjal ja neile toetutakse tavaliselt siis, kui pole ligipääsu teistsugustele ressurssidele (Ryan, 2011). Ting-Toomey ja Dorjee (2019) leidsid, et suhted rahvuskas­lastega pakuvad vajalikku emotsionaalset tuge ja kindlustunnet, kuna nad „on sama protsessi“ läbinud ja saavad isikliku kogemuse kaudu uusi tulijaid julgustada.

On leitud, et liikumine siduvalt sotsiaalselt kapitalilt sildu ehitavatele suhetele leiab enamasti aset, kuid tegemist ei ole lineaarse protsessiga ning selles võib mitmeid takistusi ilm­neda (Guzman ja Garcia, 2018). Üheks takistuseks suhete loomisel võib olla kohalike inimeste vähene avatus ja vastuvõtlikkus sisse­rändajate suhtes (Mao ja Shen, 2015), aga ka probleemid enda rahvusliku kogukonna sees (Ryan ja Mulholland, 2014) ning on leitud, et teatud päritolu ei taga automaatselt ligipääsu sotsiaalsele kapitalile (Roggeveen ja Meeteren, 2013). Ehk teisisõnu, kui vastuvõtvas ühiskonnas on sisse­rände osas pigem negatiivsed hoiakud, raskendab see suhete loomist kohalikega ja samas ei pruugi olla ka ligipääsu enda päritolu järgsele kogukonnale või ei pruugi sellist kogukonda uues elukohariigis ollagi.

Roggeveen ja Meeteren (2013) uurisid Amsterdami Brasiilia kogukonna sotsiaalseid võrgustikke ja leidsid, et võrreldes näiteks Türgi või Maroko kogukondadega, kes toetuvad suurel määral just rahvuspõhiste­le sidemetele, on brasiillased teiste sisse­rändajate suhtes pigem umbusaldavad ja eelistavad suhelda peamiselt hollandlastega. See tulemus illustreerib eelnevat mõtet, et teatud päritolu ei taga automaatselt ligipääsu suhetele, sest need grupid koosnevad omakorda erinevate tunnuste alustel moodustunud gruppidest (näiteks erinev religioon). Roggeveen ja Meeteren (2013) tõid sarnaselt välja, et Türgi ja Maroko sisse­rändajad on tavaliselt sarnase taustaga, pärit maapiirkondadest ja madalama haridustasemega, neid ei erista enamasti erinev sotsiaalne klass ja haridustase, seega on suurem tõenäosus ka vastastikkusele usaldusele ja soovile üksteist aidata.

Granovetter (1973: 1361) analüüsis sotsiaalsete võrgustike teket ja defineeris omavaheliste sidemete tugevuse selle järgi, kui palju kulutatakse üksteisele aega ja missugune on omavaheline emotsionaalne side. Nõrgad sidemed (ingl *weak ties*) on olulised info levimisel sotsiaalsete gruppide vahel, kuna info jõuab suurema ringi inimesteni ja väljapoole enda tutvusringkonda,

seega on vajalikud näiteks töö leidmisel, seevastu tugevad sidemed (ingl *strong ties*) ehk suhted pereliikmete, sõprade, sõprade ja kolleegidega pakuvad emotsionaalset tuge ja turvatunnet (Granovetter, 1973: 1372). Lin, Peng, Kim, Kim ja LaRose (2011) arutlesid, et sisserrändajate suhtlusvõrgustike tekkimisel võib üheks nõrkade sidemete vormiks olla sotsiaalmeedia kasutamine, sest sotsiaalmeedia kaudu on võimalik vajalikku infot hankida juba enne koduriigist lahkumist, aga pakkuda praktilist infot pärast saabumist (näiteks aidata leida elukohta või tööd) ning sotsiaalmeedia on üheks võimaluseks säilitada tugevaid sidemeid, suheldes maha jäänud pereliikmete ja lähedaste sõpradega. Välisspetsialistid ja nende kaaslasel võivad ka pärast uude riiki kolimist emotsionaalselt toetuda suures osas koduriiki jäänud sõprus- ja peresuhetele, et tulla väljakutsetega paremini toime ja seeläbi tunda end turvalisemalt ja kodusemalt (Caligiuri jt, 1998). Maha jäänud pere- ja sõpradega intensiivse suhtlemise jätkamine aitab säilitada ka sidet kodumaaga ja hoida alles rahvuslikku identiteeti (Bayraktar, 2019).

Uussisserrändajate sotsiaalseid võrgustikke uurides on leitud, et kontaktid kohalikega on kohanemisel olulised, kuid nende kontaktide all peetakse sageli silmas suhteid kolleegide ja tööalaste juhendajatega (Mao ja Shen, 2015), mis aga kaaslasena uude riiki kolinud inimestel puuduvad. Kuidas sellises olukorras suhteid luua? On leitud, et uutele võrgustikele ligipääsu saamiseks on olulised soodustavad tegurid kultuuriline kapital, keeleoskus ja haridus (Ryan, 2011) ning laste olemasolu, sest palju olulisi uusi suhteid luuakse just lastega seoses, näiteks lasteaias ja kooli kaudu või mänguväljakul (Ryan 2007, 2011). Seega kui kaasa tulnud pereliikmetel puuduvad lapsed, kes hõlbustaksid kontaktide loomist või kui nende haridustase on madalam, on nad veelgi keerulisemas olukorras ja suuremas ohus isolatsiooni jääda. Vajaliku keeleoskusega uussisserrändajad toetuvad sageli rahvuskaslastele ning sellega võib kaasneda ka mitmeid ohte, näiteks info teadlik mittejagamine omavahelise konkurentsi tõttu (Ryan jt, 2008).

Ka kõrgelt kvalifitseeritud uussisserrändajad võivad kogeda raskusi suhtlusvõrgustike loomisel. Tuginedes kõrgelt kvalifitseeritud Poolast pärit sisserrändajate kogemustele, leidis Ryan (2011), et hoolimata kvalifikatsioonist ja headest eeldustest sotsiaalseid võrgustikke luua, jäid nad sageli Poola kogukondadesse ega saanud ligipääsu uutele võrgustikele. Uutele võrgustikele ligipääs sõltub enamasti sellest, kas leitakse sarnaste huvidega inimesed, kes on ka valmis suhtlemiseks (Ryan ja Mulholland, 2014). Seega võib kokkuvõtlikult öelda, et ligipääs sotsiaalsetele võrgustikele kui sotsiaalse kapitali vorm on väga mitmekihiline nähtus ja vajab sügavamat mõistmist, mis väljub käesoleva peatüki fookusest ja väärrib detailsemat käsitlemist eraldi uurimusena.

1.4 Uurimuse kontekst

1.4.1 Eesti rände sihtriigina

Sisseränne Eestisse on olnud viimastel aastatel selges kasvutrendis. Seaduslik ränne hõlmab peamiselt töörännet, pererännet ja õpirännet ehk tähendab inimesi, kes on Eestisse tulnud pikaajalise viisa või elamisloa alusel näiteks töötamiseks või ettevõtluseks, juba Eestis elava perega liitumiseks või asunud siinsesse kõrgkooli õppima (Jakobson, 2018: 22). Politsei- ja Piirivalveameti (2019) andmetel väljastati 2018. aastal Eestis kolmandate riikide kodanikele kokku 4969 esmakordset tähtajalist elamisluba (vt Tabel 1). Kui vaadata elamisloa väljastamise põhjusi rändeliikide lõikes, on viimasel viiel aastal elamisloa andmise alustest esikohal töötamine, õppimine ja pereränne.

Rändestatistikast on näha, et järjest enam asub Eestisse elama nii Euroopa Liidu kui ka kolmandate riikide kodanikke, tõusutrendis on ka tagasipöörduvate eestlaste arv. Euroopa Liidu kodanikud omandavad elamisõiguse tähtajaliselt viieks aastaks, kui registreerivad oma elukoha Eestis (Euroopa Liidu kodaniku seadus § 13). 2018. aastal registreeris oma elukoha Eestis kokku 4186 Euroopa Liidu kodanikku, kelle seas oli kõige rohkem Soome (712), Läti (706), Saksamaa (524), Itaalia (329) ja Prantsusmaa (284) kodanikke (Rahvastikuregister, 2019). Elamisõigusega Euroopa Liidu kodanikul on õigus ka Eestis töötada.

Tabel 1. Esmakordsed tähtajalised elamisload ja EL kodanike pereliikmete elamisõigused perioodil 2014-2018

Põhjus	2014	2015	2016	2017	2018
Pereränne	1105	1195	1233	1184	1662
Töötamine	804	1216	1325	1501	1850
Ettevõtlus	25	23	16	53	87
Õppimine	793	1009	1160	1211	1267
EL kodanike pereliikmed	29	36	35	42	57
Muu põhjus ³	86	70	46	46	46
Kokku	2842	3549	3815	4037	4969

Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet, 2019

Kõige rohkem elab Eestis Venemaa, Ukraina, Soome ja Läti kodanikke (vt Tabel 2). Rahvastikuregistri andmetel asuvad välismaalased (nii Euroopa Liidu kui ka kolmandate riikide

³ Muu põhjus: kriminaalmenetluses osalemine, välisleping, püsivalt elama asumine.

kodanikud) kõige enam elama Harju-, Tartu- ja Ida-Virumaale, viimasel ajal senisest rohkem ka Pärnu- ja Valgamaale.

Tabel 2. Teiste riikide kehtivate elamisõigustega ja elamislubadega kodanike arv, kelle elukoht on registreeritud Eestis (loetletud on üle 1000 kodanikuga riikide nimed)

Riik	Kodanike arv Eestis
Vene Föderatsioon	86412
Ukraina	9268
Soome	7242
Läti	4430
Saksamaa	2230
Leedu	2070
Valgevene	1881
Itaalia	1321
Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa	1153
Prantsusmaa	1102
Rootsi	1055

Allikas: Rahvastikuregister, seisuga 01.02.2019

Politsei- ja Piirivalveameti elamislubade väljastamise statistika kohaselt on tööränne olnud selges tõusutrendis, kasvades võrreldes 2014. aastaga rohkem kui kahekordseks (vt Tabel 1). Töörändele seab aga piirangud sisserände piirarv, mis tähendab riigi seatud kvooti, et sisserännet piirata: see on kehtestatud kolmandate riikide kodanike sisserändele ning on 0,1 % rahvastikust (VMS § 113). Juba 2. jaanuaril teatas Politsei- ja Piirivalveamet, et 2019. aasta sisserände piirarv 1315 on täitunud. Välismaalaste seadus seab sisserände aga piirarvule mitmeid erisusi, et tööjõupuudust leevendada. Piirarvu alla ei kuulu näiteks pereliikme juurde elama asumiseks või õppimiseks elamisloa taotlejad; Euroopa Liidu kodanikud ja nende perekonnaliikmed, Ameerika Ühendriikide ja Jaapani kodanikud; inimesed, kes tulevad Eestisse tööle iduettevõttesse, teadlaseks, õppejõuks või info- ja kommunikatsioonitehnoloogia erialale või asuvad tööle iduettevõttesse (nimekirj pole lõplik) (VMS § 115).

Siseministerium (2018) toob välja, et Eesti aitab kaasa siin õppivate või kõrghariduse omandanud välismaalaste jäämisele siinsele tööturule, kuna need välismaalased on eeldatavasti Eesti eluga juba kohanenud ja seetõttu ei kuulu Eestis õppimise eesmärgil elanud välismaalased sisserände piirarvu alla, lisaks on Eestis õppinud välismaalasel õigus kauemaks riiki jääda ja tööd otsida (varasema 90 päeva asemel 270 päeva). 2018. aastal muudeti ka VMS-i lühiajalist töötamist käsitlev säte, millega pikendati seni lubatud lühiajalise töötamise perioodi 9 kuult ühe aastani

(Politsei- ja piirivalveameti koduleht, i.a). Lühiajaline töötamine tähendab nende välismaalaste Eestis lühiajalist töötamist, kes viibivad riigis seaduslikult näiteks viisa või viisavabaduse alusel ja kelle tööle asumine on registreeritud Politsei- ja Piirivalveametis, lühiajalise töötamise registreerimine on võimalik pikemaks, kui tegemist on õpetaja, õppejõuna töötamisega, teadusliku tegevusega, tippspetsialistina või iduettevõttes töötamisega (Politsei- ja piirivalveameti koduleht, i.a). Tippspetsialist on VMS-i mõistes mis tahes valdkonnas erialast ettevalmistust omav välismaalane, kellele Eestis registreeritud tööandja kohustub maksma erialase töö eest tasu, mille suurus on vähemalt võrdne Statistikaameti poolt viimati avaldatud Eesti aasta keskmise brutokuupalga ja koefitsiendi 2 korrutisega (VMS § 106).

Seega on statistikast näha, et sisseränne on viimasel viiel aastal kasvanud ja arvestades olukorda tööturul, võib eeldada, et kasvutrend jätkub ka edaspidi. See tähendab, et Eestis on arvestatav hulk inimesi, kes vajavad erinevat kohanemisalast tuge ja informatsiooni.

1.4.2 Kohanemise valdkond Eestis

Eestis eristatakse uussisserändajate esmast kohanemist ja välismaalaste pikaajalist integratsiooni, millest esimene on siseministeeriumi ja teine kultuuriministeeriumi vastutusvaldkonnas. Käesolevas töös keskendun välisspetsialistide partnerite/abikaasade rändekogemusele, kelle Eestisse tuleku periood ei ole tingimata kindlaks määratud ega ole kindlat eeldust, et nad soovivad siia päriks jääda, piirdun magistritöös integratsiooni käsitlemisel definitsiooni toomisega ega peatu pikemalt küsimusel, kas selline eristamine on otstarbekas, kust läheb kohanemise-lõimumise piir ja kas seda piiri on üldse võimalik seada.

Kui uussisserändajate kohanemise all mõistetakse esmaste teadmiste ja oskuste omandamist, et uues ühiskonnas edukalt hakkama saada (vt ptk 1.1), siis lõimumine ehk integratsioon on pikem protsess. Kultuuriministeeriumi (2014: 4) „Lõimuv Eesti 2020“ arengukavas on sõnastatud järgnev definitsioon:

„Lõimumine on ühiskonna kultuurilise, poliitilise ja sotsiaal-majandusliku sidususe suurenemine. Lõimumisprotsessi iseloomustab teadmiste, oskuste ja väärtuste kujunemine, mis panustavad ühiskonna arengusse koostöö ja vastastikuse avatuse kaudu. Selle tulemusel vähenevad ühiskonnaliikmete keelelis-kultuurilisest taustast ja rahvuslikust kuuluvusest tingitud erinevused ühiskonnaelus osalemisel.“

Siseministeeriumi kodulehel (i.a) on kohanemise valdkonna eesmärgina välja toodud uussisserändajatele tervikliku, paindliku ja asjakohase kohanemisele kaasaaitavate tugiteenuste süsteem. Seega viib viiakse projekti „Uussisserändajate kohanemise toetamine“ raames struktuurivahenditest ellu kohanemisprogrammi, aga luuakse ka uussisserändajatele vajalikku informatsiooni koondav infoplatvorm, töötatakse välja kohaliku tasandi tugivõrgustike kontseptsiooni ja parandatakse avalike teenuste kättesaadavust välismaalastele (Siseministeeriumi koduleht, i.a). Uussisserändajate kohanemise toetamiseks üks suuremaid algatusi on 2014. aastal loodud kohanemisprogramm. Kohanemisprogrammi määrusega (2017) on kinnitatud programmi sisu, mis koosneb temaatilistest koolitusmoodulitest ja algtaseme keeleõppest: baasmoodul (esmane, peamiselt praktiline info igapäevase elu kohta), õppimismoodul (teadmised hariduse omandamise kohta Eestis), teadusmoodul (teadmised teadusvaldkonnast ja kõrgharidusest), laste- ja noorte moodul (vanusele 3-15), rahvusvahelise kaitse moodul (suunatud vaid Eestis rahvusvahelise kaitse saanud inimesele, vajalikud teadmised praktilise elu, kultuuri jm valdkondade kohta), töö- ja ettevõtlusmoodul (kõik, mida on vaja teada Eestis töötamiseks, sh seadusandlus) ja peremoodul (pererände raames saabujatele, sh teadmised lastega seotud teenustest, enesetäiendamise võimalused). Kohanemisprogrammi koolitustel osalemine on olnud kasvutrendis (Siseministeerium ja EMN, 2019), kuid võttes arvesse sisserände koguarvu, ei jõua suur hulk välismaalasi kohanemisprogrammi. See ei pruugi aga olla probleem, kuna uussisserändajate vajadused on erinevad ja info hankimise viisid samuti (Tamm jt, 2016).

Praktilist infot pakub ka 2017. aasta märtsis käivitunud teenus Politsei- ja piirivalveameti migratsiooinõustamine, mis pakub uussisserändajatele ja tööandjatele tuge asjaajamises ja elamislubadega seonduvates küsimustes ning on juba laialdaselt kasutust leidnud: 2018. esimesel poolaastal oli 6993 nõustamiskorda (Jakobson, 2018: 31).

Nagu eespool välja toodud, on kohanemise puhul lisaks praktilisele infole oluline ka kuuluvustunne, ühiskondlik kaasatus ja sotsiaalsed suhted. Üks võimalus ühiskonnaelus osaleda on vabatahtlik tegevus või kodanikuühendustes kaasa löömine. Viimane Eesti Ühiskonna Monitooring (2017) tõi välja, et uussisserändajatest on vaid viiendik osalenud kodanikuühenduste poolt ellu viidud tegevustes ja seega ka osalemine vabatahtlikus tegevuses olnud pigem madal. Uussisserändajate osalemisaktiivsus võib sõltuda mitmetest erinevatest teguritest, näiteks inimese isiksuseomadustest, kultuuritaustast ja planeeritud Eestis viibimise perioodist (Käger, Lauring, Pertšjonok, Kaldur ja Nahkur, 2019: 60), aga takistuseks võib olla ka lihtsalt vastava informatsiooni puudumine või oskus seda üles leida. Käger jt (2019) tõid vabatahtliku tegevuse

uuringus välja pererändega tulijate motivatsiooni vabatahtlikus tegevuses osaleda ning leidsid, et selle sihtgrupi puhul on osalemist raskendav asjaolu vastava info mitte leidmine, puuduvad vastavad võrgustikud ja info vahendajad, näiteks tööandja.

Keeleoskus, sh eesti keele õpe ja keeleõppe võimalused on oluline tegur, mis loob aluse uussisserändajate edukaks kohanemiseks (Kaldur, 2017: 89), seega on eesti keele õppeks mitmeid võimalusi. Tasuta A1 taseme keeleõpet uussisserändajatele pakub kohanemisprogramm (Kohanemisprogrammi määrus, 2017), lisaks on võimalus eesti keelt õppida A1-C1 tasemel Integratsiooni Sihtasutuse toel (INSA koduleht, i.a). Keeleõppe soodustamiseks avati 2018. aasta lõpus Integratsiooni Sihtasutuse juures keelemajad nii Tallinnas kui Narvas, mille eesmärk on olla kokkusaamise kohaks eesti keelest erineva emakeelega inimestele, kes saavad seal õppida ja praktiseerida eesti keelt ning saada osa eesti kultuurist (Kultuuriministeerium, 2018). Keelekohvikud tegutsevad mõnedes raamatukogudes ja neid korraldab näiteks Tartu Rahvusvaheline Maja. Keeleõppeks on võimalik tuge saada lisaks Töötukassalt, mis pakub eesti keele õpet tööturuteenusena ka juba töötavatele inimestele (Sotsiaalministeeriumi blogi, 2018). Tööandjad saavad vajalike oskusega töötajate värbamiseks ka ise eesti keele koolitustoetust taotleda (Töötukassa, 2018). Alates 2019. aastast korraldab Sisekaitseakadeemia tasuta eesti keele õpet inimestele, kes soovivad saavutada B1 keeletaset Eesti kodakondsuse taotlemiseks ja selleks sõlmitakse inimesega keeleõppeleping (Sisekaitseakadeemia koduleht, i.a). Seega on keeleõppevõimalused mitmekesised ja üldiselt kättesaadavad igale keeletasemele. Küsimus paistab olevat pigem selles, kas vastav info on ühest kohast kättesaadav.

Välisspetsialistide kohanemisega tegeleb ka Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse juures tegutsev *Work in Estonia*, mille üheks osutatavaks teenuseks on Eesti Rahvusvaheline Maja ehk välisspetsialistidele ja neid tööle võtvatele tööandjatele suunatud teenuskeskus riigi ja omavalitsusega suhtlemiseks, nõustamisteenuse saamiseks ning kontaktvõrgustiku loomiseks (EASi koduleht, i.a). Lisaks pakub *Work in Estonia* koostöös Töötukassaga välisspetsialistide abikaasade/partneritele karjäärinõustamist (EASi koduleht, i.a). Töötukassas tegeleb välisspetsialistide partnerite karjäärinõustamisega kokku kuus vastavat väljaõpet saanud nõustajat (Jakobson, 2018: 34).

Tartus on uussisserändajatele kohanemisalast tuge pakkunud mittetulundusühing Tartu Rahvusvaheline Maja, mis pakub nii praktilist esmast kohanemisalast tuge ja informatsiooni, aga tegeleb ka Tartus elavate uussisserändajate sotsiaalse kaasamisega (Tartu Rahvusvahelise Maja koduleht, i.a). Tartu Linnavolikogu (2019) mai istungil vastu võetud otsusega osaleb Tartu

Linnavalitsus koos Tartu Ülikooli ja Eesti Maaülikooliga mittetulundusühingu loomises, millega luuakse Tartusse välismaalaste teenuskeskus, mis koondab välismaalastega seonduvaid avalikke teenuseid ja pakub võimaluse saada neid ühest kohast (nt elukoha registreerimine, migratsiooniõustamine jm praktilised küsimused).⁴

Eespool välja toodu on lühiülevaade peamistest meetmetest ja teenustest, seega ei ole nimekiri kindlasti lõplik ja kohanemise valdkonnas tehakse muudki. Enamasti on välismaalastele kättesaadavad kõik avalikud teenused, mis kohalikele ning osa tugiteenustest pakuvad vastuvõtvad ettevõtted ja ülikoolid (Kallas jt, 2014).

1.5 Probleemipüstitus ja eesmärk

Viimastel aastatel on kasvanud Eestisse töötamise eesmärgil elama asunud välismaalaste arv, kuid pereränne, mis tähendab juba riigis viibiva pereliikmega ühinemist, on samuti kasvutrendis (vt ptk 1.3). Tööränne on aga oluline just süveneva tööjõupuuduse vaatest: OSKA tööjõu -ja vajaduse raport toob esile, et Eestis on tööealiste inimeste arv jätkuvalt vähenenud, kuid tööjõupuudust saaks kompenseerida positiivne ränne ja tööealise elanikkonna kasvav aktiivsus (näiteks jõuavad senisest enam tööturule vanemaealised, vähenenud töövõimega inimesed ja väikelaste vanemad) (Kutsekoda, 2018). Statistikaameti rahvastikuproгноos (2014) leiab samuti, et tööealiste inimeste osakaal rahvastikus väheneb ja seniste trendide jätkudes tõuseb aastaks 2040 ülalpeetavate määr tööealistega võrreldes märgatavalt.

Arvestades vananevat tööjõuturгу ja muutunud vajadusi tööjõuturul, on Eestis järjest enam hakatud mõistma vajadust uussisserändajate Eestisse tuleku soodustamise järele, ning eelkõige peetakse silmas kõrgelt kvalifitseeritud välismaalasi. Seetõttu on riik viinud viimastel aastatel ellu mitmeid seadusemuudatusi, mis soodustaksid just tippspetsialistide ja välistudengite Eestisse tulekut ehk osaletakse nn globaalses talendirallis (vt ptk1.4.1). Siseministeeriumi kodulehel (i.a) on rände valdkonna ühe eesmärgina toodud välja Eesti riigi arengusse panustavate inimeste sisserände soodustamist. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium tegeleb välisspetsialistide ja talentide meelitamisega ning EAS *Work in Estonia* Eesti kui elu- ja töökohamaa turundusega (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2017). Seega on teema riigi tasandil fookuses ning tegeletakse valdkondade üleselt.

⁴ 16.05.2019 toimunud volikogu istungil võeti alles vastu otsus teenuskeskus luua, käesoleva töö esitamise ajaks ei ole rohkem detaile ja teenuskeskuse täpne sisu avalikustatud.

Kuna järjest rohkem välismaalasi asub Eestisse elama ning talentide Eestisse jäämine ja siin hoidmine on tööturule vajalik, on oluline toetada nende kohanemist, pakkuda vajadustele vastavat informatsiooni, tugisüsteemi ja tagada ligipääs erinevatele avalikele teenustele. Pärast riiki saabumist vajab uussisserändaja esmalt praktilist igapäevaelu puudutavat informatsiooni: näiteks dokumentide taotlemise ja elukoha registreerimise kohta, vastust vajavad küsimused, kuidas leida lastele koolikohad, missugune on tervishoiusüsteem, kuidas toimib maksusüsteem, millised on kohalikud tavad ja kombed. Sageli saavad välisspetsialistid Eestisse koos pereliikmetega, kes vajavad samuti sisse elamisel ja kohanemisel tuge, kuna on leitud, et just pereliikmete kohanemisküsimused on peamiseks põhjuseks, miks rahvusvaheline karjäär katkestatakse ja pöörduakse tagasi kodumaale (Andreason, 2008; Shaffer ja Harrison, 2001). Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi Välisspetsialistide Kaasamise Tegevuskava (2017) rõhutab samuti nii spetsialistide kui nende pereliikmete eduka kohanemise olulisust ja toob välja, et lisaks põhivajadustele, mis tekivad Eestisse saabumisel, on täiendavaid vajadusi, millega tuleb arvestada: näiteks keeleõpe, kultuuritavad või tervishoiuteenused ja kui Eestisse asutakse tööle koos kaaslase või perega, tuleb arvestada ka nende vajadustega.

Lisaks peavad kaasa tulnud pereliikmed sageli loobuma harjumuspärasest elust ja kui välisspetsialistil on välisriiki kolides eeldatavasti organisatsiooni- või töökohapoolne tugi olemas, siis abikaasadel/partneritel see esialgu puudub, mistõttu on raskendatud ligipääs ka suhtlusvõrgustikele (Shaffer ja Harrison, 2001). On leitud, et sotsiaalsetel suhetel on kohanemisel oluline roll (Bayraktar, 2019; Wang, 2002), kuid uude riiki kolides ei pruugi suhete loomine nii lihtne olla eriti olukorras, kus puudub töö- või muu kollektiiv väljaspool kodu. Seega tuleb talentide meelitamise ja rände soodustamise kõrval pöörata tähelepanu kaasa tulnud abikaasadele/partneritele, kes võivad olla keerulisemas olukorras, aga kes võivad ka ise olla talendid, keda tööturg vajab.

Kuna mulle teadaolevalt ei ole välisspetsialistide kaaslaste kohanemist Eestis eraldi uuritud, astub magistr töö esimese sammu, et mõista, kas ja missugune on selle sihtgrupi eripära ja püüab välja selgitada, kas välisspetsialistide kaasa tulnud abikaasadest/partneritest kui sihtgrupist saab üldse rääkida. Käesoleva töö käigus kuulan ära kaasatulnute kogemused ja püüan uurimuses osalejate isiklike tõlgenduste kaudu mõista nende vajadusi. Seega on magistr töö fookuses Eestisse tööle asunud tippspetsialistide või ülikooli magistri- või doktoriõppe üliõpilastega kaasa tulnud naissoost abikaasad/partnerid, kes on Eestis viibinud alla viie aasta, et saaks rääkida veel kohanemisest. Ma ei soovinud sihtgruppi rohkem kitsendada näiteks päritolu piirkonna, vanuse

või hõive järgi, sest soovisin kuulda erinevaid ja jagatud kogemusi just kaaslasena välisriiki kolimisest hoolimata muudest tunnustest, st teha esimene samm nähtuse ja probleemi mõistmiseks.

Sellest tulenevalt on magistritöö eesmärk välja selgitada Eestisse tööle saabunud välisspetsialistide abikaasade/partnerite tõlgendused rändekogemuse, sellega kaasneva kohanemise, sotsiaalsete suhete kujunemise ning teiste sotsiaalsete vajaduste osas. Selleks esitan järgnevad uurimisküsimused:

- Missugune on partneri/abikaasaga pererände raames kaasa tulnud inimeste kohanemise spetsiifika?
- Kuidas tõlgendavad pererändega Eestisse tulnud välisspetsialistide abikaasad/partnerid oma kohanemisprotsessi- ja kogemust?
- Kuidas ja missugused võrgustikud välisspetsialistide abikaasadel/partneritel tekivad?
- Millistes eluvaldkondades vajavad pererändega tulijad täiendavat tuge?

2 METOODIKA

2.1 Metodoloogilised ja teoreetilised lähtekohad

Käesolev magistritöö lähtub sotsiaalkonstruksionistlikust paradigmast. Sotsiaalkonstruksionistliku maailmakäsitluse kohaselt annavad inimesed oma kogemustele subjektiivseid tähendusi ning uurija toetub uurimuses osalejate maailmakäsitlusele ja tõlgendustele teatud olukordade kohta (Creswell, 2013: 24). Creswell (2013: 25) arutleb, et need subjektiivsed tähendused on enamasti sotsiaalselt ja ajalooliselt konstrueeritud läbi inimestevahelise interaktsiooni. Sotsiaalkonstruksionistlikus uurimuses ei ole peamiseks eesmärgiks üldistuste tegemine ja seaduspärasuste avastamine, vaid eelkõige uuritava objekti konstrueerimise mõistmine (Strömpl, 2012: 42). Praktikast tähendab see seda, et uurija esitab sotsiaalkonstruksionistliku uurimuse käigus üldiseid küsimusi, et osalejad saaksid olukorra kohta ise tähendused konstrueerida ning uurija roll on nende tähenduste tõlgendamine (Creswell, 2013). Seega ei ole minu töö eesmärk leida üldistavat vastust välisspetsialistide kaaslaste kohanemise erinevate aspektide kohta, vaid püüda mõista, mida see kogemus uurimuses osalejatele tähendab. Sellist eesmärki aitab täita kvalitatiivne uurimisviis, mis keskendub tähendustele, mida osalejad teatud küsimustele omistavad (Creswell, 2013).

Töö lähtub arusaamast, et vaid inimestega vesteldes ja süvitsi kuulates on võimalik nende kohta päriselt midagi teada saada, kuulates nende isiklike kogemusi ja tõlgendusi enda elust (Creswell, 2013). Tegemist on väga mitmekesise sihtgrupiga, kelle kultuuriline taust, peresuhted, elukogemus, varasem eluviis, elukogemus, Eestisse sattumise lugu ja haridustase võivad märkimisväärselt erineda. Neid ühendab esmapilgul vaid see, et Eestisse tuldi partneri/abikaasa töö tõttu ja nad püüavad uues olukorras parimal viisil hakkama saada ja kohaneda. Kuna igaühel on oma eriline lugu rääkida ja mulle teadaolevalt ei ole välisspetsialistide partnerite kohanemist Eestis eraldi uuritud, sobib ka seetõttu kvalitatiivne uurimisviis. Kvalitatiivne lähenemine sobib hästi andma teadmisi nähtustest, mida ei saa mõõta ja võimaldab „võtta kuulda vaikseid hääli“ (Creswell, 2013: 48). Teisisõnu, kvalitatiivne uurimisviis võimaldab saada aimu uurimisprobleemist uuritavate vaatenurgast ja astuda esimene samm nähtuse sügavamaks mõistmiseks.

2.2 Uurimuse käik ja analüüsimetod

2.2.1. Andmekogumine

Andmekogumise viisiks valisin poolstruktureeritud intervjuud, sest intervjuu aitab aru saada inimese igapäevaelu teemadest tema enda perspektiivist ja tõlgendustes (Kvale, 2007) ning kvalitatiivse intervjuu abil on võimalik mõista kogemusi ja sündmusi, mida pole ise kogenud (Rubin ja Rubin, 2005: 3). Seega annab poolstruktureeritud intervjuu osalejatele võimaluse valida ise, milliseid teemasid nad soovivad rõhutada, millest rohkem rääkida, millest vähem, tuua välja enda jaoks olulisi asjaolusid. Poolstruktureeritud intervjuu valisin peamiselt seetõttu, et kavale andmekogumise käigus vajadusel toetuda, kuid samas jätta intervjuueeritavale vabaduse tuua välja tema jaoks olulisi teemasid selles järjekorras, nagu need loomulikult jutuks tulevad. Lepik jt (2014) toovad välja, et poolstruktureeritud intervjuu võimaldab muuta vastavalt olukorrale küsimuste järjekorda ja küsida täpsustavaid lisaküsimusi.

Liamputtong (2010) on arutlenud, et kultuuride-ülestes uurimustes võib intervjuueeritavate leidmine osutuda väljakutseks mitmel põhjusel: näiteks keele- ja kultuurierinevuste tõttu, lisaks ei pruugi potentsiaalsed intervjuueeritavad näha enda jaoks kasu ja osalemise otstarbekust või on neile lihtsalt keeruline ligi pääseda või üles leida. Üheks strateegiaks on Liamputtong (2010: 61) pakkunud välja, et võiks otsida ligipääsu kogukonna liidrite/liikmete või sidusgruppide kaudu. Seetõttu võtsin intervjuueeritavate leidmiseks ühendust ühe kohaliku tasandi organisatsiooniga, ülikoolidega, kahe suure rahvusvahelise ettevõttega, postitasin üleskutse *Facebooki* grupis *Expats in Tallinn/Estonia* ja võtsin ühendust isiklike eestlastest tuttavatega, kes töötavad rahvusvahelistes ettevõtetes või kelle partner on välisspetsialist ja seetõttu on seotud rahvusvahelise kogukonnaga ning palusin neil kutset jagada.

Organisatsiooni kaudu leidsin kaks intervjuueeritavat, ühe intervjuueeritava kaudu leidsin veel kaks järgmist intervjuueeritavat ja rahvusvahelises ettevõttes töötavate tuttavate kaudu leidsin kolm intervjuueeritavat. Avalike üleskutsete kaudu (*Facebooki* postituse, ülikoolide ja ettevõtete kaudu) ei leidnud ühtegi intervjuueeritavat, mida võib seletada asjaoluga, et sageli soovivad potentsiaalsed kultuuride-ülestes uurimustes osalejad ühiste tuttavate olemasolu, et seeläbi kontrollida intervjuueerija usaldusväärsust (Liamputtong, 2010: 66).

Viisin intervjuud läbi inglise keeles ja intervjuud kestsid 1-2 tundi, kusjuures kõige pikem intervjuu kestis ligi kolm tundi.

2.2.2. Interpreteeriv fenomenoloogiline analüüs (IPA)

Kuna magistritöö fookuses on välisspetsialistide abikaasade/partnerite rändekogemus ja kohanemine kui nähtus, valisin andmeanalüüsiks fenomenoloogilise lähenemine. Fenomenoloogia vaatab andmeid temaatiliselt ja püüab sealt leida olulisi tähendusi (Miles, Huberman ja Saldana, 2014: 8), seega keskendusin asjaolule, kuidas uurimuses osalejad kogevad sama nähtust, antud juhul kaaslasena välisriiki kolimist. Täpsemalt kasutasin kombinatsiooni fenomenoloogilise ja interpreteeriva fenomenoloogilise analüüsi (ingl *interpretative phenomenological analysis*, edaspidi IPA), mille võttis esmalt kasutusele psühholoog Jonathan Smith (Noon, 2018: 75), põhimõtetest. Interpreteerivates fenomenoloogilistes uurimustes püüab uurija mõtestada, kuidas osalejad teatud nähtust oma elus mõtestavad (Smith ja Osborn, 2008: 53).

IPA-meetod on olnud laialdaselt kasutuses psühholoogia valdkonna kvalitatiivsetes uuringutes, kuid kogub järjest populaarsust ka teistes distsipliinides (Dunworth, 2008). Kuigi IPA-meetodit kasutatakse peamiselt psühholoogias, sobivad aluspõhimõtted ka minu uuritava temaatikaga. Välisspetsialistide kaaslaste ränne ja kohanemine on üsnagi horisontaalne teema: puutumus on näiteks majandusteadusega (tööränne kui majandusküsimus), politoloogiaga (rände- ja lõimumispoliitika), sotsiaaltöö- ja sotsiaalpoliitikaga (pereliikmete heaolu, tugisüsteemid), psühholoogiaga (vaimne tervis, kohanemine kui psühholoogiline protsess) ja sotsioloogiaga (rände- ja kohanemiskogemus kui nähtus, ühiskondlikud protsessid).

IPA analüüsimeetod asetub sotsiaalkonstruksionistlikku maailmakäsitlusse, kuna nõustub arusaamaga, et maailma kogemine ja mõistmine ning see, milliseid lugusid inimesed oma eludest jutustavad, on tihedalt seotud sotsiaalkultuuriliste ja ajalooliste protsessidega (Eatough ja Smith, 2008: 186). IPA läheb aga sellest eeldusest kaugemale. Kui inimesed jutustavad oma eludest lugusid, siis lisaks kultuuriliselt omandatud tähenduste jagamisele võivad nad oma jutuga soovida saavutada rohkemat: näiteks „säilitada oma nägu“ ehk vältida alandust ja hoida head mainet, veenda ja pakkuda seletusi ning mõistuspärastada, teisisõnu, alati on rohkemat kaalul ja see väljub nn tavapärase interaktsiooni piiridest (Eatough ja Smith, 2008: 187). Kogu andmeanalüüsi protsessi käigus küsib uurija endalt, mida intervjuuerija püüab oma öelduga saavutada ehk miks ta midagi kindlal viisil ütleb (Smith ja Osborn, 2008: 53). IPA analüüs uurib inimese jaoks olemuslikke ja olulisi küsimusi, mis nõuavad peegeldamist ja tõlgendamist, ja selle tulemusena ilmnevad teatud mustrid: identiteet ja enesemääratlemine, erinevate tähenduste loomine ja nende tõlgendamine (Eatough ja Smith, 2008: 188).

Kasutasin uurimuses induktiivset lähenemist ehk lähenesin andmetele „alt üles“: lähtusin kategooriate loomisel andmetest, mitte teooriatest ja liikusin analüüsi käigus järjest abstraktsemale tasemele (Creswell, 2013). Tuginedes Smithi ja Osborni (2008) ning Creswelli (2013) poolt kirjeldatud lähenemisele, oli analüüsiprotseduur järgnev:

- lugesin intervjuude transkriptsioone korduvalt ja tähelepanelikult, püüdsin leida laiemat üldist arusaama,
- märkisin esimeses transkriptsioonis tähenduslikud laused ja tsitaadid, mis kirjeldasid konkreetse intervjuueeritava kogemust ning märkisin esialgsed tõlgendused,
- läksin tagasi transkriptsiooni algusesse ja püüdsin esialgsed tõlgendused viia abstraktsemale tasandile,
- tegin sama teise intervjuu transkriptsiooniga: märkisin olulised tähendusüksused, kirjutasin juurde esialgsed tõlgendused ja liikusin tagasi algusesse;
- jätkasin sama protseduuri järgmiste intervjuude transkriptsioonidega, lähtudes eelmistest transkriptsioonidest välja tulnud teemadest ja tuues välja, missugused teemad lisandusid;
- koostas nimekirja teemadest, mis analüüsi käigus esile tulid ja otsisin nendevahelisi seoseid;
- koondasin sarnased teemad kokku ja valisin välja uurimisprobleemist lähtuvalt kõige tähenduslikumad;
- viimases etapis kirjutasin teemad pikemalt lahti, illustreerides need tsitaatidega ja pakkudes juurde omapoolse tõlgenduse.

Ülevaade analüüsi tulemustest ja tähenduslikest teemadest on ära toodud peatükkides 3 ja 4. Kindlasti on soovitatav lugeda magistritöö lisadest leitavad originaaltsitaadid inglise keeles, kuna eestikeelne tõlge ei anna tähendusi ja intervjuueeritavate mõttekäiku samaväärselt edasi.

2.3 Intervjuueeritavate profiil

IPA analüüsimeetod eeldab, et intervjuueeritakse inimesi, kelle jaoks on uuritav nähtus tähenduslik (Smith ja Osborn, 2008: 56). Määratlesin uuritava sihtgrupi järgnevalt: soovisin intervjuuerida naisi, kes on Eestisse elama asunud oma partneri/abikaasa karjääri tõttu ehk on kogenud kaaslasena välisriiki kolimist. Et tegemist oleks homogeensem grupiga (niivõrd, kui see üldse võimalik), seadsin kriteeriumiks, et abikaasa, kelle töö tõttu Eestisse tuldi, töötaks tippspetsialistina või oleks magistrant/doktorant mõnes Eesti ülikoolis ja intervjuueerisin just naissoost kaasatulijaid.

Vanusele, päritoluriigile ja muudele tunnustele kriteeriume ei seadnud, kuna soovisin jagatud kogemust kuulda kellegagi uude riiki kaasa kolinud inimestelt, mitte jagatud kogemust mõnel muul alusel.

Eatough ja Smith (2008) rõhutavad meetodi paindlikkust, kuid soovivad IPA uurimistöodes hoida osalejate arvu pigem väiksena, sest vaid nii saab keskenduda inimese elude üksikasjadele ja detailidele. Smith ja Osborn (2008) leiavad, et enamasti on otstarbekas intervjueeritavate arv 1-15, kuid soovivad tudengitel ja IPA esmakordsetel kasutajatel piirduda kolme kuni kuue intervjueeritavaga. Seega intervjueerisin kokku kuut naist vanuses 29-34, kelle töös kasutatav varjunimi, päritoluriik, Eestis elatud periood, Eestisse tuleku põhjus ja praegune tegevus on välja toodud Tabelis 3. Intervjueeritavate anonüümsus on oluline, aga et Eestis elatud aeg on uurimisküsimuste seisukohast oluline, otsustasin perioodi tuua välja ajavahemikuna.

Tabel 3. Intervjueeritavate profiil.

Nr	Pseudonüüm	Päritoluriik	Eestis elatud aeg	Eestisse tuleku põhjus ja praegune tegevus
1	Maria	Sri Lanka	1-2 aastat	Abikaasa ülikooliõpingute tõttu. Töötab.
2	Diana	Nigeeria	2-3 aastat	Abikaasa ülikooliõpingute tõttu. Kodune.
3	Anna	Prantsusmaa	2-3 aastat	Tsiviilpartneri töökoha tõttu. Töötab.
4	Oksana	Venemaa	1-2 aastat	Abikaasa töökoha tõttu. Osaleb kord kuus ülikooli õppesessioonil koduriigis.
5	Angela	Ghana	Alla aasta	Abikaasa ülikooliõpingute tõttu. Kodune.
6	Ester	Iraan	1-2 aastat	Abikaasa töökoha tõttu. Õpib ja töötab.

Kõigi intervjueeritavate jaoks oli tegemist esmakordse kogemusega elada väljaspool koduriiki. Kõige vähem on Eestis elanud Angela (alla aasta) ja kõige kauem Diana (üle kolme aasta), teiste naiste Eestis elamise periood jääb vahemikku 1,5-2,5 aastat. Kõik pered tulid Eestisse teatud eesmärgiga ja puudus kindel plaan, kas tegemist on ajutise elukohaga või kavatakse püsivalt jääda. Praeguseks ei plaani Eestisse jääda vaid Oksana ja Anna.

2.4 Refleksiivsus ja uurimuse eetilised aspektid

Kvalitatiivses uurimuses on refleksiivsus väga oluline ehk tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, kuidas uurija enda rolli näeb ja mõtestab ning kuidas tema isiklik taust mõjutab andmete tõlgendamist (Creswell, 2013: 46). Magistritööd planeerides teadvustasin selgelt, et minu varasem ja praegune tööalane taust ning kogemus mõjutavad kogu magistritöö koostamist: seda, missugune ligipääs on intervjueeritavatele, kuidas varasem kogemus toetab/häirib intervjuude läbiviimist kui ka kogutud andmete tõlgendamist. Olen varasemalt töötanud rahvusvahelise kaitse saajatega, koordineerides tugiisikuteenust laiemalt, kuid nõustades ja toetades kaitse saajaid ka isiklikult. Kuna tegin seda tööd just nn rändekriisi haripunktil, olin isiklikult kokku puutunud üsnagi paljude erineva kultuurilise, keelelise ja haridusliku taustaga inimestega ja nende intervjueerimisega. Seetõttu olin ühest küljest enesekindel, et suudan toime tulla kultuurilise mitmekesisusega ja kõikvõimalikes ootamatutes olukordades kohaneda. Teisest küljest ei olnud mul kogemust intervjueerida välismaalasi, kes on Eestisse tulnud vabatahtlikult, räägivad võib-olla paremat inglise keelt kui mina, kes on enesekindlad ja kes võivad minusse kui uurijasse eelarvamustega suhtuda. Nii ei läinud.

Refleksiivsus ja enda rolli mõistmine on seotud ka uurimuse eetiliste aspektidega, mis on kvalitatiivses uurimuses samuti olulise tähtsusega. Tuginedes Kvale (2007) kirjeldatud eetilistele aspektidele uurimuse erinevates etappides, kirjeldan alljärgnevalt lähemalt, kuidas ja milliseid põhimõtteid töös järgisin.

Uurimuse disain: uurimistöö ja intervjuude kavandamisel mõtlesin läbi ja sõnastasin enda jaoks selgelt, milline kasu on sellest minu uuritavale sihtgrupile ja millised ohud võivad kaasneda. Lisaks teema aktuaalsusele ja tähtsusele laiemas kontekstis pidasin oluliseks iga intervjuus osalejat eraldi ja välisspetsialistidega kaasa tulnud partnereid/abikaasasid kui gruppi. Rändega seotud teemad ja välismaalaste vastu suunatud vaenukõne oli just uurimuse planeerimise etapis laiemas avalikkuses ja meedias väga teravalt fookuses, eelkõige seoses ränderaamistiku hääletusega kaasneva debati ja lähenevate Riigikogu valimistega. Töö üheks eesmärgiks oli rääkida töö- ja pererändest laiemalt, aga tuua välja ka isiklikud lood ja kogemused ning võimalikud asjaolud, mis aitaksid kaasa tulnud pereliikmete edukat kohanemist.

Intervjuusid kokku leppides kinnitasin osalejatele, et intervjuu toimub vaid meie vastastikkusel kokkuleppel, nad võivad intervjuu igal ajal katkestada või osalemisest loobuda. Selgitasin juba eelnevalt uurimuse eesmärgi, andsin ülevaate, millistel teemadel soovin vestelda ja kui kaua

intervjuu eelduslikult kestab. Ühe vene keelt emakeelena kõneleva intervjuueeritava palvel saatsin ette täpsemad teemad, sest ta oli inglise keele oskuses ebakindel.

Intervjuu alguses kordasin sama informatsiooni, kinnitasin, et tagan osalejate konfidentsiaalsuse ja järgin põhimõtet, et isikuandmeid ja muid äratuntavaid tunnuseid töös ei kasutata. Vastavasisulise kirjaliku nõusoleku intervjuu salvestamiseks, andmete töötlemiseks ja konfidentsiaalsuse kokkuleppe allkirjastasime enne intervjuu algust.

Intervjuu läbiviimine: Liamputtong (2010) on leidnud, et intervjuu läbiviimise kohta valides tuleb arvestada osalejate võimalikke sotsiaalseid ja füüsilisi barjääre uurimuses osalemiseks. Seetõttu arvestasin intervjuude kokku leppimisel intervjuueeritava eelistustega ja põhimõttega, et intervjuus osalemine ei oleks logistilistel põhjustel ajakulukas ega tülikas. Neljal korral kohtusime intervjuueeritava valitud avalikus kohvikus, ühel korral intervjuueeritava kodus ja ühel korral intervjuueeritava kodu lähedal pargis. Oluline põhimõte oli, et oleks tagatud privaatsus, osaleja tunneks end mugavalt ning läheduses poleks kõrvalisi inimesi, eelkõige intervjuueeritava pereliikmeid, aga et säiliks ka vaba õhkkond ja intervjuu toimuks pigem mitteformaalse vastastikkuse interaktsiooni vormis.

Ühel juhul ei läinud intervjuu plaanipäraselt, kuna intervjuueeritava abikaasa oli kodus, viibis kogu intervjuu vältel samas ruumis ja sekkus vestlusesse. Intervjuu toimus intervjuueeritava palvel tema kodus, kuigi algselt olime kokku leppinud kohtumise avalikus kohas. Kuna intervjuu käigus tuli välja, et tegemist on väga religioosse perega, kus on oluline arvestada mehe-naise suhet ja rolle, otsustasin, et mina uurijana ei saa sekkuda nende igapäevaellu ja peredünaamikasse ning kohandan intervjuu vastavalt tekkinud olukorrale ümber ehk vestlen mõlema pereliikmega. Intervjuud üle kuulates märkasin mitmel korral, et naine vastas küsimusele vaikselt samal ajal, kui mees rääkis valjuhäälselt ja kõitis minu tähelepanu, mistõttu ei pannud naise öeldut intervjuu käigus tähele. Andmeid analüüsides võtsin seda arvesse ja keskendusin naise vastusele. Olen teadlik, et vastused oleksid võinud üks-ühele intervjuu korral erineda. Kvalitatiivne uurimisviis on paindlik ja uurimisprotsess pidevalt arenev, mis tähendab, et algne plaan ei pruugi töötada ja uurimuse plaan võib pärast andmekogumise alustamist vastavalt olukorrale muutuda (Creswell, 2013: 47).

Intervjuu järgselt tekkis minul kui uurijal eetiline dilemma, kas ja kuidas ma saaksin või peaksin naist võimestama või temast kellelegi rääkima, kuigi olime kokku leppinud konfidentsiaalsuses. Intervjuu käigus selgus, et intervjuueeritav käib kodust minimaalselt väljas, on sotsiaalses isolatsioonis ja kuna tal pole lapsi, ei pruugi näiteks kohalik omavalitsus temast ja olukorrast

teadlik olla, et saaks abi pakkuda. Selliste olukordade ja dilemmadega olin varasemas töös samuti kokku puutunud: kas minul kui teistsuguse kultuurilise taustaga inimesel on õigus kellegi pereelule ja eluviisile hinnanguid anda või pean ma abivajajat märgates sekkuma? Isegi, kui abivajadus põhineb minu isiklikul hinnangul ja intervjueeritavalt seda küsida pole võimalik. Isegi kui oleks, ei pruugi ta osata seda mõtestada või sõnastada.

Teine dilemma tekkis küsimusega, kas peaksin intervjueeritavatele ütlema, kus antud hetkel töötan ja kas see on uurimuse läbiviimise vaates asjakohane informatsioon. Kuna teatud piirkondades ja erinevast isiklikust kogemusest lähtudes (näiteks inimestel, kes on pärit suurema võimukaugusega riikidest) võib avalik sektor ja iseäranis siseministeerium tekitada teistsuguseid seoseid kui Eestis harjunud oleme, näiteks seostuda korruptiivsete jõustruktuuridega või kontrolliga inimeste üle, otsustasin selle aspekti intervjuu alguses selgelt välja tuua. Seda eelkõige just minu isikliku rolli ja uurimisteema seosest lähtuvalt: uussisserändajate kohanemine ja heaolu on minu töövaldkonna olulisi eesmärke, selgitasin täpsemalt töö iseloomu ja püüdsin seeläbi võimalikku vaelevarusaama tekkimist maandada, mis võiks intervjuu läbiviimist mõjutada.

Intervjuude käigus püüdsin olla avatud ja toetav, vajadusel peegeldada ja ümber sõnastada intervjueeritava öeldut, et olla kindel, et sain mõttest aru nii, nagu intervjueeritav seda öelda soovis. Mitmel korral kohtusime intervjueeritavaga varem kokku lepitud kohtumispunktis, kust läksime koos intervjuu toimumispaika – see oli heaks võimaluseks juba enne intervjuu algust „jääda murda“.

Vastastikkuse printsiip: Liamputtong (2010) on leidnud, et kui pakkuda intervjueeritavatele osalemise eest midagi vastu, võib see olla üheks võimaluseks, et näidata osalejatele uurija siirast huvi nende elu ja heaolu vastu. Üheks selliseks võimaluseks on pakkuda informatsiooni. Kultuuride-ülestes uurimustes võib tulla välja asjaolu, et osalejatel ei ole piisavalt oskusi, teadmisi või tuge, et teatud küsimustele vastust leida ja võivad seetõttu uurijalt hiljem abi paluda (Liamputtong, 2010: 81). Intervjuude alguses väljendasin kõigile intervjueeritavatele valmisolekut neile edaspidi abi või informatsiooni pakkuda ja kaks intervjueeritavat kasutasid seda võimalust: ühe osaleja viisin raamatukokku ja juhendasin, kuidas soovitud raamatuid leida. Teisele intervjueeritavale saatsin täpsed juhised, kuidas tema soovitud piirkonnas mobiilselt parkida.

Transkribeerimine: võtsin iga intervjuu transkribeerimisel arvesse osalejate konfidentsiaalsuse põhimõtet ja asendasin kõik tunnused, mis võiksid intervjueeritavaga seostuda, tekstis sümbolite või varjunimedega. Seetõttu on magistritööst lisaks nimedele välja jäetud ka elukohalinnad ja partnerite töökohad, kuna teatud rahvuslikud kogukonnad võivad väga väikesed olla ja mõnes

linnas võivad elada vaid üksikud vastavast riigist pärit inimesed. Lisaks transkribeerisin intervjuu teksti ingliskeelsena sõna-sõnalt täpselt nii nagu see kõlas, et vältida informatsiooni muutumist ja minu kui uurija tõlgenduse lisandumist juba transkribeerimise protsessis.

Analüüs: Interpreteerivat fenomenoloogilist analüüsi on kritiseeritud, sest meetod eeldab uurimuses osalejatelt oskust oma kogemust mõtestada ja peegeldada (Dunworth, 2008). Arvan, et iga inimene oskab enda kogetud nähtust kõige paremini mõtestada ja kui ei oska, siis on see samuti väärtuslik teadmine. See tuli ka minu läbi viidud intervjuude käigus välja, et mitmed osalejad ei osanudki oma kohanemisprotsessi otseselt mõtestada, kuid tekstist tuli see protsess ikkagi välja. Lisaks tundsin, et meetodi kasutamine eeldaks suuremat kogemust ja võimaldaks minna sügavamale, kui antud töö raames sain minna, eelkõige identiteedi ja enesekontseptsiooni teemades.

3 TULEMUSED JA ANALÜÜS

Järgnevalt toon välja peamised intervjuudes esile tulnud tähenduslikud teemad, näitlikustades neid tsitaatide eestikeelsete tõlgetega, pakkudes juurde omapoolse selgituse ning kui võimalik, asetades teooria konteksti. Originaaltsitaadid inglise keeles leiab Lisast 2. Intervjuude käigus palusin kuuel naisel kirjeldada oma kogemust kolida Eestisse abikaasa erialase karjääri tõttu, sest soovisin mõista, mida see kogemus nende jaoks tähendab ning kaasa toob. Intervjuudest tuli välja neli tähenduslikumat teemat üldisele rändekogemusele välisspetsialisti abikaasa/partnerina: Eestisse tulek kui võimalus vs paratamatus, mille alateemadeks eneseteostus ja enesemääramine uues elukohariigis; tähenduslikud suhted ehk suhted mahajäänud pereliikmetega; sotsiaalsed suhted uues elukohariigis ja võrgustike loomise strateegiad ning raskustega toimetulek. Intervjueeritud välisspetsialistide abikaasad/partnerid kirjeldasid Eestisse kolimist kui suurt elumuutust: mõne jaoks oli tavaline elu ja karjäär häiritud, samas teised nägid kogemust kui seiklust, uut algust ja uusi võimalusi.

3.1 Eestisse tulek kui võimalus või paratamatus

Kuigi intervjueeritavate Eestisse sattumise lood erinesid, oli kõigi puhul tegemist abikaasa või partneri karjääri tõttu tavapärasest elust loobumisega ning sellest tulenevalt valdasid enne Eestisse tulekut erinevad kõhklused, mis olid üldiselt seotud enda professionaalse karjääri ja ebakindlusega vastuvõtva ühiskonna suhtes. Uurimuses osalenute intervjuusid analüüsides tuli välja üldine jaotus: kas nad suhtusid Eestisse saabumisse kui võimalusse või pigem tundsids, et on millestki ilma jäänud. Ilmajätetus seisnes selles, et teatud varasemad eluvaldkonnad ja olulised suhted jäid pärast kolimist tahaplaanile ja sellega seondusid mitmed väljakutsed, kuidas varem väärtuslikke eluvaldkondi uues keskkonnas uuesti leida ja välja arendada. On leitud, et kui praktilised elamistingimused jäävad samaks või ei muutu oluliselt, on välisriigis elamise kogemus positiivsem (Shaffer ja Harrison, 2001). Selline eeldus võib ka teistpidi töötada, näiteks juhul, kui kolitakse madalama elatustasemega riigist nn parematesse tingmustesse ehk teisisõnu, kui ränne toob kaasa märgatava elamistingimuste paranemise. See tuli intervjuudest osaliselt ka välja: näiteks uurimuses osalejad, kes olid pärit elatustasemelt madalamatest riikidest, näiteks Nigeeriast, Ghanast, Sri Lankalt, kirjeldasid Eestisse jõudmist kui edasiminekut. Näiteks toodi välja koduriigis

levivat korruptsiooni, mis takistab hakkama saamist ja rahulikku „normaalset“ elu ning Eesti sotsiaalsüsteemi, mis pakub hüvesid, mida koduriigis ei pakuta ega osata ette kujutada.

„Ma olen sellele kohale nii tänulik. Eesti võimaldab mulle nii palju rohkem kui mu oma koduriik. Näiteks lapsetoetused ja muu, mida nad mulle Töötukassas pakuvad.“ (Angela)

Üks esimesi keskseid teemasid, mis intervjuude analüüsist välja tuli, oli Eestisse sattumise lugu ehk osalejad kirjeldasid, kuidas teise riiki kolimise otsus sündis ja mida nemad sellest arvasid. Enamasti oli Eestisse sattumine juhuslik ega olnud pere esimene valik, kuid partner sai hea tööpakkumise või stipendiumi ülikooliõpinguteks, mida ilmestavad Oksana ja Esteri näited.

„Ühel päeval ütles abikaasa, et tahab talvel Taisse või kuhugi Lõuna-Aasiasse kolida, kus on päikseline ja soe, mitte nii külm nagu Moskvas. Ma ütlesin, et olgu, proovime. /.../ Kuid juhuslikult sai ta väga hea pakkumise Eesti idufirmast.“ (Oksana)

„Kui abikaasaga tuttavaks sain, kandideeris ta just siinsesse ülikooli. Ma ei olnud isegi Eesti nimest varem kuulnud. /.../ Siis ma ütlesin, et kui tahad minna, jään mina ükski siia, sest mulle ei meeldinud immigratsioon. /.../ Ma arvasin, et tahan elada oma riigis, olla koos oma vanemate, sõpradega. Ja ma tahtsin teistesse riikidesse reisida, mitte seal elada. /.../ Ja pärast abiellumist umbes 1,5 kuu pärast saime teada, et ta on vastu võetud [ülikooli] ja mina sain teada, et pean tulema arengu ja kõige tõttu tema elus. Ja ma otsustasin tulla.“ (Ester)

Ester arutles, et kuigi ta ei soovinud koduriigist lahkuda, siis abikaasa enesearengu tõttu tuli seda teha ja abikaasat toetada, kuid pööras samas lause ümber, et ta ise otsustas tulla. Ühest küljest ei olnud justkui valikut, kuid tuleku tegi lihtsamaks otsuse „enda omaks“ tegemine. Intervjueeritavate lugudest tuli välja, et hoolimata esialgsetest kõhklustest nähti sageli kolimist kui võimalust kogeda ja õppida midagi uut. Ester ei soovinud algselt koduriigist lahkuda, kuid pärast Eestisse jõudmist kasutas aktiivselt erinevaid võimalusi, astus ülikooli ja leidis huvipakkuva töö. Mõnevõrra teisiti leidis aset Anna Eestisse kolimine, mis toimus tervenisti tema enda initsiatiivil, kuna soovis ära õppida inglise keele, senine töö ei pakkunud rahuldust, mistõttu ohutas oma partnerit kaaluma rahvusvahelisi karjäärivõimalusi. Seega oli otsuse ajendiks panustada enda isiklikku arengusse ja seeläbi investeerida tulevikku, kuna Anna sõnul on Prantsusmaal raske inglise keelt ära õppida, kuigi erialaselt on see vajalik.

Välisspetsialistide partnerite kohanemist uurides on leitud, et üks oluline kogemust mõjutav asjaolu on kaaslase võimalus teise riiki kolimise otsuses rääkida (Copeland, 2015). Diana vastusest

tuli välja, kuidas naine ei soovinud Eestisse kolida, kuid leppis olukorraga. Ka Angela sõnul ei olnud tegemist tema otsusega, kuid oli iseenesestmõistetav, et kogu pere on seal, kus abikaasa, samas võttis ta seda kui võimalust ja intervjuust ei tulnud kuidagi välja pettumus või kahetsus.

„Kus ma olema peaksin? Sa pead olema seal, kus on su abikaasa.“ (Angela)

„Me oleme abielus, seega mul ei olnud valikut, ma pidin tulema. Ma kartsin siinseid reegleid, et ma ei saa hijabi kanda /.../ Ma polnud õnnelik, kuid lõpuks ma lihtsalt otsustasin, et ma mõtlen midagi välja.“ (Diana)

„Alguses ma ei tahtnud tulla. Ma kartsin, kas leian siin hea töö. /.../ Ma kartsin, kuid ta [abikaasa] tuli ees, elas natuke sisse ja siis me otsustasime, et tuleme siia.“ (Maria)

Diana mõttekäik viitab ka religioonile ja traditsioonilistele perevormidele Nigeerias. Intervjuu käigus tuli välja, et pere on tugevalt religioosne ja traditsiooniline ning seda võib ühest küljest seletada päritoluga. Ingleharti ja Welzeli (2005) käsitluses on kaks väärtuste mõõdet: esimene on traditsiooniline vs ilmalik-ratsionaalne ja teine mõõde on ellujäämine vs eneseväljendamine. Maailma väärtuste uuringu kohaselt (*World Values Survey*, 2015) asetub Nigeeria sellel skaalal selgelt traditsioonilisemate ühiskondade hulka ja paigutub pigem ellujäämisega seonduvate väärtuste mõõtme suunas. Väärtuste kaardil asub Nigeeriale lähedal ka Angela päritoluriik Ghana, mis asetub kaardil veelgi traditsioonilisemate ühiskondade hulgas ja millest traditsioonilisem on vaid üks riik, Katar (*World Values Survey*, 2015). Seega võib eeldada, et tulenevalt kultuurist ja pereelu korraldusest ei olnud sisulist võimalust otsuses kaasa rääkida.

Intervjueeritud naistel puudus selge ettekujutus või konkreetne plaan, mida uues elukohariigis tegema hakatakse, järgneti abikaasale, et elukorraldus ja tegevus alles kohapeal välja selgitada. On leitud, et karjäärile orienteeritud inimesed lähevad partneriga meeleldi välisriiki kaasa, sest on enesekindlad, et suudavad kohapeal töö leida (McNulty ja Moeller, 2017). Sellegipoolest nähtus intervjueeritavate lugudest, et Eestisse tulekuga mitmed hirmud siiski seonduvad: juba eespool välja toodud hirm tundmatu ühiskonnakorralduse ja reeglite ees (kõhklus, kas Eestis on lubatud *hijabi* kanda), aga ka professionaalse karjääri ja sotsiaalsete suhetega seonduvad kõhklused. Esile tulid intervjueeritavate erinevad rõhuasetused sellele, missugused mõtted, hirmud ja ootused enne kolimist valdasid ehk mida keegi oluliseks pidas. Kui senise tegevusala jätkumine (Caligiuri jt, 1998) ning harjumuspäraste rollide jätkumine (Shaffer ja Harrison, 2001) on olulised rändekogemust mõjutavad tegurid, siis just karjääri ja senise professionaalse tegevuse jätkumine tuli olulise teemana välja.

„Esimene kogemus oli väga hea, kuid ma kartsin, kas leian töö. /.../ Ja teine asi, mida ma kartsin, oli rassism, sest mu nahavärv on väga erinev, mu laps on väga häbelik ning ma kartsin, kuidas teda koheldakse.“ (Maria)

Lisaks aitas kõhklustele kaasa ka vähene teadlikkus selle kohta, kuhu täpselt kolitakse. Oksana oli ainus intervjuueeritav, kes teadis täpsemalt, kus asub ja missugune riik on Eesti, kuigi ka tema oli enne tulekut ebakindel. Angela jaoks seostus riik Soomega /*“Eesti on Soome lähedal nagu Ghana on Togo lähedal”*/ ja Anna jaoks Venemaaga /*“Me saime teada, et Eesti on väike riik. Venemaa ja kõik need riigid, me polnud siin käinud”*/ ning ettekujutus enne tulekut kujunes vaid internetiotsingute põhjal. Kuna tegemist oli tundmatu olukorraga, jätsid näiteks Ester ja Maria endale tagasitee: Ester ostis enne saabumist juba tagasisõidupileti, et alles hiljem lõplikult otsustada ning Maria võttis töölt palgata puhkuse⁵, et oleks kuhugi tagasi minna. Selline tagasitee kindlustamine haakub välisspetsialistide partnerite kohanemist seletavate teooriatega, kus toodi välja enda elu üle kontrolli säilitamist kui eduka kohanemise üht eeldust (vt ptk 1.2) ja võimalus soovi korral oma tingimustel tagasi minna pakkus võimalust olukorda kontrollida.

Oksana määratles end kui sotsiaalset introverti ja seega oli tema jaoks peamine hirm seotud sotsiaalsõprustike ja suhtlemisvõimalustega uues elukohariigis. Kuigi Oksana kirjelduses oli rõhuasetus soovil olla inimestest ümbritsetud ja sellega seonduvatel hirmudel enne Eestisse tulekut, tuli intervjuust välja ka karjääriga seonduvad kõhklused ja kahetsus, mille juurde intervjuu käigus pidevalt tagasi pöördus. Karjäär ja eriala olid tema jaoks oluline identiteedi osa, millest Eestisse tulles oli ilma jäänud.

„Ma olen sotsiaalne inimene: ma olen küll introvert, kuid mulle meeldivad inimesed. Moskvas on palju inimesi, mul on palju sõpru ja kolleege ning kui ma asusin oma erialal tööle, olid ka kliendid. See oli küll vaid praktika, kuid mulle väga oluline. Ja kui ma kolisin, siis ma olin väga mures, et kuidas saan siin elada, sest ma tunnen ainult üht inimest.“ (Oksana)

Ühest küljest tulid kõigist vestlustest välja teatud raskused kohanemisel ja uues kultuuris hakkama saamisel, kuid kui ühed intervjuueeritavad olid üldiselt edukad ja rahulolevad ning suutnud suhtlusvõrgustikud luua, siis teised olid vastupidiselt suurtes raskustes. Selgelt eristusid just Diana ja Oksana kogemused. Kui teistes riikides tehtud uuringutes on kaasa tulnud pereliikme rändekogemuse edukust mõjutava tegurina toodud välja (erialane) eneseteostus ja nn tavapärase

⁵ Maria sõnul on Sri Lankal avaliku sektori töötajatel võimalik võtta palgata puhkus kuni viieks aastaks, mille jooksul on võimalik tööle naasta.

elu jätkumine (Shaffer ja Harrison, 2001), siis tuli see selgelt välja ka käesolevatest intervjuudest. Oksana tõi Eestis kohanemisega seondult keerulisena välja asjaolu, et on jäänud ilma professionaalsest võrgustikust ja kui varem oli erialane töö telefonikõne kaugusel, siis Eestis sellist võimalust ei ole. Seda võimendab veel Oksana küllaltki spetsiifiline eriala, millega tegeletakse Eestis vähe.

„Ma olin Moskvast harjunud, et kui ma otsustan tööd otsida, siis ma lihtsalt helistan oma sõpradele, kolleegidele. Ma ei pea enda CVd veebilehtedele üles laadima, sest on palju professionaalseid võrgustikke, on palju inimesi, kes töötaksid hea meelega minuga väga hea raha eest. Aga kui me tulime [linnanimi], siis huvi pärast panin [oma profiili] Linkedini, et mis teil minu jaoks on? Ja leidsin kaks tööpakkumist, mis ei sobinud minu CVga.“ (Oksana)

Kaaslasena välisriiki kolimine võib kaasa tuua enda senistest standarditest ja kvalifikatsioonist kehvema töö leidmise ehk leitakse töö, mitte ei tehta karjääri (McNulty, 2012), kuid intervjuude analüüsist tuli välja, et Eestis juba tööle asunud naiste jaoks oli toimunud karjääris pigem edasimineku võrreldes varasema eluga. Töö või muu rakenduse leidmine on pererändega tulija edukaks kohanemiseks oluline, sest pakub lisaks sissetulekule ja majanduslikule kindlustundele tähenduslikku tegevust, mis aitab kaasa kuuluvustunde tekkimisele, võimaldab arendada enda oskuseid ja panustada omalt poolt vastuvõtvasse ühiskonda (McNulty ja Moeller, 2017). Seda mõtestasid ja väljendasid mõned intervjuueeritavad ka selgelt, et rahulolu on peamiselt seotud töö ja arenguga.

„Ma arvan, et rahulolu on seotud töö ja arenguga, ja need sõltuvad erialast. Näiteks mu Pärsia sõber, kes on siin neli aastat elanud, ei ole siiani tööd leidnud. Ta on raamatupidaja, ta eelistaks tagasi pöörduda. Ta oli hea raamatupidaja ja seal [koduriigis] hõivatud, kuid keele ja seaduste tõttu ei leia ta siin tööd.“ (Ester)

Esteri öeldu viitab uussisserändaja isiklikest omadustest ja sisemistest teguritest väljaspool asuvatele asjaoludele, mis võivad uues keskkonnas hakkama saamist ja kohanemist mõjutada. Kui regulatsioonid ja nõuded teatud erialale on erinevad kui koduriigis, on väga keeruline leida oskustele ja tegelikule kvalifikatsioonile vastavat rakendust. See võib kaasa tuua olukorra, kus muidu kõrgelt haritud ja seni edukas inimene peab leppima vähemaga, kui tema erialane profiil ja ambitsioonid tegelikult eeldaksid. Selline olukord omakorda tekitab lisastressi ja haakub identiteedi küsimusega. Näiteks võib olla keeruline võtta omaks peamiselt kodu eest hoolitsemise rolli, kui varem tehti edukat karjääri või avastada end olukorras, kus sotsiaalne kompetents on

justkui kadunud ja varem lihtsad tegevused nõuavad pingutust või kui järsku ei teenita enam isiklikku sissetulekut.

„Sa muutud nagu väikeseks lapseks, sa ei tea kust leida süüa, kust leida hambaarsti, kust leida postkontorit, kust leida...transporti, kuidas saada hakkama olmeprobleemidega, remondiga, ma ei tea. /.../ Kõige raskem kogu kohanemise protsessis oli see, et ma ei teeninud raha. Kui me Eestisse kolisime ja elu üle arutasime, oli mu abikaasa jaoks täiesti OK, et tema teenib raha ja mina õpin. Võib-olla leian mingi töö, võib-olla mitte ja ta oli sellega täiesti rahul. Ja ma arvasin, et olen samuti, kuid ei. See oli ebatervislik. See oli... [ohkab sügavalt] see oli kaotus. Kõige tähtsam ja valusam kaotus, et ma ei teeni raha. Minu enda raha. Meil on mu abikaasa uue töö tõttu piisavalt raha, aga see ei ole minu.“
(Oksana)

Enesekontseptsiooniga seondult võib huvitava tähelepanekuna välja tuua erinevaid rääkimisviise, mida intervjuueritavad oma kogemuse kirjeldamiseks kasutasid. Kui näiteks Oksana rääkis endast kui immigrandist, siis peamiselt nimetati ennast *expatiks* või välismaalaseks. Kui otsesõnu ei kasutatud väljendeid nagu *trailing wife* või *accompanying spouse* nagu väliskirjanduses, kirjeldasid osalejad Eestisse tulekut kui abikaasaga „liitumist“, „kaasa tulemist“ või „järgnemist“. Oluline on märkida, et tegemist võib olla keeleoskusest tingitud sõnavalikuga, kuid intervjuude käigus tekkis kogu vestluse kontekstis (mh kuidas sündis kolimise otsus) arusaam, millisel juhul võis tegemist olla küsimusega agentsusest või keeleoskusest tingitud sõnastusega.

„See on mu abikaasa plaan, et kui tal on kõik korda aetud, laseb mul tagasi kooli minna. Mitte praegu, aga see on osa ta plaanist.“ (Angela)

Analüüsist tuli põneva tähelepanekuna välja, et intervjuueritavad ei paistnud täpselt teadvat või mäletavat, kui kaua nad Eestis on viibinud, välja arvatud Angela, kes saabus intervjuu toimumisest kõige vähem aega tagasi. Näiteks Diana tõi välja aasta, millal Eestisse saabus, kuid ei osanud kuud täpsustada. Slobodin (2018) leidis pererändega tulnud abikaasasid intervjuuerides, et nende ajatunnetus oli häiritud, sest kogesid pidevat ajutise olukorra või määramatuse tunnet ehk teisisõnu, nad olid kaotanud olulised psühholoogilised ja sotsiaalsed aspektid, mis kunagi elu struktureerisid. Selline aja ja struktuuri puudumine võib tekitada stressi, aga võib viidata ka hoopis toimetulekumehhanismile (vt ptk 3.4).

„Ma tulin siia....eelmise aasta märtsis. Ei, veebruaris. Ma arvan, et see on teine aasta.“
(Ester)

„Eelmisel aastal, ei, mitte eelmisel aastal. Oh, juunis. Ta tuli jaanuaris ja ma ühinesin juunis.“ (Anna)

Intervjueeritavate kirjeldatud kogemusi kultuurilise kohanemise kontekstis vaadates võib öelda, et üldine kultuuriline kohanemine ümbritseva keskkonna ja elamistingimustega läks enamasti sujuvalt, kuid kõigile valmistas probleeme kohanemine teistsuguste suhtlusviiside ja kommunikatsiooniga (sellest täpsemalt peatükis 3.3). Ka kultuurišoki kogemine seondus peamiselt kommunikatsiooniga ja seisnes raskustes mõista või aktsepteerida kohalikke suhtlusviise (kultuurišoki ABC mudeli kognitiivne tasand). Kirjeldatud kogemusi ajaskaalale asetades ei tulnud otseselt välja kohanemise etapid nagu algselt Lysgaard (1955) seda kirjeldas ja Ting-Toomey ja Dorjee (2019) hiljem edasi arendasid. Vähemalt ei toonud osalejad sellist erinevatel ajahetkedel kogetud stressi- või rahulolu tunnet välja, mis aga ei tähenda, et neid etappe ei läbitud. On võimalik, et kirjeldus lähtus konkreetset hetket valitsevatest emotsioonidest ning varem kogetud emotsioone ei toodud lihtsalt tagasivaates välja või ei peetud oluliseks. Vaid Oksana tõi välja, et „*see käib lainetena*“ ja Angela paistis olevat esialgse vaimustuse ehk „*mesinädalate*“ faasis, mis on tema lühiajalist Eestis viibimatud aega arvestades mõistetav. Kuigi Oksana viitas „*lainetele*“ kui erinevatele etappidele, ei kirjeldanud ta kogu intervjuu vältel kordagi aega, mil ta oleks Eestis olnud õnnelik või rahulolev.

„Tead, see käib lainetena. Alguses oli väga raske. Mõnikord oli nii raske, et ma küsisin endalt, miks me seda tegime [kolisime].“ (Oksana)

Kirjeldades Eestisse tuleku kogemust kui võimalust või paratamatust, tuli analüüsist esile selge paralleel McNulty ja Moelleri (2017) välisspetsialisti partnerite tüpoloogiaga (vt Joonis 5). Esteri ja Anna kogemused viitasid I tüübile: mõlemad olid aktiivsed ja valmis oma senist karjääri kohe jätkama, otsisid selleks erinevaid võimalusi ega aktsepteerinud abikaasaga „kaasatulija“ staatust. Maria kirjeldus vastas II tüübile ehk tal olid küll erinevad kõhklused ja plaanid ei kulgenud kohe ootuspäraselt, kuid leidis seejärel töö, mis oli tema varasema karjääriga võrreldes edasiminekuks. Oksana välja toodu sarnanes III tüübile, mille kohaselt tavaline elu ja karjäärivõimalused on häiritud, väljendades pidevat frustratsiooni ja rahulolematust olukorraga, kuhu oli sattunud. Diana oli sarnaselt IV tüübile passiivne, tegevusetu ja paistis olevat olukorra aktsepteerinud.

„Ma olen palju kohanemise protsessist lugenud. Ma teadsin, et see on tavaliselt raske. Ma teadsin, et esimene aasta on tavaliselt päris raske. Aga ma ei teadnud, et see on nii raske. Ma ei aimanud, et see on nii raske.“ (Oksana)

„Mu taust ja suhe religiooniga, see ei ole siin samasugune. Tema pärast [abikaasa], jah, sellepärast, et ta otsustas siia tulla. Kui ta otsustab ära minna, siis me läheme tagasi.“

(Diana)

Angela kirjeldatud kogemus oli erinev ega paistnud McNulty ja Moelleri (2017) tüpoloogia tunnuseid, kuid nii varases saabumise järgses etapis on see ilmselt alles välja kujunemas.

Eespool väljatoodust nähtub, et kaaslasena Eestisse kolimise kogemusel olid olulised märksõnad kultuuriline taust ja suutlikkus varem olulisi eluvaldkondi uuesti üles ehitada. Kogemus avaldas mõju enesekontseptsioonile, tõi kaasa määramatuse tunnet ja sellega seonduvat stressi.

3.2 Suhted pereliikmetega

Intervjuude analüüsist tuli osalejate jaoks olulise ja tähendusliku teemana välja suhted koduriiki jäänud lähedaste ja pereliikmetega, eeskätt vanematega. Kõik osalejad tõid välja suhteid vanematega ja eriti teravalt tuli see esile Maria ja Angela intervjuus, kes toetusid varasemalt laste eest hoolitsemisel oma vanematele ja olid nüüd jäänud ilma toetavast tugivõrgustikust.

„Sest teda kasvasid mu vanemad, kui mina tööl käisin.“ **(Maria)**

„Ma igatsen oma ema. Ta toetas mind alati laste kasvatamisel. Ma sain vabalt liikuda ja omi asju teha, siin ma ei saa. Seega ma igatsen oma pere toetust väga.“ **(Angela)**

Bayraktar (2019) leidis, et kuigi pärast välisriiki kolimist on maha jäänud sõprus- ja peresuhted pigem tagaplaanil, aitab nendega erinevate kommunikatsioonivahendite kaudu suhtlemise jätkamine uues keskkonnas toime tulla, näiteks hoida sidet oma kultuurilise identiteediga ja seeläbi tuge leida. Nii rääkisid ka intervjuueeritavad, kuidas helistavad iga päev emale, et näiteks laste kasvatamisel nõu küsida või lihtsalt igapäevaelust rääkida. Mõnel juhul oli Eesti kui sihtriigi valimisel oluline kriteerium mugav lennuühendus koduga, et oleks võimalik perel külas käia ja koduigatsust leevendada. Pere toetust ja selle olulisust näitab järgnev näide, kus Mariaga tuli algul Eestisse kaasa isa:

„Ma tulin algul koos isaga, sest oleks olnud keeruline koos lapse ja pagasiga üksi tulla. Seega tuli isa minuga ja jäi siia umbes üheks kuuks. See kuu oli minu jaoks OK, aga kui ta tagasi läks, tundsin end üksikuna.“ **(Maria)**

Lisaks praktilisele abile seoses kolimisega viitab Maria öeldu ka üksindusele perioodil, mil ta oli alles Eestisse jõudnud. See võib pererändega saabujate jaoks üks keerulisemaid väljakutseid olla,

kui saabumise järgselt ollakse võõras linnas üksi ja puuduvad toetavad suhtlusvõrgustikud. On leitud, et suhted koduriiki maha jäänud pereliikmete ja sõpradega on olulised uues elukohariigis elamise kogemusele (Butcher, 2009) ja see tuli välja kõigis vestlustes. Perega hoitakse igapäevaselt ühendust, välja arvatud Anna, kes tõi oma kirjelduses välja, et on perega lähedane, kuid igapäevast suhtlust pole kunagi olnud, seega pole kolimisega seoses midagi muutunud. Pere rolli olulisust uurimuses osalejate jaoks võib seletada näiteks Hofstede kultuuridimensioonide abil, mille üks mõõde on kollektivistlik vs individualistlik ühiskond (Hofstede, Hofstede ja Minkov, 2010). Kollektivistlikes ühiskondades on ematahtsad rühmad ja kollektiivid, näiteks pere ja suguvõsa ning „meie grupp“ on oluline osa identiteedist, seega on pere toetus oluline ja ollakse harjunud omavahel tihedalt suhtlema (Hofstede jt, 2010: 91). Nii on uurimuses osalejate päritoluriikide individualismi indeksid küllaltki madalad (Ghana 15, Nigeeria 30, Sri Lanka 35, Venemaa 39, Iraan 41), välja arvatud Prantsusmaal, mille indeks on 71 (*Hofstede Insights*, i.a). Lisaks perele kui kollektiivile tõi Angela olulise võrgustikuna välja sugulased, kellega koos ja üksteisele toetudes tegeleti ettevõtlusega. Seega tundis Angela puudust veel suuremast kollektiivist kui pere.

Intervjuude analüüsist tuli välja, et välisriiki kolimine ja peresuhted on vastastikmõjus ka muul viisil. Huvitav on Oksana näide, kuidas abiellumise ajendiks sai Eestisse töö leidmine. Et taotleda pereräandeks elamisluba, tuli kiiresti abielluda, kuigi Oksana sõnul poldud selleks valmis ja ootamatu abielu tõi kaasa pingeid nii vanematega kui ka omavahelistes suhetes.

„Me korraldasime väga kiiresti pulmad, see oli meie vanematele suur üllatus. Me ei olnud siis valmis ja pärast seda ma olin abikaasa peale natuke vihane, sest ma unistasin Veneetsiast, laulatusest ja puhkusest, ja siis me läheme hoopis [linna] ja abiellume.“
(Oksana)

Nagu peatükis 1.2 välja toodud, on välisspetsialistide kohanemist peresüsteemide teooriast lähtuvalt analüüsides leitud, et ühe pereliikme kohanemiskeskkonnad võivad kogu pere tasakaalu häirida (Caligiuri jt, 1998) ning see peegeldus mitmes intervjuus. Näiteks sooviks Diana Eestist lahkuda ja minna tagasi koduriiki, abikaasa mitte, ja seetõttu tuli intervjuu käigus välja teatav omavaheline pinge, kuigi seda otsesõnu välja ei öeldud.⁶ Pinge paarisuhetes tuli välja ka abikaasa pikkade töö- või koolipäevadega seonduvale üksindusele suunatud etteheidetes.

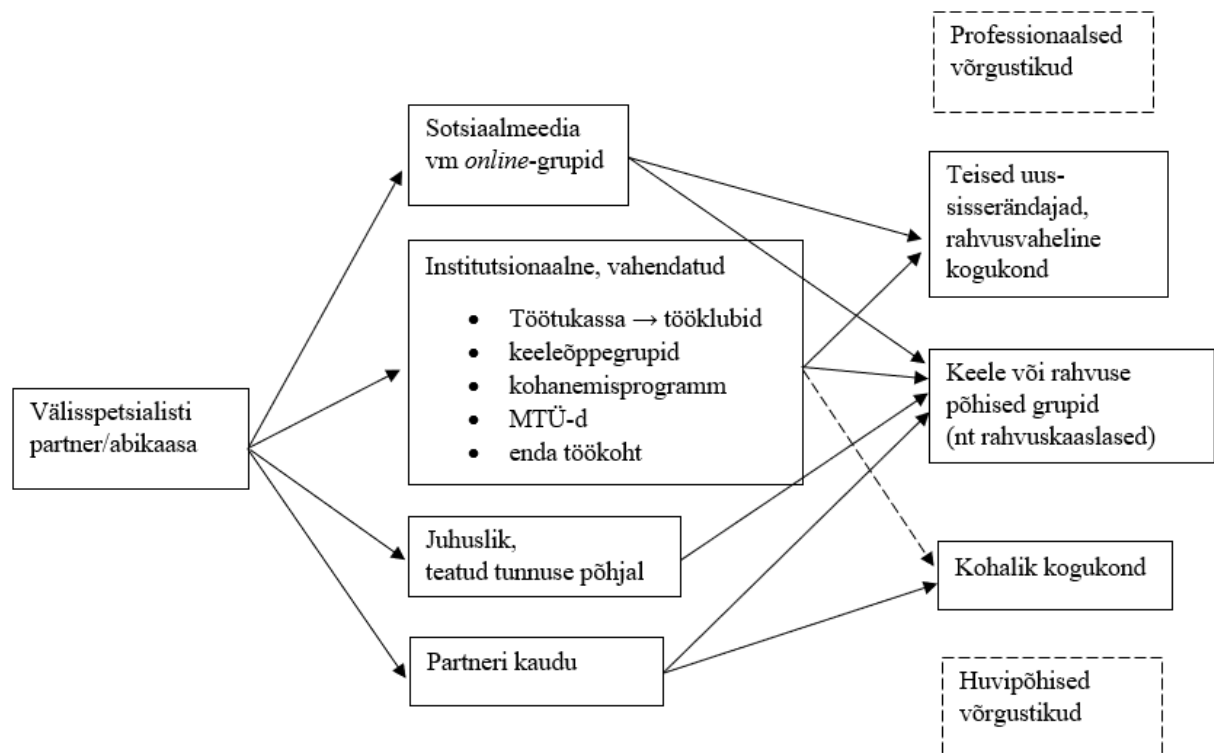
⁶ Meeldetuletuseks, et Diana intervjuu toimus abikaasa juuresolekul.

„Mu abikaasa oli oma õpingute tõttu alati ära, ma olin alati üksik kodu ning see oli väga raske.” (Maria)

Kui kohanemist käsitlevas kirjanduses rõhutati vajadust mõista peret kui tervikut, sest iga pereliikme kohanemine või kohanemiskogemused võivad kogu pere tasakaalu häirida, aga ka positiivset mõju avaldada, siis intervjuude käigus toodi oma partnerit jutuks pigem vähe ega antud hinnangut tema kohanemisele või hakkamasaamisele. Seega ei tulnud analüüsist välja asjaolu, kuidas intervjuueeritavad võrdlesid oma kohanemiskogemust kaaslase omaga. See oleks huvitav aspekt, mida edaspidi uurida või juurde küsida.

3.3 Kuidas ja kellega tekivad suhted ning mida need pakuvad?

Intervjuude analüüsi käigus tuli ühe keskse teemana välja suhete ja võrgustike olulisus uues keskkonnas kohanemisel ja hakkama saamisel. Kokkuvõtvalt joonistus välja kolm olulist gruppi: oma emakeele või rahvuse põhised võrgustikud, suhted teiste Eestis elavate uussisserändajatega ning suhted eestlastega. Välja tulid ka erinevad suhete loomise strateegiad või viisid (vt Joonis 6).

Joonis 6. Võrgustike loomine (autori koostatud)

Esimene viis suhteid luua oli sotsiaalmeedia kaudu teatud gruppidega ühendust võtmine või teatud tunnustega inimeste teadlik üles otsimine. Näiteks saadi nii infot teiste linnas elavate

uussisserändajate kohta, kes jagasid ühiste kohtumiste kohta sotsiaalmeedia gruppides infot. Nii leidis Anna info rahvusvahelise kogukonna ühiste kohtumiste kohta ning leidis üles ka Eestis elavate prantsuse keelt kõnelevate inimeste *Facebooki* kogukonna, kes korraldavad samuti ühiseid kohtumisi ja kellelt saadi vajalikku praktilist tuge. Oma emakeeles suhtlemise soov tuli kõigis intervjuudes välja.

Eestis elavad uussisserändajad on kogunenud mitmesse sotsiaalmeedia kogukonda: näiteks on aktiivsed *Facebooki* grupid *Expats in Tallinn/Estonia* ja *Foreigners living in Estonia*. Nendes gruppides vahendatakse üürikortereid ja tööpakkumisi, jagatakse praktilist nõu seoses elamislubade ja seadusandlusega ning korraldatakse ka ühiseid koosviibimisi, mis võivad viia tähenduslikemate suhete loomiseni. Intervjuudest tulid välja ka rahvuse ja keelepõhised sotsiaalmeedia grupid (näiteks pärsilased Eestis, venekeelsed uussisserändajad), kus vahetati infot ja lepitati kokku ühistes kohtumistes. Ting-Toomey ja Dorjee (2019) leidsid, et sotsiaalmeedia mõju uussisserändajate kohanemisel ei saa ülemäära oluliseks pidada ning tähenduslikku ning sügavamat tuge kohanemisel saavad pakkuda vaid isiklikud kontaktvõrgustikud ja inimsuhted. Sellegipoolest saavad need suhted tekkida *online*-kogukondades ja seda näitas ka minu analüüs.

„Ja siis ma leidsin, otsisin üles Eestis elavad srilankalased.” (Maria)

Suur osa suhteid tekkisid teatud eesmärgistatud tegevuse kaudu, milles intervjuueeritavad osalesid. Näiteks Töötukassa pakutavate tööklubide, koolituste, kohanemisprogrammi või keeleõppegruppide kaudu. Nii tekkisid kontaktid enamasti teiste uussisserändajatega, sest eestlased nendes gruppides ei osale. Juba tööle asunud intervjuueeritavad nimetasid ka töökoha kaudu tekkivad suhteid, kuigi need ettevõtted on pigem rahvusvahelised, kus töötab vähe eestlasi.

„Eestlastega suhtlen kontoris. Mu Prantsusmaalt pärit sõbranna abikaasa on eestlane, seega ka nii olen mõne eestlasega tutvunud.” (Maria)

Mõned intervjuueeritavad olid osalenud kohalike organisatsioonide poolt korraldatavatel üritustel ja programmides, kus kohtuti ka eestlastega, kuid sõprussuhteid nendest enamasti ei tekkinud. Oluline oli ka kiriku roll suhete loomisel, sest kiriku kaudu otsiti üles endaga nn sarnaseid või ühiseid väärtuseid jagavad inimesed. Teatud eesmärgiga tegevuses osalemine on muuhulgas heaks võimaluseks sotsialiseeruda neil pererändega tulijatel, kellel muud rakendust ei ole või kes on lastega kodused.

„Nüüd ma hoolitsen kogu aeg laste eest. Ja kui tekkis võimalus osaleda [Töötukassa] programmis andis see mulle võimaluse välja saada ja ringi liikuda, sest ma olin varem

kogu aeg toas. Kui vanem laps kooli läks, istusin mina toas. Ma olin alati toas. Kui nad pakkusid mulle seda programmi, sain minna välja ja näha rohkem inimesi. “ (Angela)

„Ja siis ta [Töötukassa konsultant] tutvustas mulle seda Eesti programmi, kus ma sain inimestega tutvavaks. [Sõbra nimi] viib mind teistega kokku, tutvustab mind inimestele. Seega läheb hästi. “ (Angela)

Kolmas viis, kuidas uues keskkonnas suhted tekkisid, oli juhuslike kohtumiste põhine. Näiteks kohtus Diana saabumise päeval bussijaamas eestlasega, kes pakkus abi ja kellega kujunes välja tähenduslikum pikaajaline sõprusuhe. Küll aga saavutati ka see kontakt teatud konkreetse tunnuse kaudu ehk selleks pidi olema midagi ühist või mingisugune alus, et kontakt saaks üldse tekkida. Antud juhul oli selleks ühiseks tunnuseks religioon.

„Kui me jõudsime bussijaama, siis me kohtusime eestlannaga, kes on moslem. /.../ Ta tuli meie juurde, ta on moslem, ja küsis, kas me vajame abi. Ta aitas meid taksoga ja sealt me saimegi tutvavaks. Sellest ajast hakkas ta meile andma informatsiooni näiteks Eesti arstide ja muu kohta. “ (Diana)

Sarnaselt kõnetas Ester teatud välimusega inimesi, kelle puhul arvas, et võiks olla tegemist tema rahvuskaaslastega ja see strateegia oli edukas.

„Pärslaste kogukond on siin umbes 100-liikmeline. Ma tean neid kõiki. Ma tundsin nad linnatänavatel ära. Ma ütlen neile enda keeles “tere” ja kui nad on pärslased, pööravad ümber. Me leidsime üksteist niimoodi. Meil on ühised üritused, meil on Facebooki grupp “Pärslased Eestis” ja teisi selliseid gruppe. Minu jaoks oli oluline nad üles leida. /.../ Ja pärast seda kohtusime paljude pärslastega. Ja pärast seda rohkem ja rohkem. “ (Ester)

Vähem toodi välja suhteid abikaasa töö- või ülikoolikaaslastega, nii on leitud küll eestlastest tutvavaid, kuid enamasti on selliselt tutvunud rahvuskaaslastega või kultuuriliselt sarnase kogukonnaga (nt teised Aafrika päritolu tudengid, kes moodustavad nähtavasti üsna tugeva kogukonna).

„Ma olen enda teada ainus. Isegi kui siin on teisi Ghana inimesi, siis ma ei tea seda. Kui ma leiaks kellegi enda riigist, oleksin väga õnnelik. Ma olen kohtunud nigeerlastega, sest mu abikaasa on Aafrika tudengitega tuttav. Kui ma näen tänaval tumedanahalist inimest, üritan temaga suhelda ja enamik neist on Nigeeriast. Siis me vahetame paar sõna ja läheme oma teed. “ (Angela)

Eelnevast tuleb välja ka Ting-Toomey ja Dorjee (2019) käsitlus sotsiaalsete suhete loomise kohta uues asukohariigis (vt Joonis 6): enamasti suudeti luua monokultuursed sõprussuhete võrgustikud, kuhu kuulusid sarnase kultuurilise või rahvusliku päritoluga inimesed (joonisel suhted keele või rahvuse põhised); loodi ka kakskeelne- ja kultuuriline suhete võrgustik (joonisel teised uussisserändajad ehk rahvusvaheline kogukond). Takistused tekkisid võrgustike loomisel just kohaliku kogukonna, huvipõhiste ja professionaalsete võrgustikega. Kohaliku kogukonnaga puudusid ühised kokkupuutepunktid, nagu kirjeldab Angela:

„Mul ei ole võimalust nendega kohtuda [eestlastega]. Sest ma käin vaid siin kohas ja seal kohas. Tööklubis on vaid välismaalased. Mul ei ole olnud võimalust eestlastega sotsialiseeruda.“ (Angela)

Intervjuudest nähtus, et keele- ja kultuurilise tausta poolest sarnaste inimeste üles leidmine ja kontaktide loomine oli oluline, sest need suhted aitasid end võõras keskkonnas kodusemalt tunda ning pakkusid emotsionaalset tuge ehk monokultuurilistes võrgustikes tekkisid Granovetteri (1973) teoorias kirjeldatud tugevad sidemed. Monokultuurilised võrgustikud täitsid ka sildu ehitava sotsiaalse kapitali (vt Putnam, 2000) funktsiooni ehk aitasid intervjuueeritavaid kokku viia järgmiste inimestega, näiteks teiste uussisserändajatega ja seeläbi sotsiaalset kapitali veelgi kasvatada.

Teiste uussisserändajatega ehk rahvusvahelise kogukonnaga suhtlemine pakkus samuti tuge ja tunnet, et „ei ole selles olukorras üksi“, võimalust end teistega võrrelda ja seeläbi anda hinnanguid oma kogemusele (näiteks eespool välja toodud Esteri näide, kus kirjeldab, kuidas pärslasest sõbral läheb halvemini kui temal) ning omavahel kogemusi jagada. Rahvusvahelises kogukonnas oli samuti tegemist suuresti sildu ehitavate suhetega.

„Ja kui sul on juba mingid võrgustikud, siis näed neid inimesi ja nad tutvustavad sind järgmistele inimestele ja järgmistele inimestele. Ja ring läheb suuremaks ja suuremaks. Ja nii on lihtne võõraste inimestega tutvuda. Mul on üks või kaks Eesti sõpra.“ (Anna)

Kohalikega suheldes on võimalik kiiremini tundma õppida uue keskkonna kultuurilisi- ja käitumisharjumusi (Toh ja Denisi, 2007) ning tõenäoliselt aitavad need suhted seega kultuurišokiga paremini toime tulla. Lisaks on leitud, et suhted kohalikega pakuvad kuuluvuse ja aktsepteerimise tunnet (Bayraktar, 2019). Huvitav oli aga asjaolu, et kohalikega kontaktide loomise raskustest rääkides ei põhjendanud intervjuueeritavad neid barjääre nii, nagu nad poleks eestlaste seas teretulnud, vaid pakkusid suhtlustõrgetele teistsuguseid põhjendusi. Intervjuueeritavatel olid teatud eelarvamused ja eelteadmised „eestlaste olemusest“ juba enne saabumist ning hilisem isiklik

kogemus kas kinnitas või lükkas selle ümber ning selle kogemuse põhjal püüti enda jaoks tundmatut käitumist mõistuspärastada.

„Kui eestlased on ise reisinud teistes riikides, kui on ise välisspetsialistid olnud, siis on nad rohkem avatud. Meie soolaleivapeol olid mõned eestlased, kes olid vaid omaette, kuid teised inimesed [välismaalased] tulid meie juurde. Iga kord kui ma käin eestlaste peol, on see nii. Kui nad juba kedagi tunnevad, siis on nad ainult omaette koos. Nende jaoks on raske end väljendada.“ (Anna)

Anna tsitaadist tuleb välja mõttekäik, et eestlased lihtsalt ongi teatud tüüpi, neil on raske end väljendada ja kinnise loomu põhjuseks võib olla vähene kogemus või inimese isiklikud omadused, näiteks silmaring. See viitab ühest küljest, et on juba tekkinud sügavam arusaam kohalikust kultuurist ja on kultuurilises kommunikatsioonis leiduvaid erinevusi aktsepteerinud, teisalt pakub Anna seletuse oma (või üldlevinud?) teadmiste põhjal, et reisimine ja välisriigis elamise kogemus avardavad silmaringi ja üldist avatud suhtumist.

„Minu riigis on nii, et kui sa ei tea inimest või see ei loe, kas sa tead inimest, sa lihtsalt tervitad neid. Sa lihtsalt tervitad vanemaid inimesi. Aga siin ei ole see nii. Sa pead enne inimest tundma, kui tohid selliseid asju teha.“ (Angela)

„Näiteks kui ma ütlen “tere”, siis nad ei vasta. See ei tähenda, et nad sind vihkaksid, aga see on nende loomuses.“ (Diana)

Angela ja Diana öeldust tuleb samuti välja püüdlus endale tundmatut käitumist mõistuspärastada, põhjendades seda Eesti käitumisnormidega. Võimalik, et selliste selgituste leidmine aitab ebamugavas olukorras hakkama saada ehk teisisõnu, sellise seletuse kohaselt asub põhjus „väljaspool“ ega ole isiklikult nende kui inimeste vastu suunatud. Kuidas intervjuueeritavad kohalikke suhtlemisnorme kogesid, oli teema, mille juurde pöörduti intervjuu käigus korduvalt tagasi. See näitab, et sotsiaalkultuuriline kohanemine ehk kohalike tavade ja suhtlemisnormide mõistmine on eluvaldkond, mis valmistab raskusi ja vajab tuge. Kui aga tuge ei pakuta ja isiklikke tähenduslikke suhteid kohalikega ei teki ning seeläbi ka sügavamad arusaama kohalikest kultuurinormidest, on võimalik, et inimene võib pikemalt kultuurišoki etappi kinni jääda.

„Ma arvasin, et see on keeleoskuse tõttu, et kui ma kellegi juurde läksin, siis nad, eriti vanemad inimesed, läksid eemale. Ma mõtlesin, et mis toimub. Siis ma leidsin noorema naise, kes oskas inglise keelt ja ütles mulle, mida teha. See oli esimesel nädalal.“ (Angela)

„See on islamis meie kohustus, see on meie kohustus ja on väga-väga tähtis inimestest hoolida. Ja see on üks asi, mida ma igatsen. Me ei pea sõbrad olema, aga loeb inimlik kontakt. See on osa mu usust, see on väga oluline. /.../ Nigeerias me ei pea minema [organisatsiooni nimi], et inimestega tuttavaks saada. Võib-olla kohtume bussis ja hakkame rääkima.“ (Diana)

Diana öeldu toob ehk kõige paremini esile sotsiaalsete suhete ja võrgustike tähtsuse kultuurilises kohanemises. Nii teiste uussisserändajate, rahvuskaaslaste kui ka eestlastega suhtlemine pakub väärtuslikku ressursi, näiteks informatsiooni või praktilist tuge. Veelgi tähtsam on aga hoolivate ja tähenduslike suhete, või nagu Diana ütles, inimliku kontakti olemasolu, mis võimaldab end tunda aktsepteerituna ja teretulnuna.

3.4 Teisi toimetulekustrateegiaid

Nii kirjanduse ülevaatest kui eelmisest peatükist tuli välja, kuidas toetavate sotsiaalsete suhete olemasolu saab uues keskkonnas kohanemisel oluliselt abiks olla. Kui selles eluvaldkonnas on aga puudujääke või raskusi, tuleb toetuda ka teistsugustele toetusmehhanismidele. Osalejad mõtestasid Eestisse saabumise järgselt ette tulnud raskusi erinevalt, ning analüüsi käigus tulid välja huvitavad väljakutsetega hakkama saamise viisid. Intervjueeritavad ei öelnud enamasti otsesõnu, et teatud tegevus aitab raskustega toime tulla, kuid sellised mehhanismid tulid lugudest välja. Esimese toimetulekustrateegiana nähtus analüüsist enda tegevuses hoidmine või saabumise järgne kiire (erialase) rakenduse leidmine. Näiteks kirjeldas Ester, kuidas tema jaoks oli oluline jätkata senist „normaalset elu“, leida töö ja olla aktiivne, nagu ta oli olnud koduriigis. Võimalus jätkata tuttavaid rolle ja eluviisi rahuldaski saavutusvajadust ja pakkusid seega üldist rahulolu.

„Ma töötasin oma koduriigis kolmes kohas korraga. Otsustasin siin töö leida, et normaalset elu jätkata. /.../ Ma olen siit kõik leidnud. Ma tahtsin leida tööd ja leidsin, ma tahtsin õppida ja ma saavutasin selle vähem kui aastaga. See on minu jaoks suurepärane.“ (Ester)

Sarnaselt kirjeldas ka Maria, et soovis võimalikult kiiresti töö leida, sest teadis, et vastasel juhul võib kohanemine keeruliseks osutuda.

„Esimene kuu ei ole nii raske, aga ma tahtsin kiiresti tööd leida, sest ma olin üks ja kui sa oled üks ja mõtled igasuguseid mõtteid, võid masendusse sattuda. Seega tahtsin väga kiiresti tööd leida.“ (Maria)

Nendes tsitaatides tuleb esile intervjuueeritavate teadlikkus kohanemisprotsessist ja juba eelnev valmisolek raskusteks, mis võib viidata ühest küljest sellele, et teadlikumad ja kõrgema haridustasemega uussisserändajad oskavad protsesse laiemalt mõista ja neil on seeläbi kergem hakkama saada. Teisalt tuleb välja ka varasema rolli jätkumise olulisus ehk positiivse kogemuse jaoks on tähtis, et hõive ei muutuks (Shaffer ja Harrison, 2001). Enda tegevuses hoidmine on oluline ka identiteedi ja enesekontseptsiooni vaates ning on leitud, et ebarealistlikud ootused rändekogemusele teevad kohanemisprotsessi keerulisemaks (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019). Siin võib paralleel leiduda asjaoluga, et kui inimene oskab raskusi oodata ja mõista, et uues kultuuris kohanemine võtab aega ja teeb selle nimel teadlikku tööd, läheb kohanemine sujuvamalt kui sellel inimesel, kes raskusi oodata ei oska. Näiteks kirjeldas Diana erinevaid kohanemiskogemusi, tal polnud tegelikult ettekujutust, missugusesse keskkonda tuleb. Teadmatuses tulenevaid raskusi võimendas ilmselt veel asjaolu, et tegemist on kultuuriliselt väga erinevate piirkondadega, sest kodu- ja uue elukohariigi kultuurilised erinevused ehk nn kultuuriline uudsus uues asukohariigis on üks olulisi kohanemist mõjutavaid tegureid (Black ja Gregersen, 1991b; Copeland, 2015; Gupta jt, 2012; Shaffer ja Harrison, 2001).

„Enne tulekut ei olnud mul üldse aimu ega mingit informatsiooni. Abikaasa lihtsalt ütles, et võib-olla on seal mošee, sest neid on igal pool, igas riigis. Ja siis me jõudsime siia ning polnud mošeed ega midagi.“ (Diana)

„Ma ootasin, et kohtun uute inimestega, teen uusi tegevusi. Olen inimene, kes ei saa tegevusetult olla. Ma olin Prantsusmaa täiesti hõivatud.“ (Anna)

Kohanemisprotsessist teadlik olemine ei lihtsustanud aga kõigi jaoks tegelikku kogemust. Näiteks juba eespool välja toodud Oksana tõdemus, et oli palju teemakohast kirjandust lugenud teadis juba enne tulekut, et kohanemisega kaasnevad erinevad raskused, kuid ei osanud ette kujutada, kui raske uues keskkonnas tegelikult hakkama saada on.

Teise toimetulekumehhanismina tuli välja religioonile toetumine. Seda ennekõike Diana kirjelduses, kes sõnastas selgelt, kuidas tänu religioonil ei ole raske hakkama saada, sest Koraanis on kirjas, et raskused on osa elust, tuleb vaid kannatlik olla ja jumalat teenida.

„Depressioon“ ei ole minu sõnavaras, sest ma tean enda elu eesmärgi. Kui ma seda ei teaks, siis oleksin depressioonis./.../ Eesmärk on väga lihtne, lihtsalt teenida jumalat, sest mis põhjustab depressiooni? See kõik on Koraanis kirjas. Kui sa koged erinevaid raskusi, pead olema lihtsalt kannatlik ja palvetama. Kui ma seda tean, on mul kõik hästi. /.../ Sest

välismaalase, naise, moslemi ja mustanahalisena oleks väga palju probleeme. Kõik on Koraanis öeldud, kuidas iga probleemiga toime tulla. (Diana)

Selles tsitaadis on ühest küljest viide depressioonile kui stigmale, mis võib teatud kultuurides iseäranis tugev olla. Teisalt viitab Diana öeldu mõtlemiskonstruktsioonile, mis aitab keerulises olukorras toime tulla. Intervjuu toimus Diana kodus, kus olid positiivsed ja jõustavad religioosset sõnumit kandvad pildid ja tekstid elutoas ja köögis silmade kõrgusel. Näiteks „Allahi abi on lähedal. Keskendu!“ ja „Elu seisneb vaid looja teenimises“. Seega oli positiivne sisekõne ja toetavad sõnumid igal sammul toeks olukorras, kus tugi ei olnud mujalt kättesaadav.

Maria on pärit Sri Lankalt ja budistina on ka tema jaoks religioon oluline. Kui Diana sõnastas mošee puudumise kui probleemi, siis Maria saab enda sõnul mediteerida igal pool, mis aitab hakkama saada ja end stressiolukordades rahustada. Ka Angela otsis kohe Eestisse saabumise järgselt üles kiriku, kus käib iganädalaselt. Kuigi tema kui kristlase jaoks oli kiriku leidmine tõenäoliselt lihtsam, tõi Angela välja, et tal ei olnud ebarealistlikke ootusi, et leiab siit tuttava „kodukiriku“. Nagu eespool välja toodud, kujundavad ebarealistlikud ootused rändekogemust negatiivselt (Ting-Toomey ja Dorjee, 2019).

„See oli tähtis. Isegi kui siin poleks minu kirikut, poleks mul olnud midagi selle vastu, et minna rooma-katoliku kirikusse. Kui oled oma koduriigist eemal, ei saa eeldada samu asju, sama kirikut. Seega on iga kirik sobiv, mis järgib seda, mida mina järgin.“ (Angela)

Kui religioon võis pakkuda turvatunnet ja tuge, võib religioosset keskkonnast liberaalsemasse riiki kolimine tuua kaasa ka erinevate reeglite järgimisest vabanemise ehk pakkuda võimalust pääseda ühiskonna poolt seatud piirangutest. Näiteks tõi Ester tõi välja vabaduse, mille on abikaasaga Eestis saavutanud, sest on siin oma valikutes vabad: Ester ei pea kandma näiteks *hijabi* ega käituma teatud viisil, vastama teatud ootustele. Kollektivistlikes ühiskondades on pere ja sugulaste arvamus ja heakskiit olulised ning perekonna au tuleb kaitsta (Hofstede jt, 2010), mistõttu ei saa ka loomult vabameelsemad inimesed teistsugust käitumist praktiseerida, kui neilt ühiskonnas oodatakse. Ester on enda sõnul traditsiooniline vaid abielu küsimuses ja näiteks üksi autoga sõites võttis ka kodumaal *hijabi* ära justkui protesti märgiks, kuid muul ajal pidi käituma teatud ootustele vastates.

„Me oleme mõlemad siin rahul ja õnnelikud. Meil pole siin pinget. Mitte keegi ei ütle meile, mida me peame tegema ja millal me peame seda tegema. Ainuke inimene, kes midagi ütleb, on [ülikoolipoolne] juhendaja. Me saame kõige osas ise otsustada. Mõnes riigis see ei ole nii.“ (Ester)

Oksana tõi välja huvitava viisi, kuidas kohanemisraskusi kogedes tuge leidis. Välisspetsialistide venekeelsed abikaasad on kogunenud ühisesse *online*-kogukonda, kus pakutakse üksteisele vajalikku kohanemisalast tuge ja informatsiooni vene keeles. Selles grupis tekkis idee alata „IT-abikaasadele“ regulaarselt koos käiv tugigrupp, kus jagatakse kogemusi ja üks terapeudi taustaga liige juhib protsessi. Oksana sõnul osales seal umbes kümme naist, kellega kohtumised olid suureks abiks üksindusega toime tulemisel. Lisaks käis Oksana individuaalses teraapias, et emotsioonide ja raskustega toime tulla. Professionaalse abi otsimine ja teemast vabalt rääkimine andis märku, et vaimse tervise küsimused ei seonu tema jaoks seotud stigmaga, nagu nähtus Diana öeldust.

„Me lõime venekeelse sisserändajate tugigrupi. Ma arvan, et see oli esimene venekeelne. Ma tean, et on mitmeid ingliskeelseid gruppe neile, kes on tulnud oma partneri töö pärast. Aga mitte venekeelseid.“ (Oksana)

Ühe toimetulekumehhanismina tuli analüüsist välja välisriigis elamise kogemuse ajutise iseloomu endale teadvustamine ja kinnitamine sarnaselt varasematele uurimistulemustele, mille järgi on kohanemine edukam siis, kui välisriigis viibimise periood on täpselt kindlaks määratud (Shaffer ja Harrison, 2001). Näiteks kavatseb Anna Eestisse täpselt nii kauaks jääda, kuni on õnnelik ja tõi välja teiste tuttavate arvamuse, et kolm talve on maksimaalne aeg, mis on võimalik Eestis „üle elada“. Kogemuse ajutise iseloomu pidev meelde tuletamine võib olla kaitsestrateegia, mis aitab saada hakkama kohanemisega kaasnevate psühholoogiliste raskustega või end neist raskustest distantseerida (Slobodin, 2018). Selline kaitsetaktika võib olla oluline just vähese agentsuse kontekstis, kus pererändega saabunud abikaasad ei saanud kaasa rääkida Eestisse tuleku otsuses ehk tähendada kontrolli säilitamise üht võimalust.

4 ARUTELU

Käesolevas peatükis arutlen analüüsi käigus välja tulnud teemade üle laiemalt, vastates ühtlasi uurimisküsimustele. Intervjuude analüüsist ilmnas mitmeid pererändega tulijate kohanemisel olulisi teemasid, kuid eelnevalt välja toodud tulemustest tuli minu jaoks kõige teravamalt esile kaks. Suhtlusvõrgustike loomine ja kultuuriline kohanemine uues elukohariigis on teemad, mida soovin käesolevas peatükis veel eraldi esile tõsta ning mis aitavad teatud mõttes kõigile uurimisküsimustele vastata. Juba käesoleva töö raames läbi viidud intervjuud kuue umbes samaealise naisega näitasid, et pererändega tulijate lood ja vajadused on väga erinevad: nende seas on inimesi, kes saavad igal pool edukalt hakkama, kelle jaoks on välisriigis elamine seiklus ning enesearengule suunatud teadlik kogemuste omandamine, aga võib olla ka teisiti. Sellegipoolest olid kõigi jaoks olulised mingisugused suhted ja võrgustikud, millele ligipääs on väga erinev ning kogeti erinevaid raskuseid, mis ei leia lahendust iseenesest.

Esmalt on oluline on tähele panna, et pererändega tulijate puhul on tegemist mitmekesise grupiga, kellest väga palju ei teata. Rändestatistikast on näha, et pereränne on üks kolmest suurimast rändeliigist: 2018. aastal väljastati kolmandate riikide kodanikele esmakordseid elamislubasid pererändeks kokku 1662 (vt ptk 1.4.1), kuid sellest arvust on puudu korduvad elamisloa ja Euroopa Liidu kodanikud, kes võivad samuti abikaasa või partneriga Eestisse „kaasa“ tulla. Seega on tegelik arv kindlasti suurem. Samuti puudub teadmine, kui paljud sellest sihtgrupist on mingisuguse tegevusega hõivatud. Kui töörändega tulijale on elamisloa väljastamise aluseks töökoha olemasolu ja õpirändega tulijale vastuvõtva ülikooli olemasolu, siis pererändega tulija tegevus iseeneses ei ole oluline, aluseks on asjaolu, et ta tuleb lähedase „juurde“. Rändestatistikast saab näha, kui suur osa pererändega tulijatest on lapsed, kuid hetkel puudub tervikvaade, kui palju on pererändega tulijate seas neid, kes kusagil ei käi ja midagi ei tee ning kellel on risk jääda sotsiaalsesse isolatsiooni. Kuidas selliseid inimesi aga märgata ja neile tuge pakkuda? Kes peaks märkama?

See küsimus tõusetus eriti teravalt Diana intervjuu käigus. Mina sain temaga ühendust juhuslikult, nõusolek osaleda tuli kõhklustega ja intervjuu sai tehtud tänu sellele, et läksin intervjuud koju läbi viima. Nagu eelmises peatükis välja toodud, on tegemist kultuuriliselt väga erineva perega, kus on tähtsal kohal religioon ja intervjuu põhjal võiks öelda, et naine on sotsiaalses isolatsioonis ja vajaks

tuge, sh psühholoogilist. Minul kui intervjuerijal tekkis küsimus, et kui inimene ise ei küsi abi või ei oska abivajadust sõnastada ega mõtestada, siis kas ja kuidas saab talle tuge pakkuda? Seda eriti olukorras, kui pole lapsi, kes tekitaksid tema ümber mingisugusegi võrgustiku ka olukorras, kus peresuhted või muud tegurid ei soodusta kodust välja saamist. Kas peaksime aktsepteerima kultuurilistest erinevustest tulenevaid teistsuguseid perevorme ja tavasid või sekkuma ja naist võimestama samamoodi, nagu kohalikku päritolu inimeste puhul sekkuksime? Või kui palju erinevatest kultuuridest tegelikult teame, et arvame, et nendega peaks üldse teisiti käituma kui näiteks eestlasega? Senise töö käigus olen kogenud, et sellised küsimused tekivad ka uussisserändajatega kokku puutuvatel spetsialistidel, kellel on sageli ettekujutus näiteks moslemitest kui ühetaolisest grupist, kellega peab teatud moel käituma või mitte käituma. Tegemist on tundliku ja läbi arutamata teemaga, ning eelkõige tuleks tegeleda erinevate hirmude maandamise ja kultuuridevahelise õppega, et selliste kõhklaste tõttu ei jääks keegi abita.

Sellest tulenevalt on oluline kultuuritundlik teenuste osutamine ja teenuste kättesaadavaks tegemine. Praegu seisneb nõustamine sageli info andmises. Aga kuidas teada, et inimene oskab talle antud infoga midagi peale hakata isegi juhul, kui see on talle keeleliselt arusaadav? Näiteks ei ole abi sellest, kui öelda välismaalasele tema emakeeles, kus asub perearstikabinet, kui ta ei tea, kas tal on õigus ravikindlustusele, kuidas end arsti nimistusse registreerida, missugune on Eestis perearsti roll või milliste muredega tema poole pöörduda. Või kuidas märgata näiteks perevägivalda või teisi raskeid probleeme olukorras, kus suhtlus käib keeleoskuse tõttu vaid läbi pereliikme?

Märkamisest veel: kui pererändega tulijal on lapsed, on kogu pere mingil moel kohaliku omavalitsuse vaateväljas, sest vastavalt Lapse Õiguste Konventsioonile (1991) peavad laste õigused olema kaitstud ja seega peavad lapsed hoolimata oma taustast saama ka esimesel võimalusel ligipääsu haridusele. Seega on võimalik, et kui koduses elus on probleeme, märgatakse seda kooli kaudu ehk on olemas mingisugune seos kohaliku kogukonna ja omavalitsusega. Kool võiks olla potentsiaalselt ka koht, mis aitab täiskasvanud uussisserändajal pääseda ligi suhtlusvõrgustikele ja osaleda kohalikus ühiskonnaelus. Eestis on aga seni lapsevanemaid kaasatud pigem vähe ja vajaduspõhiselt, selleks puudub süsteemne lähenemine ja on seni jäänud koolides korraldatud ürituste ja keelekohvikute tasandile (Narusson, Uibu, Beilmann ja Tamberg, 2018: 9). See on teema, millel peaks edaspidi põhjalikumalt peatuma.

Intervjuudest tuli välja, et info Töötukassa kohta oli üles leitud, mittetöötavad naised on ka hetkel töötuna arvel ning mingisugune kokkupuude oli kõigil olnud. Töötukassa kaudu saadi täiendavat

keeleõpet, osaleti tööklubides ning Töötukassat nähti kui võimalust saada ravikindlustus. Kui kas või ainult ravikindlustuse saamise eesmärgil on Töötukassa see koht, kuhu satutakse, on just seal potentsiaal olla see kontaktpunkt või värav, kus märgatakse abivajajat, kes mujal ei käi ja on kõrvalejäänud. Kuigi Töötukassa ülesanne pole uussisserändajate kohanemise toetamine, aitaks seegi, kui kasvaks teadlikkus asutusest kui rändetaustaga inimeste jaoks olulisest ankurinstitutsioonist, kuhu sageli jõutakse ja kus on võimalik viia abivajaja kokku vastava teenuse- või toepakkujaga lisaks tavapärasele nõustamisteenusele. Teisisõnu, kui uussisserändaja satub kuhugi asutusse praktiliste küsimustega, tuleks märgata, kas lisaks infovajadusele on ta kohanemisprotsess näiteks kultuurišoki etapis (või kohanemise W-kõvera teistes alumistes etappides) ehk vajab tegelikult tuge ja viia kokku osapooltega, kes saavad seda tuge pakkuda. See eeldab aga uussisserändajatega kokku puutuvate spetsialistide teadlikkust.

Uurimusest nähtus, et abikaasa/partneri töökoht või ülikool kaasas olevate pereliikmete kohanemise toetamisega üldiselt ei tegele. Ühel juhul andis ülikool kaasa tulnud abikaasale infot ja aitas leida erialast rakendust, kuid konkreetse näite puhul oli tegemist aktiivse naisega, kes pöördus ise ülikooli poole ja küsis konkreetsetes küsimustes abi. Ei saa aga eeldada, et kõik oskavad ja julgevad abivajadust väljendada. On arutelu küsimus, kas need ettevõtted ja ülikoolid, kus seda veel ei tehta, peaksid rohkem tundma huvi ka pereliikmete kohanemise ja heaolu vastu. Nagu eespool välja toodud, siis pereliikmete kohanemisküsimused on peamine põhjus, miks tagasi kodumaale lahkutakse (Andreason, 2008; Gupta jt, 2012; Shaffer ja Harrison, 2001). Seega tuleks toetada kogu peret ja pere kui terviku heaolu, sh kaasa tulnud abikaasa/partneri eneseteostuse võimaluste ja suhtlusvõrgustike teket, kui soovitakse nende inimeste siia jäämist ja vajatakse neid tööturule. Veelgi enam, kui mõlemad pereliikmed on karjäärile pühendunud, ei saa enam keskenduda ühe pereliikme värbamisele, vaid juba välisvärbamise protsessis tuleks arvestada abikaasa/partneri karjäärivõimalustega (McNulty ja Moeller, 2017). Kui välisspetsialisti abikaasa ei näe uues riigis karjääri jätkamise võimalust ja vastuvõttev asutus ei arvesta juba eelnevalt ka tema karjäärivõimaluste ja heaoluga, jätab välisspetsialist suurema tõenäosusega rahvusvahelise töövõimaluse kasutamata (Konopaske jt, 2005).

Iga uurimuses osaleja tõlgendas „kaaslasena olemist“ erinevalt ja see mõjutas ka seda, kuidas nad hindasid oma kogemust tervikuna. Oluline on märkida, et osalejate tõlgendused on intervjuueritavate erinevate kohanemise etapi käigus väljendatud mõtted ja mingil muul ajahetkel võiksid nende vastused erineda. Kui intervjuueritavad hindavad oma kogemust positiivseks või negatiivseks või nende jutu põhjal hindan mina nende kogemust pigem positiivseks, siis selle põhjal ei saa anda hinnanguid kohanemisele, sest kohanemine on dünaamiline protsess, mis toimub

pidevalt. Pigem on oluline mõista, et kui nad kogevad teatud ajahetkel teatud tundeid, siis on sellel hetkel just välja toodud teemad olulised, ning seetõttu erinevad vajadused kohanemise erinevates etappides. Selgelt tuli aga välja asjaolu, et kaaslasena teise riiki kolimine oli kõigi osalejate jaoks „normaalse“ elu segamine, see mõjutas enesehinnangut ja karjäärivõimalusi (kas siis parendavalt või pärssivalt). Eriti teravalt tuli esile see, et kaasa tulnud partnerid olid jäänud ilma nii turvalistest tugivõrgustikust, ning seda ei aita kompenseerida uued suhted uues elukohariigis, sest teatud võrgustikele puudub otsene ligipääs (vt Joonis 6) hoolimata inimese omadustest.

Eestisse tuleku puhul oli tegemist suure elumuutusega, millega kaasnes stressi ja määramatust. Et nende tunnetega toime tulla, joonistusid välja huvitavad toimetulekustrateegiad. Kui väljastpoolt pakutav sotsiaalne tugi on puudulik, tuleb seda kompenseerida sisemiste toimetulekumehhanismidega või otsida professionaalset abi. Vaimne tervis võib olla tabuteema ja vaimse tervise probleemide tunnistamine häbimärgistav. Intervjueeritavad leidsid peamist praktilist infot *online*-kogukondadest, teistelt uussisserändajatelt ja rahvuskaaslastelt ning seetõttu võib olla raskendatud ligipääs tundlikke teemasid puudutavale informatsioonile. Kui informatsioon on kättesaadav, seisneb järgmine lahendamist vajav küsimus selles, kas abi kasutatakse või osatakse mõtestada, et see on vajalik. Võimalik, et teatud eelarvamuste või hoiakutega inimesi ei saagi motiveerida professionaalset tuge otsima ning sel juhul tuleks toetada juba olemasolevaid toimetulekustrateegiaid või aidata luua toetavaid ja tähenduslikke sotsiaalseid suhteid, sest ka need pakuvad vajalikku emotsionaalset tuge (Bayraktar, 2019; Wang, 2002).

Kui kultuuriline kohanemine ümbritseva keskkonna ja elamistingimustega läks üldiselt sujuvalt, valmistas kõigile intervjueeritavatele raskusi toimetulek teistsuguste suhtlusviiside ja kommunikatsiooniga ning seda võimendas asjaolu, et intervjueeritavad olid pärit Eestist kultuuriliselt väga erinevatest riikidest. Ka kultuurišokki kogeti peamiselt seoses mõistetamatu kommunikatsiooni- või käitumispraktikatega, kuigi arusaamatut püüti enda jaoks mõistuspärastada ja selgitada. Sellest tulenevalt oli eestlastega kontakti saavutamine raske, sest ühest küljest liigutakse erinevates võrgustikes ja lihtsalt puuduvad kokkupuutepunktid ning teisalt on raske tähenduslikke suhteid luua, kui kokkupuude isegi tekiks. Kuidas luua suhteid inimestega, keda ei mõisteta? Kuidas aga mõista neid, kellega ei suhelda?

Kuna tuli välja, et eestlastega suhted ei teki iseenesest, tuleks neid kontakte vahendada näiteks kohaliku tasandi süsteemse kogukonnatöö kaudu, mis jõuaks tegeleda individuaalselt ka nende kaasamise ja motiveerimisega, kes on juba isolatsiooni jäänud või kellel on muud takistused ühiskonnaelus osalemisel. Eestis toimub küllaltki vähe sildu ehitavaid tegevusi ja Eesti Ühiskonna

Monitooringu andmetel (2017) osaleb vaid viiendik uussisserändajatest vabaühenduste pakutavates tegevustes. Vabaühenduste tegevuses osalemine võib aga pakkuda kuuluvuse tunnet ja võimalust ühiskonda panustada ning leida tähenduslikku tegevust, mistõttu on selles potentsiaal, mida rohkem soodustada.

Uurimuses osalejad vaatasid intervjuude käigus tagasi erinevatel ajahetkedel kogetud tunnetele ja vajadusele info või tugisüsteemide järgi. Tuli välja, et sageli ei teatud, kuhu oma küsimusega pöörduda ja toetuti suures osas abikaasale/partnerile, ning sellisel juhul on vahendatav info selektiivne ehk abikaasast oleneb, missugust infot ja kuidas edasi anda ja missugust mitte. Kui kaasa tulnud pereliige ei oska aga levinumaid võõrkeeli ega kohalikku keelt, võib ta jääda seega infosulgu ja isolatsiooni. Jällegi, hetkel ei ole ülevaadet, kas ja kui palju selliseid inimesi võiks Eestis täpselt olla ja see vajab täpsemat kaardistust.

Analüüsi käigus tekitas mõtteid ka asjaolu, et kuigi eelduslikult võiks venekeelsetel uussisserändajatel edeneda kohanemine sujuvamalt, ei pruugi see automaatselt nii olla. Vene keelt kõneleval inimesel võib olla lihtsam saada aru igapäevaelu puudutavatest praktilistest küsimustest ja suur osa avalikke teenuseid on venekeelsena kättesaadavad, kuid näiteks Venemaalt tulijate kohanemisel võib taustal hoopis täiendavaid asjaolusid leiduda, mis kohanemist raskendavad. Näiteks üldine suhtumine Venemaasse ja venelastesse ning Eestis elavate venekeelsete inimeste eesti keele oskus. Lisaks paistab, et tegemist on eestlastele kultuuriliselt sarnase taustaga inimestega, kuid Venemaa on näiteks vägagi kollektivistlik riik, mille individualismi indeks on 39, Eestil võrdluseks 60 (*Hofstede Insights*, i.a). Seega vajavad venekeelsed uussisserändajad samuti spetsiaalset tuge ja märkamist.

Üldiselt tugiteenustest räägitud peamiselt rahvusvahelise kaitse saajate kontekstis, sest rahvusvahelise kaitse valdkond on seoses pagulaskriisiga saavutanud rohkem tähelepanu. Rahvusvahelise kaitse saajatele on välja töötatud spetsiaalsed tugiteenused, mis on rändeliigi spetsiifikast tulenevalt ka vajalikud. Ränne on aga laiem nähtus ja tuge vajavad ka pererändega tulijad, kes võivad kogeda teistsuguseid kohanemisraskusi. Kui Ting-Toomey ja Dorjee (2019) kohanemise W-kõvera lähtepunkt asub „mesinädalate“ etapis, võib eeldada, et pererändega tulijad, kellel oli näiteks vähene võimalus kolimise otsuses kaasa rääkida, alustavad oma teekonda kultuurišoki etapist, sest esialgse põnevuse ja ootusärevuse asemel tuntakse segadust, identiteedikriisi, rollikonflikti. Pereränne on üks suuremaid rändeliike ning seetõttu tuleks edaspidi kaardistada täpsem profiil, vaadata vanuselist jaotust ja tegevustes hõivatust. Nii on võimalik selgitada välja probleemi tegelik ulatus ja vastavalt vajadusele tuge pakkuda.

Kuna magistritöö eesmärk oli astuda esimene samm probleemi mõistmiseks ja intervjueeritavate arv väike, on kindlasti vajadus teemaga edasi tegeleda. Mina intervjueerisin inglise keelt oskavaid uussisserändajaid ja seadsin keeleoskuse juba eelduseks, kui asusin intervjueeritavaid otsima. Teiseks keskendusin kitsalt välisspetsialistide kaaslastele. Eestis tegelevad aga mitmed sektorid välisvärbamisega, näiteks ehitusvaldkond ja kõik pererändega tulijad ei pruugi osata inglise (ega ka vene) keelt, ning on seetõttu veelgi haavatavamas olukorras. Seega tuleks edaspidi ka nemad ära kuulata. Edaspidi oleks huvitav keskenduda ka teatud rahvuspõhiste kogukondadele, näiteks intervjueerida ainult Nigeeria kogukonda või keskenduda pererändega tulnud meestele, kelle kohanemine võib veel omakorda erineda soorollide jm põhjuste tõttu. Huvitav oleks keskenduda ka mõlemale partnerile korraga ehk uurimuse käigus juba pöörata tähelepanu omavahelistele suhetele ja sellele, kuidas rahvusvaheline mobiilsus mõjub peresuhetele või vastupidi, kuidas peresuhted hõlbustavad kohanemist. Minu töö edasiarendusena oleks asjakohane viia läbi fookusgrupiintervjuud, et näha jagatud kogemusi ja IPA meetodi spetsiifikale omaselt püüda mõista, mis põhjusel midagi grupi kontekstis öeldakse. Viimaseks edasiarenduseks pakun välja kvantitatiivse uuringu pererändega tulnud abikaasade/partnerite kohanemist mõjutavate tegurite täpsemaks välja selgitamiseks, sh katsetada näiteks Shafferi ja Harrisoni (2001) mudelit ja selle edasiarendusi Eesti kontekstis.

KOKKUVÕTE

Magistritöö **eesmärk** oli välja selgitada Eestisse tööle saabunud välisspetsialistide abikaasade/partnerite tõlgendused rändekogemuse, sellega kaasneva kohanemise, sotsiaalsete suhete kujunemise ning teiste sotsiaalsete vajaduste osas ning mõista, missugune on sihtgrupi spetsiifika.

Uurimuse viisin läbi kvalitatiivsele uurimisviisile omaselt, sest soovisin magistritöö käigus püüda mõista, mida see kogemus uurimuses osalejate tähendab ja kaasa toob. Andmete kogumiseks intervjueerisin Eestisse kuni viis aastat tagasi saabunud naisi, kelle abikaasa/partner asus Eestisse tippspetsialistina tööle või õppima magistri- või doktoriõppesse. Kuna magistritöö fookuses oli välisspetsialistide abikaasade/partnerite rändekogemus ja kohanemine kui nähtus, analüüsisin andmeid interpreteeriva fenomenoloogilise analüüsi meetodil.

Andmeanalüüsist tuli välja neli tähenduslikumat teemat üldisele rändekogemusele välisspetsialisti abikaasa/partnerina: Eestisse tulek kui võimalus vs paratamatus, mille alateemadeks eneseteostus ja enesemääramine uues elukohariigis; tähenduslikud suhted ehk suhted mahajäänud pereliikmetega; sotsiaalsed suhted uues elukohariigis ja võrgustike loomise strateegiad ning raskustega toimetulek. Intervjueeritud välisspetsialistide abikaasad/partnerid kirjeldasid Eestisse kolimist kui suurt elumuutust: mõne jaoks oli tavaline elu ja karjäär häiritud, samas kui teised nägid seda kui seiklust, uut algust ja uusi võimalusi.

Uurimusest tuli välja üldine jaotus: kas osalejad suhtusid Eestisse saabumisse kui võimalusse või tundsid, et on millestki ilma jäänud. Ilmajäetus seisnes selles, et teatud varasemad eluvaldkonnad ja olulised suhted jäid pärast kolimist tahaplaanile ja sellega seondus väljakutse, kuidas varem väärtuslikke eluvaldkondi uues keskkonnas uuesti leida ja välja arendada. Eestisse tulek ei olnud enamasti intervjueeritavate isiklik otsus, vaid „järgneti“ abikaasale ja enne tulekut kogeti hirmu tundmatu ühiskonnakorralduse ja reeglite ees, aga esinesid ka professionaalse karjääri ja sotsiaalsete suhetega seonduvad kõhklused.

Kultuurilise kohanemise vaates läks üldine kultuuriline kohanemine ümbritseva keskkonna ja elamistingimustega enamasti sujuvalt, kuid kõigile valmistas probleeme kohanemine teistsuguste suhtlusviiside ja kommunikatsiooniga. Ka kultuurišoki kogemine seondus peamiselt

kommunikatsiooniga ja seisnes raskustes mõista või aktsepteerida kohalikke suhtlusviise. Intervjuude analüüsist tuli osalejate jaoks olulise ja tähendusliku teemana välja ka suhted koduriiki jäänud lähedaste ja pereliikmetega, eriti vanematega. Seda ei aidanud kompenseerida uued tugivõrgustikud Eestis, sest analüüsist tuli välja, et olulistele võrgustikele puudub sageli otsene ligipääs.

Intervjuude analüüsi käigus tõusetus ühe keskse teemana suhete ja võrgustike olulisus uues keskkonnas kohanemisel ja hakkama saamisel. Kokkuvõtvalt joonistus välja kolm olulist gruppi: oma emakeele või rahvuse põhised võrgustikud, suhted teiste Eestis elavate uussisserändajatega ning suhted eestlastega. Välja tulid ka erinevad suhete loomise strateegiad või viisid. Esimene viis suhteid luua oli sotsiaalmeedia kaudu teatud gruppidega ühendust võtmine või teatud tunnustega inimeste teadlik üles otsimine. Suur osa suhteid tekkisid teatud eesmärgistatud tegevuse kaudu, milles nad osalesid. Näiteks Töötukassa pakutavate tööklubide, koolituste, kohanemisprogrammi või keeleõppegruppide kaudu. Nii tekkisid kontaktid enamasti teiste uussisserändajatega, sest eestlased nendes gruppides ei osale. Kolmas viis, kuidas uues keskkonnas suhted tekkisid, oli juhuslike kohtumiste põhine. Küll aga saavutati ka juhuslikult teatud konkreetse tunnuse kaudu ehk siiski peab olema midagi ühist või mingi alus, et kontakt saaks üldse tekkida.

Enamasti suudeti luua monokultuursed sõprussuhete võrgustikud, kuhu kuulusid sarnase kultuurilise või rahvusliku päritoluga inimesed (suhted keele või rahvuse põhised); loodi ka kakskeelne- ja kultuuriline suhete võrgustik (teised uussisserändajad ehk rahvusvaheline kogukond). Takistused tekkisid võrgustike loomisel just kohaliku kogukonna, huvipõhiste ja professionaalsete võrgustikega.

Analüüsist tuli välja kolm kohanemisega kaasnevate raskustega toimetulekuviisi. Esimese toimetulekustrateegiana tuli välja enda tegevuses hoidmine või saabumise järgne kiire (erialase) rakenduse leidmine. Teise toimetulekumehhanismina tuli välja religioonile toetumine. Lisaks leiti abi tugigrupis ja erinevate organisatsioonide tegevustes osalemisest.

Magistritöö raames läbi viidud intervjuud näitasid, et pererändega tulijate lood ja vajadused on väga erinevad: nende seas on inimesi, kes saavad igal pool edukalt hakkama, kelle jaoks on välisriigis elamine seiklus ning enesearengule suunatud teadlik kogemuste omandamine, aga võib olla ka teisiti. Oluline on mõista, et suure elumuutusega kaasneb stressi, määramatust, identiteedisegadust ja seetõttu vajavad mitmed eluvaldkonnad tuge. Lisaks on tegemist mitmes mõttes erilise sihtgrupiga, kes vajavad ka spetsiaalset lähenemist. Kuna pererändega tulijatest pole palju teada, on vaja sihtgruppi lähemalt kaardistada.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Andreason, A. W. (2008). Expatriate adjustment of spouses and expatriate managers: an integrative research review. *International Journal of Management*, 25(2), 382-395.
- Anniste, K. (2018). *Rändetrendid maailmas, Euroopas ja Eestis*. Tallinn: Arenguseire Keskus.
- Bayraktar, S. (2019). A diary study of expatriate adjustment: collaborative mechanisms of social support. *International Journal of Cross Cultural Management*, 19(1), 1-24.
- Berry, J.W. (2005). Acculturation: living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712.
- Berry, J.W. (2006). Stress perspectives on acculturation. D.L.Sam, J.Q. Berry (toim), *Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (lk 43-57). New York: Cambridge University Press.
- Black, J.S. (1990). Factors related to the adjustment of Japanese expatriate managers in America. G.R. Ferris (toim), *Research in Personnel and Human Resources Management* (lk 109-125). Greenwich: JAI Press.
- Black, J.S., Mendenhall, M. (1991). The U-curve adjustment hypothesis revisited: a review and theoretical framework. *Journal of International Business Studies*, 22, 225-247.
- Black, J.S., Gregersen, H.B. (1991b). The other half of the picture: antecedents of spouse cross-cultural adjustment. *Journal of International Business Studies*, 22, 461-477.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. Richardson (toim), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (lk 241-258). New York: Greenwood.
- Braseby, A. M. (2010). Adaptation of trailing spouses: does gender matter? *FIU Electronic Theses and Dissertations*. Kasutatud 14.04.2019, <http://digitalcommons.fiu.edu/etd/153>
- Burke, P.J. (1991). Identity processes and social stress. *American Sociological Review*, 56, 836-849.
- Butcher, M. (2009). Ties that bind: the strategic use of transnational relationships in demarcating identity and managing difference. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(38), 1353-1371.

- Büchele, J. (2018). „We live a life in periods“. Perceptions of mobility and becoming an expat spouse. *Migration Letters*, 15(1), 45-54.
- Caligiuri, P.M., Hyland, M.M., Joshi, A. (1998). Families on global assignments: applying work/family theories abroad. *Current Topics in Management*, 3, 313-328.
- Coleman, J.S. (1990). *Foundations of Social Theory*. London: Belknap Press of Harvard University.
- Copeland, A. (2015). Intercultural families, J. Bennett (toim), *The SAGE Encyclopedia of Intercultural Competence* (lk 499-502). Los Angeles: SAGE.
- Creswell, J. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Los Angeles: SAGE.
- Dekker, R., Engbersen, G. (2014). How social media transform migrant networks and facilitate migration. *Global Networks*, 14(4), 401-418.
- Demireva. N., Heath, A. (2017). Informal, associational bonding and associational bridging: which ties matter most for minority involvement and integration? Y.Li (toim), *Handbook of Research Methods and Applications in Social Capital* (lk 126-144). Cheltenham: Elgar.
- Drolet, J., Moorthi, G. (2018). The settlement experiences of Syrian newcomers in Alberta: social connections and Interactions. *Canadian Ethnic Studies*, 50(2), 101-120.
- Dunworth, F. (2008). Interpretative Phenomenological Analysis. R. Thorpe, R. Holt (toim). *The SAGE Dictionary of Qualitative Management Research* (lk 115-116). London: SAGE. doi: <https://dx-doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.4135/9780857020109.n53>
- Eatough, V., Smith, J.V. (2008). Interpretative Phenomenological Analysis. C. Willig, W. Stainton-Rogers (toim). *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology* (lk 179-198). London: SAGE. doi: <https://dx-doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.4135/9781848607927>
- Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse koduleht. (i.a). Work in Estonia. Kasutatud 13.05.2019, <https://www.eas.ee/teenus/www-workinestonia-com/>
- Euroopa Liidu Kodaniku Seadus (15.03.2019). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 18.04.2019, <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019049>
- Chang, H.B. (1973). Attitudes of Chinese students in the United States. *Sociology and Social Research*, 58(1), 66-77.
- Granovetter, M.S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.

- Gullahorn, J. R., Gullahorn, J.E. (1963). An extension of the U-curve hypothesis. *Journal of Social Issues*, 3, 33-47.
- Gupta, R., Banerjee, P., Gaur, J. (2012). A key challenge in global HRM: adding new insights to existing expatriate spouse adjustment models. *The Qualitative Report*, 17, 1-30.
- Guzman, M.R.T., Garcia, A.S. (2018). From bonds to bridges and back again: co-ethnic ties and the making of Filipino community in Poland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(3), 503-520.
- Grzymala-Kazłowska, A. (2014). The role of different forms of bridging capital for immigrant adaptation and upward mobility: the case of Ukrainian and Vietnamese immigrants settled in Poland. *Ethnicities*, 15, 460–490.
- Hendrickson, B., Rosen, D., Aune, R. K. (2011). An analysis of friendship networks, social connectedness, homesickness, and satisfaction levels of international students. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(3), 281-295.
- Hess, B.B., Markson, E.W. Stein, P.J. (2000). *Sotsioloogia*. Tallinn: Külim.
- Hofstede, G., Hofstede, G.J., Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software on the Mind*. New York: McGraw-Hill.
- Hofstede, G. (i.a). *Hofstede Insights*. Kasutatud 02.04.2019, <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/>
- Holopainen, J., Björkman, I. (2005). The personal characteristics of the successful expatriate: a critical review of the literature and an empirical investigation. *Personnel Review*, 34, 37-50.
- Huckerby, E., Toulson, P. (2001). Expatriate women talk about their lives. *New Zealand Journal of Human Resource Management*, 1, 1-16.
- ICMPD. (2017). *Making Migration Better: Annual Report*. Kasutatud 14.04.2019, https://www.icmpd.org/fileadmin/1_2018/annualreport2017-FINAL.pdf
- Inglehart, R., Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- INSA koduleht. (i.a). Kasutatud 13.05.2019, <https://integratsioon.ee/>
- IOM. (2018). *World Migration Report 2018*. Kasutatud 13.04.2019, https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf

- Jakobson, M.L. (2018). Rändestatistika aastaraport. Kasutatud 12.02.2019, <http://emn.ee/wp-content/uploads/2018/12/R%C3%A4nde-ja-kodakondsuspoliitika-aastaraport-2018.pdf>
- Kaldur, K. (2017). Uussisserändajate kohanemine. K. Kaldur, R. Vetik, L.Kirss, K. Kivistik, K. Seppel, K. Kallas, M. Masso, K. Anniste (toim), *Eesti Ühiskonna Integratsiooni Monitooring* (lk 88-97). Tartu: Balti Uuringute Instituut, Tallinn: SA Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Kallas, K., Kaldur, K., Kivistik, K., Plaan, K., Pohla, T., Ortega, L., Mürk, I., Väljaots, K. (2014). *Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks*. Tartu: Balti Uuringute Instituut.
- Kim, Y.Y. (2001). *Becoming Intercultural: an Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. Los Angeles: SAGE.
- Kohanemisprogrammi määrus (03.06.2017). *Riigi teataja I*. Kasutatud 13.02.2019, <https://www.riigiteataja.ee/akt/131052017004>
- Konopaske, R., Robie, C., Ivancevich, J.M. (2005). Preliminary model of spouse influence on managerial global assignment willingness. *International Journal of Human Resource Management*, 16, 405-426.
- Kultuuriministeerium. (2014). *Lõimuv Eesti 2020*. Kasutatud 14.04.2019, https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/arengukava_loimuv_eesti.pdf
- Kultuuriministeerium. (2018). Eesti keele majade loomine. Kasutatud 13.05.2019, <https://www.kul.ee/et/eesmargid-tegevused/kultuuriline-mitmekesisus/eesti-keele-majade-loomine>
- Kutsekoda. (2018). *Eesti tööturg täna ja homme. Ülevaade Eesti tööturu olukorrast, tööjõuvajadusest ning sellest tulenevast koolitusvajadusest*. Tallinn: Kutsekoda. Kasutatud 08.01.2019, <https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/12/Eesti-t%C3%B6turg-t%C3%B6turu-olukorrast-ning-sellest-tulenevast-koolitusvajadusest-2018.pdf>
- Kvale, S. (2007). *Doing Interviews*. London: SAGE. doi: <https://dx-doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.4135/9781849208963>
- Käger, M., Lauring, M., Pertsjonok, A., Kaldur, K., Nahkur, O. (2019). *Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018*. Tartu: Balti Uuringute Instituut.
- Lapse Õiguste Konventsioon (20.11.1991). *Riigi Teataja II*. Kasutatud 13.05.2019, <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

- Lauren, A. (2018). *Rahvusvaheline mobiilsus ja töö. Mitmekesistunud liikumismustrid uue töö maailmas*. Tallinn: Arenguseire Keskus.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, M. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 11.04.2019, <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Liamputtong, P. (2010). *Performing Qualitative Cross-Cultural Research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Li, Y. (2017). Social capital in sociological research: conceptual rigour and empirical application. Y.Li (toim), *Handbook of Research Methods and Applications in Social Capital* (lk 1-20). Cheltenham: Elgar.
- Lin, J.H., Peng, W., Kim, M., Kim, S.Y., LaRose, R. (2011). Social networking and adjustments among international students. *New Media and Society*, 14(3), 421-440.
- Liu, X., Shaffer, M.A. (2005). An investigation of expatriate adjustment and performance. as social capital perspective. *International Journal of Cross-Cultural Management*, 5(3), 235-254.
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. (2017). *Välisspetsialistide Eestisse kaasamise tegevuskava 2017+ põhisuunad*. Kasutatud 08.02.2019, https://www.mkm.ee/sites/default/files/valisspetsialistide_kasamise_tegevuskava_2017-pohisuunad.pdf
- Mao, J., Shen, Y. (2015). Cultural identity change in expatriates: a social network perspective. *Human Relations*, 68(10), 1533-1556.
- McNulty, Y. (2012). Being dumped in to sink or swim: an empirical Study of organizational support for the trailing spouse. *Human Resource Development International*, 15(4), 417-434.
- McNulty, Y., Moeller, M. (2017). A typology of dual-career expatriate (trailing) spouses: the 'R' profile. M. Dickmann, V. Suutari, O. Wurtz (toim), *The Management of Global Careers: Exploring the Rise of International Work* (lk 257-290). London: Palgrave-Macmillan.
- Miles, M.B., Huberman, A.M., Saldana, J. (2014). *Qualitative Data Analysis. A Methods Sourcebook*. Los Angeles: SAGE.
- Mohr, A.T., Klein, S. (2004). Exploring the adjustment of American expatriate spouses in Germany. *International Journal of Human Resource Management*, 15(7), 1189-1206.

- Narusson, D., Uibu, M., Beilmann, M., Tamberg, M. (2018). Üle-Eestiliste lõimumise projektide kaardistus lähtuvalt kogukondlike ja sotsiaalsete suhete kujundamise potentsiaalist. RITA-RÄNNE töopaketi 5 teemakokkuvõte. Kasutatud 14.05, https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/tp5_kogukonda_loimumise_projektide_ule_vaade.pdf
- Noon, E.J. (2018). Interpretive phenomenological analysis: an appropriate methodology for educational research? *Journal of Perspectives in Applied Academic Practice*, 6(1), 75-83.
- Onwumechili, C., Nwosu, P.O., Jackson, R.L., James-Hughes, J. (2003). In the deep valley with mountains to climb: exploring identity and multiple reacculturation. *Intercultural Relations*, 27, 41-62.
- Politsei- ja piirivalveameti statistikapäring. (2019).
- Politsei- ja piirivalveameti koduleht. (i.a). Kasutatud 13.05.2019, <https://www.politsei.ee/>
- Putnam, R.D. (2000). Üksi keeglisaalis. Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd. Tartu: Hermes.
- Rahvastikuregistri statistikapäring. (2019).
- Roggeveen, S., Meeteren, M. (2013). Beyond community: an analysis of social capital and the social networks of Brazilian migrants in Amsterdam. *Current Sociology*, 61(7), 1978-1096.
- Rubin, H.J., Rubin, I.S. (2005). *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*. Los Angeles: SAGE.
- Ryan, L. (2007). Migrant Women, Social Networks and Motherhood: The Experiences of Irish Nurses in Britain. *Sociology*, 41(2), 295-312.
- Ryan, L., Mulholland, J. (2014). Wives are the route to social life: an analysis of family life and networking amongst highly skilled migrants in London. *Sociology*, 48, 251-267.
- Ryan, L. (2011). Migrants' social networks and weak ties: accessing resources and constructing relationships post-migration. *The Sociological Review*, 59(4), 707-724.
- Ryan, L., Sales, R., Tilki, M., Siara, B. (2008). Social networks, social support and social capital: the experiences of recent Polish migrants in London. *Sociology*, 42(4), 672-690.
- Salgado, J.F., Bastida, M. (2017). Predicting expatriate effectiveness: The role of personality, cross-cultural adjustment, and organizational support. *International Journal of Selection and Assessment*, 25, 267-275.
- Sam, D.L., Berry, J.W. (2010). Acculturation: when individuals and groups of different cultures meet. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 472-481.

- Shaffer, M.A., Harrison, D.A. (2001). Forgotten partners of international assignments: development and test of a model of spouse adjustment. *Journal of Applied Psychology*, 86(2), 238-254.
- Sisekaitseamadeemia koduleht. (i.a). Eesti keele õpe. Kasutatud 13.05.2019, <https://eestikeel.sisekaitse.ee/>
- Siseministeerium., Euroopa Rändevõrgustiku Eesti Kontaktpunkt. (2019). *Rändestatistika ülevaade 2014-2018*. Kasutatud 13.05.2019, https://issuu.com/siseministeerium/docs/r_ndestatistika_levaade_2014-2018
- Siseministeerium. (2018). Soodustused Eestis õppivatele või siin kõrgharidust omandanud välismaalastele. Kasutatud 04.02.2019, <https://www.siseministeerium.ee/et/uudised/soodustused-eestis-oppivatele-voi-siin-korghariduse-omandanud-valismaalastele>
- Slobodin, O. (2018). „Out of time“: a temporal view on identity change in trailing spouses. *Time and Society*, 0, 1-20.
- Smith, P.B., Bond, M.H. (1994). *Social Psychology Across Cultures. Analysis and Perspectives*. Boston: Allyn and Bacon.
- Smith, J., Osborn, M. (2008). Interpretative phenomenological analysis. J.A. Smith (toim), *Qualitative Psychology. A Practical Guide to Research Methods* (lk 53-80). Los Angeles: SAGE.
- Smith, S.R., Hamon, R.R., Ingoldsby, B.B., Miller, J.E. (2009). *Exploring Family Theories*. Oxford: University Press.
- Sotsiaalministeeriumi blogi. (2018). Eesti keele õpe on tööturuteenusena vajalik. Kasutatud 13.05.2019, <https://somblogi.wordpress.com/2018/06/15/eesti-keele-o-pe-on-tooturuteenusena-vajalik/>
- Statistikaamet. (2014). Statistikaamet koostas uue rahvastikuproгноosi aastani 2040. <https://www.stat.ee/pressiteade-2014-022>
- Statistikaamet. (2019). Eesti rahvaarv kasvas eelmisel aastal. <https://www.stat.ee/pressiteade-2019-007>
- Strömpl, J. (2012). Sotsiaalse tegelikkuse konstrueeritud iseloom ja interpreteeriv sotsiaalteadus. J. Strömpl, M. Selg, M. Linno (toim), *Narratiivne lähenemine sotsiaaltööstuurimuses. Laste väärkohtlemise lood* (lk 15-47). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Surdam, J.C., Collins, J.R. (1984). Adaptation of international students: a cause for concern. *Journal of College Student Personnel*, 25(3), 240-245.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories. Studies in Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Takeuchi, R., Yun, S., Tesluk, P.E. (2002). An examination of crossover and spillover effects of spousal and expatriate cross-cultural adjustment on expatriate outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 655-666.
- Tamm, G., Nedožhogina, O., Lees, K., Veskimäe, M., Espenberg, S., Kiisel, M. (2016). Uussisserändajatele mõeldud teenuste arendamise metoodika väljatöötamine. Tartu Ülikool: RAKE.
- Tartu Linnavolikogu otsus (16.05.2019). Mittetulundusühingus Tartu Välismaalaste Teenuskeskus osalemine. Kasutatud 18.05.2019, <https://info.raad.tartu.ee/dhs.nsf/web/viited/VOLO2019051600164>
- Tartu Rahvusvahelise Maja koduleht. (i.a). Kasutatud 13.05.2019, <https://internationalhouse.ee/meist/>
- Ting-Toomey, S., Dorjee, T. (2019). *Communication Across Cultures*. New York: Guilford Press.
- Toh, S.M., DeNisi, A.S. (2007). Host country nationals as socializing agents: a social identity approach. *Journal of Organizational Support*, 28, 281-301.
- Töötukassa. (2018). Koolitustoetus tööandjatele. Kasutatud 13.05.2019, <https://www.tootukassa.ee/koolitustoetus-tooandjatele>
- UNHCR. (2019). Figures at a glance. Kasutatud 12.04.2019, <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>
- Välismaalaste Seadus (15.03.2019). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 12.04.2019, <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019197>
- Wang, X. (2002). Expatriate adjustment from a social network perspective. theoretical examination and a conceptual Model. *International Journal of Cross Cultural Management*, 2(3), 321-337.
- Ward, C. (2015). Culture shock. Bennett, J. (toim.), *The SAGE Encyclopedia of Intercultural Competence* (lk 207-209). Los Angeles: SAGE.
- Ward, C., Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 23, 659-677.

- World Values Survey. (2015). Kasutatud 12.05.2019,
<http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava

- Introducing myself and my study, explanation about what is the purpose of the interview and my study;
- Explaining how I will protect the confidentiality of the interviewee; how I will use the information; signing the agreement of confidentiality and a consent to participate (if necessary).
- Asking for a permission to record our conversation (followed by the explanation how I will use the material, again)
- **Firstly, I will ask some background information to warm up and get the wider picture.**

Supporting questions:

- Where do you come from?
- What languages do you speak?
- How old are you?
- Do you have children? How old, how many?
- How long have you been to Estonia?
- Have you ever had similar experience before (lived abroad)?
- Did you come here for a certain limited time until your partner's international mission will finish or you moved here for undetermined time?

I PART – MIGRATION STORY, ADJUSTMENT

- Please describe how you decided to come to Estonia? How was the decision made?
- Can I ask, did you want to move here? Why so?
- Please describe, what was your life like before coming to Estonia? Can you tell me what did you do, what was your occupation? (Working, studying....?) How was your life like in general?
- How did you get the information you wanted/needed to know? Who helped you?
- What did you expect to happen when you would arrive? (What did you think was going to be difficult, what did you expect to be easy, how did you expect to adapt to the life here....)
- Can you explain, how it met the reality (did it happen the way you expected?)
- What kind of information did you need, how and from who did you get it?
- What kind of support did you feel you need? Who did you expect to offer that support? **And who actually provided that support?** What were the difficulties?
- Who did you communicate with and about what topics?
- /Online platforms, FB expat groups/
- Did you participate any on-arrival training or orientation course, did you know about different options and were they available (for example welcoming programme, something organized by partner's workplace)?
- Have you learned Estonian language? Do you know about these options? Do you think it is important to learn it?

- What do you think, how is your experience here different than your spouse's? (general adaptation, living in Estonia, making contacts)

II PART: FORMATION OF SOCIAL NETWORKS

- What do you think, how open and welcoming have the people been in your neighborhood? What kind of relationship do you have with your neighbors?
- Who do you socialize with? How did you find people to socialize with?
- If you arrived, did you plan and tried to find people from the same country to socialize with them? Why? Did you get any support from them?
- *If she/he has children:* how did the school help or provide support?
- What kind of contacts do you have with Estonian people? How did you establish these contacts?
- What kind of negative experiences have you had? (if you want to share it) Or have you heard about such experiences from others?
- Would you say you feel welcome here/ or would you say you fit in here? Why?
- What are the important aspects **for you** in making a decision whether to stay here or leave back home/another country?

Lisa 2. Originaaltsitaadid inglise keeles

Eestikeelne töös kasutatud tõlge	Originaaltsitaat	Lehekülg
3.1 Eestisse tulek kui võimalus või paratamatus		
<i>Ma olen sellele kohale nii tänulik. See pakub mulle nii palju rohkem kui mu oma koduriik. Näiteks lapsetoetused ja muu, mida nad mulle Töötukassas pakuvad. (Angela)</i>	<i>I'm so grateful to this place. It is offering me so much more than my country. For example child benefits, the other things they are giving me from Töötukassa. (Angela)</i>	42
<i>Ühel päeval mu abikaasa ütles, et ta tahab talvel Taisse või kuhugi Lõuna-Aasiasse kolida, kus on päikseline ja soe ega ole nii külm nagu Moskvas. Ma ütlesin, olgu, proovime. /.../ Kuid juhuslikult sai ta väga hea pakkumise Eesti idufirmast. (Oksana)</i>	<i>One day my husband told me that he wants to go to the wintertime to Thailand or somewhere in South Asia and where is very sunny and hot and like so cold like in Moscow. So, I said okay, let's try and he did a lot of interviews and did a lot of job offers and he can't get job which can relocate to Thailand. But occasionally and suddenly he had very good offer from one Estonian start-up. (Oksana)</i>	43
<i>Kui ma oma abikaasaga kohtusin, kandideeris ta just siinsesse ülikooli. Ma ei olnud isegi Eesti nimest varem kuulnud. /.../ Ja kui ta mulle seda ütles, siis ma ütlesin, et kui tahad minna, jään ma üksi siia. Sest mulle ei meeldinud immigratsioon. /.../ Ma arvasin, et ma tahan elada oma riigis, olla koos oma vanematega, sõpradega. Ja ma tahtsin teistesse riikidesse reisida, mitte seal elada. /.../ Ja pärast abiellumist umbes 1,5 kuu pärast saime teada, et ta võeti vastu [ülikooli] ja mina sain teada, et pean tulema arengu ja kõige tõttu tema elus. Ja ma otsustasin tulla. (Ester)</i>	<i>When I met my husband, he applied here for a university. I didn't even hear name Estonia before. And he told me he applied for university and wants to have education there. And when he told me, I was like, if you want to go, I will be alone here. Because I didn't like immigration. /.../ I thought I want to live in my country, be with my parents, friends and everything. And I like to travel to other countries, not to live there. /.../ And after getting married, after 1,5 months we found out that he got accepted and I found out that I should come because of his progress and everything in is life. And I decided to come. (Ester)</i>	43

<i>Kus ma olema peaksin? Sa pead olema seal, kus on su abikaasa. (Angela)</i>	<i>Where should I be? Where your husband is, you have to be there. (Angela)</i>	44
<i>Me oleme abielus, seega mul ei olnud valikut, ma pidin tulema. Ma kartsin reeglite pärast ja et ma ei saa hijabi kanda /.../ Ma polnud õnnelik, ning lõpuks ma lihtsalt otsustasin, et ma mõtlen midagi välja. (Diana)</i>	<i>So you know, we are married, so I had no choice, I had to come. /.../ Well... [ebalevalt] I was afraid because of the rules and I was talking to... and maybe I won't use hijab and something like that, so I was like contemplating I was like, I wasn't happy, so finally I just decided, okay, I was going to figure out something. (Diana)</i>	44
<i>Alguses ma ei tahtnud tulla. Ma kartsin, kas leian siin hea töö. /.../ Ma kartsin, kuid ta [abikaasa] tuli ees, elas natuke sisse ja siis me otsustasime, et tuleme siia. (Maria)</i>	<i>At first I didn't want to come. Because I was afraid if I will find a good job here, even if I do IT, because I was more into management of IT, not development. So, I was afraid, but well, so he [abikaasa] came first and then he settled a little bit and so then we decided that we will come here. (Maria)</i>	44
<i>Esimene kogemus oli väga hea, kuid ma kartsin, kas leian töö. /.../ Ja teine asi, mida ma kartsin, oli rassism, sest mu nahavärv on väga erinev ja mu laps on väga häbelik ning ma kartsin, kuidas nad teda kohtlevad. (Maria)</i>	<i>So the first experience, so it was good, the country is good, but I was afraid of this job, how to find this job, and...but the first impression was good, it was a good country and then I researched about the education, since I have a kid and how to put her into the kindergarten. /.../ And then, so we then, the next one I was afraid of was this racism, because my skin colour is very different, and my kid is very shy and I was afraid how they will treat her. (Maria)</i>	44
<i>Eesti on Soome lähedal nagu Ghana on Togo lähedal (Angela)</i>	<i>Estonia is close to Finland. Like Ghana is close to Togo. (Angela)</i>	44
<i>Me saime teada, et Eesti on väike riik /.../ Venemaa ja kõik need riigid, me polnud siin käinud. Oleks tore külastada. (Anna)</i>	<i>And we checked that it's a little country, but it's nice and it's easy to move. /.../ Russia and all those countries, we hadn't been here. It could be nice to visit. (Anna)</i>	45

<p><i>Ma olen sotsiaalne inimene, ma olen küll introvert, kuid mulle meeldivad inimesed. Moskvas on palju inimesi, palju sõpru ja kolleege ning kui ma asusin oma erialal tööle, olid ka kliendid. See oli küll vaid praktika, kuid mulle väga oluline. Ja kui ma kolisin, siis ma olin väga mures, et kuidas ma saan siin elada, sest ma tunnen ainult üht inimest. (Oksana)</i></p>	<p><i>I'm a social person, I am an introvert, but I like people. And in Moscow, there are a lot of people, a lot of friends, a lot of colleagues, and there were some clients when I started to work as a [eriala], there was a little practice, but it was so important for me. And when we moved, it was really worrying about how can I live here, because I only know one person. (Oksana)</i></p>	45
<p><i>Ma olin Moskvas harjunud, et kui ma otsustan töö otsida, siis ma lihtsalt helistan oma sõpradele, kolleegidele. Ma ei pea enda CVd veebilehtedele üles laadima, sest on palju professionaalseid võrgustikke, on palju inimesi, kes töötaksid hea meelega minuga väga hea raha eest. Aga kui me tulime [linnanimi], siis huvi pärast panin [oma profiili] Linkedini, et mis teil minu jaoks on? Ja leidsin kaks tööpakkumist, mis ei ühtinud minu CVga. (Oksana)</i></p>	<p><i>In Moscow I'm used that when I have decided to get a job, I just call my friends, my colleagues. I just... I don't need to do some CV uploads on the sites. Because there are a lot of professional networks, there are a lot of people who would be happy to work with me for a really good money. But when we go to [linn], I was just interested, I just put in linkedin. And what do you have for me. And it was two. And it don't match with my cv. (Oksana)</i></p>	46
<p><i>Ma arvan, et rahulolu on seotud töö ja arenguga, ja need sõltuvad erialast. Näiteks on mul Pärsia sõber, kes on siin neli aastat elanud ega ole tööd leidnud. Ta on raamatupidaja, ta eelistaks tagasi pöörduda. Ta oli hea raamatupidaja ja seal [koduriigis] hõivatud, kuid keele ja seaduste tõttu ei leia ta siin tööd.</i></p>	<p><i>I think satisfaction is related to job and progress. And these two items depend on the field that you are. For example I have a Persian friend who lived here for four years and she didn't find a job. She's an accountant. She'd prefer to go back. But because she was a good accountant and she was busy there and she couldn't find job because of the language and laws. (Ester)</i></p>	46
<p><i>Sa muutud nagu väikeseks lapseks, sa ei tea kust leida süüa, kust leida hambaarsti, kust leida postkontorit, kust leida...transporti, kuidas saada hakkama olmeprobleemidega, remondiga, ma ei tea. /.../ Kõige raskem kogu kohanemise protsessis oli</i></p>	<p><i>You become like small child, because you don't know where to find meal, where to find dentist, where to find post, where to find... transportation, how I can manage some house problems, some repairing, some, I don't know. /.../ The hardest part of adaptation</i></p>	47

<p>see, et ma ei teeninud raha. Kui me Eestisse kolisime ja elu üle arutasime, oli mu abikaasa jaoks täiesti OK, et tema teenib raha ja mina õpin. Võib-olla leian mingi töö, võib-olla mitte ja ta oli sellega täiesti rahul. Ja ma arvasin, et olen samuti, kuid ei. See oli ebatervislik. See oli... [ohkab sügavalt] see oli kaotus. Kõige tähtsam ja valusam kaotus, et ma ei teeni raha. Minu enda raha. Meil on mu abikaasa uue töö tõttu piisavalt raha, aga see ei ole minu. (Oksana)</p>	<p>process was that I didn't produce any money. Because when we had moved, and we talked about it before and my husband was totally okay that he is producing the money and I was studying. And maybe find some job, maybe not, and he was totally okay with that. And it looks like I was too, but no. I mean, it was not healthy. Because it was like ooh...it was like loss. Some the most important and painful loss for me that I cannot produce some money. My own money. Because we have enough, with my husband's new salary, but it was not mine. (Oksana)</p>	
<p>See on mu abikaasa plaan, et kui tal on kõik korda aetud, laseb mul tagasi kooli minna. Mitte praegu, aga see on osa ta plaanist. (Angela)</p>	<p>Okay, it's part of my husband's plan that when he's cool with everything, he'll let me go back to school. So not now, but it's part of his plan. (Angela)</p>	47
<p>Ma tulin siia....eelmise aasta märtsis. Ei, veebruaris. Ma arvan, et see on teine aasta. (Ester)</p>	<p>I was here from last March. No, February. It's my second year I think. (Ester)</p>	47
<p>Eelmisel aastal, ei, mitte eelmisel aastal. Oh, Juunis. Ta tuli jaanuaris ja ma ühinesin juunis. (Anna)</p>	<p>Last year, no, not last year. Oh. In June. He came in January and I joined him in June. (Anna)</p>	48
<p>Tead, see käib lainetena. Alguses oli väga raske. Mõnikord oli nii raske, et ma küsisin endalt, miks me seda tegime [kolisime]. (Oksana)</p>	<p>You know, it's like some waves. Because in the beginning it was very hard. Sometimes it was that hard that I asked myself of why we have done this. (Oksana)</p>	48
<p>Ma olen palju kohanemise protsessist lugenud. Ma teadsin, et see on tavaliselt raske. Ma teadsin, et esimene aasta on tavaliselt päris raske. Aga ma ei teadnud, et see on nii raske. Ma ei aimanud, et see on nii raske.</p>	<p>I've read a lot about adaptation process. I knew that I usually hard. I knew that first year is usually pretty hard. But I didn't know it will be that hard. I didn't realize that it is that hard. (Oksana)</p>	48

<i>Mu taust ja suhe religiooniga, see ei ole siin samasugune. Tema pärast [abikaasa], jah, sellepärast, et ta otsustas siia tulla. Kui ta otsustab ära minna, siis me läheme tagasi. (Diana)</i>	<i>Just my background, just my relationship with my religion and it's not the same here. Just because of him yes, because he decided to come here. If he decides to move out, then we move back. (Diana)</i>	49
3.2 Suhted pereliikmetega		
<i>...sest teda kasvasid mu vanemad, kui mina tööl käisin. (Maria)</i>	<i>because she was raised by my parents when I was working in Sri Lanka. (Maria)</i>	49
<i>Ma igatsen oma ema. Ta toetas mind alati laste kasvatamisel. Ma sain vabalt liikuda ja omi asju teha. Siin ma ei saa. Seega ma igatsen oma pere toetust väga. (Angela)</i>	<i>I miss my mom you know. She always supports me back home with my children. I was free to move and do my own things. But here I don't get it. So I miss my family support a lot. (Angela)</i>	49
<i>Ma tulin algul koos isaga, sest mul oli keeruline koos lapse ja pagasiga tulla. Seega isa tuli minuga ja jäi siia umbes üheks kuuks. See kuu oli minu jaoks OK, aga kui ta tagasi läks, tundsin end üksikuna. (Maria)</i>	<i>When I came here, I came with my father, because it was difficult for me to take my kid and all those bags. So, my father came with me and he was here for like one month. And that one month was ok for me, but when he moved back, then I felt alone. (Maria)</i>	49
<i>Me korraldasime väga kiiresti pulmad, see oli meie vanematele suur üllatus. Me ei olnud siis valmis ja pärast seda ma olin tema peale natuke vihane, sest ma unistasin Veneetsias, laulatusest ja puhkusest, ja siis me läheme hoopis [linna] ja abiellume. (Oksana)</i>	<i>We organized a marriage very quickly, it was very big surprise for our parents. We weren't ready then and after that I was a bit angry at him, because I dreamed of Venice, a marriage and vacation, and then we go to [linn] and we get married. (Oksana)</i>	49
<i>Mu abikaasa oli oma õpingute tõttu alati ära ja ma olin alati üksi kodus ning see oli väga raske. (Maria)</i>	<i>Because my husband is always missing because of his studies and I was always alone home and it was really difficult. (Maria)</i>	49
3.3. Kuidas ja kellega tekivad suhted ja miks need on olulised?		
<i>Ja siis ma leidsin, otsisin üles Eestis elavad Sri Lankalased. (Maria)</i>	<i>And then I found, I searched these people who are Sri Lankan in Estonia and I found these people in here. (Maria)</i>	52

<i>Eestlastega suhtlen kontoris. Mu Prantsusmaalt pärit sõbranna abikaasa on eestlane, seega ka nii olen mõne eestlasega tutvunud..</i> (Maria)	<i>I meet them in the office. But some of my friends, the friend I told you about, she is from France, but her husband is Estonian. So like that, some ones, yes.</i> (Maria)	52
<i>Nüüd ma hoolitsen kogu aeg laste eest. Ja kui tekkis võimalus osaleda [Töötukassa] programmis andis see mulle võimaluse välja saada ja ringi liikuda, sest ma olin varem kogu aeg toas. Kui vanem laps kooli läks, istusin mina toas. Ma olin alati toas. Kui nad pakkusid mulle seda programmi, sain minna välja ja näha rohkem inimesi.</i> (Angela)	<i>Now it's like taking care of the children all the time. And the program, I have to go to program these things. When the program came it gave me the opportunity to be moving around because at first I was always in the room. When I took the older kid to school I was sitting inside. I am always in the room. When they gave me the program I can go out and see people more.</i> (Angela)	52
<i>Ja siis ta [Töötukassa konsultant] tutvustas mulle seda Eesti programmi, kus ma sain inimestega tutvavaks. [Sõbra nimi] viib mind teistega kokku, tutvustab mind inimestele. Seega läheb hästi.</i> (Angela)	<i>And then she introduced me to this Estonian program and there I got to know the people. [sõbra nimi] is doing very well, connecting me to the people, introducing me to the people. So it's going well.</i> (Angela)	53
<i>Kui me jõudsime bussijaama, siis me kohtusime eestlannaga, kes on moslem. /.../ Ta tuli meie juurde, ta on moslem, ja küsis, kas me vajame abi. Ta aitas meid taksoga ja sealt me saimegi tutvavaks. Sellest ajast hakkas ta meile andma informatsiooni näiteks Eesti arstide ja muu kohta.</i> (Diana)	<i>Well actually, when we got to the bus station, then we met the Estonian, Estonian lady, she's a muslim. /.../ Yeah, so the Estonian lady, she approached us, she's a muslim, she said: do you need any help, so she helped us with the taxi, she helped us to find a taxi, and...that was how we knew her. So, from there, she started to give us the information about, like, Estonian doctors and whatever.</i> (Diana)	53
<i>Pärslaste kogukond on siin umbes 100-liikmeline. Ma tean neid kõiki. Ma tundsin nad linnatänavatel ära. Ma ütlen neile enda keeles "tere" ja kui nad on pärslased, pööravad nad ümber. Me leidsime üksteist niimoodi. Meil on ühised üritused, meil on</i>	<i>And I know the community of Persians is here around 100. I know all of them. I found from the faces in the city. I tell them hello in my language and if they are Persian, they turn back. We found each other this way. /.../ We have some programs together, we have have some</i>	53

<p>Facebooki grupp “Pärslased Eestis” ja veel selliseid grappe. Minu jaoks oli oluline nad üles leida. Enne kui ma tulin, viis ülikool mu abikaasa ühe pärslasega kokku ja ma sain temaga juba enne tulekut tuttavaks. Ta on nüüd mu parim sõbranna. Ja pärast seda kohtusime paljude pärslastega. Ja pärast seda rohkem ja rohkem. (Ester)</p>	<p>[Facebook] groups “Persians in Estonia” and these kinds of groups. /.../ It was important for me to find them. Before I came here university showed one of them to my husband. We got friends before I came here. She’s now my best friend here. And after that it was a program for Persians, I don’t know how my husband found it, we met many Persians there. And after that more and more and more. (Ester)</p>	
<p>Ma olen enda teada ainus. Isegi kui siin on teisi Ghana inimesi, siis ma ei tea seda. Kui ma leiaks kellegi enda riigist, oleksin väga õnnelik. Ma olen kohtunud nigeerlastega, sest mu abikaasa on Aafrika tudengitega tuttav. Kui ma näen tänaval tumedanahalist inimest, üritan temaga suhelda ja enamik neist on Nigeeriast. Siis me vahetame paar sõna ja läheme oma teed. (Angela)</p>	<p>I’m the only one I know. Even if there is someone from Ghana I wouldn’t know. If I find someone from my country I will be very happy. I’ve had opportunity to meet Nigerians, because my husband, he got to know African students. If I see dark person on the route, I try to communicate and most of them are from Nigeria. And then we say one or two things and we go on. (Angela)</p>	53
<p>Mul ei ole võimalust nendega kohtuda [eestlastega]. Sest ma käin vaid siin kohas ja seal kohas. Tööklubis on vaid välismaalased. Mul ei ole olnud võimalust eestlastega sotsialiseeruda. (Angela)</p>	<p>I don’t get opportunity to meet them [eestlasi]./.../ Yeah, because you know my movements is just this place and that place. Job club, there are only foreigners. I haven’t had chance to socialize with them [eestlastega]. (Angela)</p>	54
<p>Ja kui sul on juba võrgustikud, siis näed neid inimesi ja nad tutvustavad sind järgmistele inimestele ja järgmistele inimestele. Ja ring läheb suuremaks ja suuremaks. Ja nii on lihtne tutvuda võõraste inimestega. Mul on üks või kaks Eesti sõpra. (Anna)</p>	<p>And after that you have some connections, and you see these people and they introduce you to some other people, and to some other people. And it gets bigger and bigger. And it’s easy to meet strange people. I have some Estonian friends, one or two. (Anna)</p>	54
<p>Kui eestlased on ise reisinud teistes riikides, kui on ise välisspetsialistid olnud, siis on nad rohkem avatud.</p>	<p>If they travelled to another country, or if they were expatriates themselves, then if they are more open minded. In our</p>	54

<p>Meie soolaleivapeol olid mõned inimesed [eestlased], kes olid vaid omaette. Ja teised inimesed [välismaalased] tulid meie juurde. Iga kord kui ma lähen eestlaste peole, on see nii. Kui nad juba kedagi tunnevad, siis on nad omaette koos. Nende jaoks on raske end väljendada. (Anna)</p>	<p>housewarming there were some people who were just between themselves. And other people came to us, and it's more like that. Each time I go to an Estonian party, it's more like that. If they already know somebody, they are only together. It's difficult for them to express themselves. (Anna)</p>	
<p>Minu riigis on nii, et kui sa ei tea inimest või see ei loe, kas sa tead inimest, sa lihtsalt tervitad neid. Sa lihtsalt tervitad vanemaid inimesi. Aga siin ei ole see nii. Sa pead enne inimest tundma, kui tohid selliseid asju teha. (Angela)</p>	<p>Ok you know in my country if you don't know the person, or it doesn't matter if you know the person, you just greet them. The elderly people, you just greet them. But here it's not like that. You have to know the person before you can do those things. (Angela)</p>	55
<p>Näiteks kui ma ütlen "tere", siis nad ei vasta. See ei tähenda, et nad vihkaksid sind, aga see on nende loomuses. (Diana)</p>	<p>So when you say hello, maybe they won't answer. It's not that they hate you, but is their nature. (Diana)</p>	55
<p>Ma arvasin, et see on keeleoskuse tõttu, et kui ma kellegi juurde läksin, siis nad, eriti vanemad inimesed, läksid eemale. Ma mõtlesin, et mis toimub. Siis ma leidsin noorema naise, kes oskas inglise keelt ja ütles mulle, mida teha. See oli esimesel nädalal. (Angela)</p>	<p>When I approached somebody, well I thought it's because of the language. Because when I tried to approach the people, they were like, elderly people, they went away. I was like, what's going on. So I found this younger lady, she could speak English and told me what to do. That was the first week. (Angela)</p>	55
<p>See on islamis meie kohustus, see on meie kohustus ja on väga-väga tähtis inimestest hoolida. Ja see on üks asi, mida ma igatsen. Me ei pea sõbrad olema, aga loeb inimlik kontakt. See on osa mu usust, see on väga oluline. /.../ Nigeerias me ei pea minema [organisatsiooni nimi], et inimestega tutvavaks saada. Võib-olla kohtume bussis ja hakkame rääkima, Nigeerias on kõik sõbrad. (Diana)</p>	<p>It's our duty in islam, it's our duty, very-very important to care for people. It's our duty in islam, very important. And that is one thing that I am missing. It's not like we should be friends, but it's a human contact. So you know, it's a part of my belief, it's very important./.../ For example in Nigeria we don't need to go to the [organisatsiooni nimi] to get to know the people. Maybe I see you in the bus and</p>	56

	<i>we just start talking, but in Nigeria everybody are friends. (Diana)</i>	
3.4 Teisi toimetulekustrateegiaid		
<i>Töötasin oma koduriigis kolmes kohas korraga. Otsustasin siin töö leida, et oma normaalset elu jätkata. /.../ Ma olen siit kõik leidnud. Ma tahtsin leida tööd ja leidsin, ma tahtsin õppida ja ma saavutasin selle vähem kui aastaga. See on minu jaoks suurepärase. (Ester)</i>	<i>I had three different types of jobs at the same time. I decided to find a job here to continue my normal life. /.../ It's because I found everything that I found here. I wanted find a job and I wanted to study and I reached that in less than a year. It's awesome for me. (Ester)</i>	56
<i>Esimene kuu ei ole nii raske, aga ma tahtsin kiiresti tööd leida, sest ma olin üks ja kui sa oled üks ja mõtled igasuguseid mõtteid, võid masendusse sattuda. Seega tahtsin väga kiiresti tööd leida. (Maria)</i>	<i>That one month is not that much hard, but I wanted to find a job quickly because I stayed alone and when you stay alone and think all those things, and you can be depressed. So I wanted to find a job really quickly. (Maria)</i>	56
<i>Enne tulekut ei olnud mul üldse aimu ega mingit informatsiooni. Abikaasa lihtsalt ütles, et võib-olla on seal mošee, sest neid on igal pool, igas riigis. Ja siis me jõudsime siia ning polnud mošeed ega midagi. (Diana)</i>	<i>Before I came I didn't have any idea, any information, my husband just told me that maybe, well you know there are mosques everywhere, every country, okay so maybe there will be a mosque here, but when we got here, no mosque or anything. (Diana)</i>	56
<i>Ma ootasin, et kohtun uute inimestega, teen uusi tegevusi. Olen inimene, kes ei saa tegevusetult olla. Ma olin Prantsusmaa täiesti hõivatud. (Anna)</i>	<i>I expected to meet some people for sure. Have some new activities, because I'm a person who cannot stay and do nothing. I can't. And I was fully busy in France. (Anna)</i>	57
<i>„Depressioon“ ei ole minu sõnavaras, sest ma tean enda elu eesmärgi. Kui ma seda ei teaks, siis oleksin depressioonis./.../ Eesmärk on väga lihtne, lihtsalt teenida jumalat, sest mis põhjustab depressiooni? See kõik on Koraanis kirjas. Kui sa koged erinevaid raskusi, pead olema lihtsalt kannatlik ja palvetama. Kui ma seda</i>	<i>“Depression” is not in my dictionary. Because I know the purpose of my life, so. If I don't know the purpose of my life, then I would be depressed. /.../ The purpose is very very simple, just to worship god, to obey him, because what causes the depression? Everything is already explained in the Koran. So when you face this, this and this, you</i>	57

<p>tean, on mul kõik hästi. /.../ Sest välismaalase, naise, moslemi ja mustanahalisena oleks väga palju probleeme. Ja kõik on Koraanis öeldud, kuidas iga probleemiga toime tulla. (Diana)</p>	<p>just have to be patient and keep praying. Once I know that, I know I'm okay. /.../ You understand what I mean? Okay, this is part of my life, this is what is said in the Koran that I'm going to face, I'm going through. So, that's why. /.../ Because as a foreigner, as a woman, as a muslim, and a black one, and you would have a lot of problems and trouble and then. And it is said everything in the Koran and how to deal with it, any problem that you have. (Diana)</p>	
<p>See oli tähtis. Isegi kui siin poleks minu kirikut, poleks mul olnud midagi selle vastu, et minna rooma-katoliku kirikusse. Kui oled oma koduriigist eemal, ei saa eeldada samu asju, sama kirikut. Seega on iga kirik sobiv, mis järgib seda, mida mina järgin. (Angela)</p>	<p>It was important. Even if I came and there was no Christian church, I wouldn't mind going to roman church in Estonia. Once I'm in church I'm in church. When you're outside of your country, don't expect to get the same things, the same church. So any church that is preaching what I'm preaching, I'm fine. (Angela)</p>	58
<p>Me oleme mõlemad siin rahul ja õnnelikud. Meil pole siin pinget. Mitte keegi ei ütle meile, mida me peame tegema ja millal me peame seda tegema. Ainuke inimene, kes midagi ütleb, on [üliskoolipoolne] juhendaja. Me saame kõige osas ise otsustada. Mõnes riigis see ei ole nii. (Ester)</p>	<p>We are both satisfied to be here. Yes. It's good for us, we love it. We're relaxed here. You know, nobody told us what should we do, when should we do it. The only one who tells us these things is our supervisor. We can decide about everything else. In some countries it's not like this. (Ester)</p>	58
<p>Me lõime venekeelse sisserändajate tugigrupi. Ma arvan, et see oli esimene venekeelne. Ma tean, et on mitmeid ingliskeelseid grupe neile, kes on tulnud oma partneri töö pärast. Aga venekeelseid ei ole. (Oksana)</p>	<p>And we have started a migrant support group in Russian language. I think it was first one here in Russian language. I know there are lot in English. For partners who came with someone who has a job. But in Russian there is not. (Oksana)</p>	59

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Marion Tamberg**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „**Uussisserändajate kohanemine – välisspetsialistide abikaasade kogemused**,“ mille juhendaja on **Dagmar Narusson**,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marion Tamberg

27.05.2019